

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE

ČASOPIS O SÚČASNEJ LINGVISTIKE, LITERÁRNEJ VEDE, TRANSLATOLÓGII A KULTUROLÓGII

ROČNÍK XI. ČÍSLO 1. JÚN 2019
ISSN 1338-0583

Predseda Vedeckej rady

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.

(vladimir.bilovesky@umb.sk)

Podpredseda Vedeckej rady

doc. PhDr. Ivan Šuša, PhD.

(ivan.susa@umb.sk)

Predseda Redakčnej rady

doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.

(vladimir.bilovesky@umb.sk)

Podpredseda Redakčnej rady

doc. PhDr. Ivan Šuša, PhD.

(ivan.susa@umb.sk)

Členovia a členky Vedeckej rady

doc. PhDr. Zuzana Bohušová, PhD.

Doc. PaedDr. Zdenko Dobřík, PhD.

prof. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.

Prof. Dr. Michal Harpáň

PhDr. Anita Huťková, PhD.

univ. doc. Kegyesné dr. Szekeres Erika

doc. PhDr. Alojz Keníž, CSc.

Dr. Dušan Kováč Petrovský, PhD.

doc. PhDr. Marta Kováčová, PhD.

prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.

doc. Mgr. Patrik Mitter, Ph.D.

prof. PhDr. Jozef Sipko, CSc.

prof. Larisa Sugay, DrSc.

doc. Dr. Tunde Tuska, PhD.

prof. PhDr. Anna Valcerová, CSc.

doc. PhDr. Ján Vilikovský, CSc.

Členky Redakčnej rady

Mgr. Marianna Bachledová, PhD.

Mgr. Barbora Vinczeová, PhD.

Všetky uverejnené príspevky sú recenzované.

Časopis NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE je zaregistrovaný v databáze INDEX COPERNICUS.

OBSAH

NAMIESTO ÚVODU	1
VEDECKÉ ŠTÚDIE.....	2
Jarmila Kredátusová KONZEKUTÍVNE TLMOČENIE V SLOVANSKÝCH JAZYKOCH – ÚLOHY A ZADANIA NA FORMOVANIE NÁVYKOV A ZRUČNOSTÍ V TOMTO DRUHU TLMOČENIA Z UKRAJINČINY DO SLOVENČINY A OPAČNE 2	
Dušan Tellinger NATURALIZING VERSUS FOREIGNIZING PRINCIPLE IN LITERARY TRANSLATION (THE HERITAGE OF THE NITRA SCHOOL)	15
Viola Éva THE MODIFICATION OF THE RHETORICAL STRUCTURE IN TRANSLATION: THE CASE OF ENGLISH MISSIONARY TEXTS AND THEIR HUNGARIAN TRANSLATION	40
Hanne-Lore Bobáková, Svatopluk Staniek COMMUNICATION OF HOTELS IN VELKÉ KARLOVICE AREA	54
Alexandra Chomová NIEKTORÉ PROBLÉMY SLOVENSKEJ SYNTAXE 40. – 50. ROKOV 20. STOROČIA.....	71
Magdalena Patro-Kucab ALOJZY FELIŃSKI JAKO DOBRY KRYTYK TWÓRCZOŚCI KAROLA KAZIMIERZA SIENKIEWICZA	90
Natália Dúbravská SÉMANTICKÁ DISPROPORCIA A JEJ VÝRAZOVÉ IMPLIKÁCIE NA PLOCHE PREKLADOV VYBRANÝCH PROZAICKÝCH DIEL LEONIDA ANDREJEVA	102
RECENZIE	114
Ján Keresty INTERDISCIPLINÁRNE PRÍSTUPY V TEÓRII A DIDAKTIKE TLMOČENIA	114
SPRÁVY A INFORMÁCIE.....	117
Modelová konferencia Európskej Únie v Štrasburgu očami tlmočníkov	117
Medzinárodná vedecká konferencia venovaná slovanským spisovným jazykom	120
POKYNY PRE AUTROV.....	123
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	125

NAMIESTO ÚVODU

Vážené čitateľky, vážení čitatelia,

naš vedecký časopis NOVÁ FILOLOGICKÁ REVUE vstupuje do druhého desaťročia svojej existencie. Ak k tomu prirátame ďalšie desaťročie fungovania jeho predchodcu – Filologickej revue – zistíme, že dnes tu máme v oblasti humanitných vied seriózne a relevantné médium, ktoré sa zaoberá súčasnou lingvistikou, literárnou vedou, translatológiou a kulturológiou.

Aj číslo, ktoré práve čítate, prináša niekoľko štúdií od našich domácich a zahraničných autorov, recenzie a rôzne správy a informácie z vedeckých či vedecko-popularizačných akcií a podujatí. V našom časopise sa snažíme dávať priestor rôznym témam, ktoré riešia nielen slovenský filologický kontext, ale ho napájajú na zahraničné výskumy či areálovo prepájajú rôzne oblasti výskumu a vedy. Cenné sú pre nás i príspevky našich zahraničných autorov v cudzom jazyku, ktoré nechýbajú ani v tomto čísle.

Redakčná rada

VEDECKÉ ŠTÚDIE

KONZEKUTÍVNE TLMOČENIE V SLOVANSKÝCH JAZYKOCH – ÚLOHY A ZADANIA NA FORMOVANIE NÁVYKOV A ZRUČNOSTÍ V TOMTO DRUHU TLMOČENIA Z UKRAJINČINY DO SLOVENČINY A OPAČNE

Jarmila Kredátusová

jarmila.kredatusova@unipo.sk

Kľúčové slová: ukrajinský jazyk, slovenský jazyk, konzekutívne tlmočenie, formovanie návykov a zručností

Key words: Ukrainian language, Slovak language, consecutive interpreting, formation habits and skills

V každom akreditačnom spise študijného odboru Prekladateľstvo a tlmočníctvo nájdeme v infolistoch informáciu o tom, že študenti nadobúdajú zručnosti a návyky. **Zručnosť (spôsobilosť)** je nadobudnutá pohotovosť a pripravenosť správne a čo najrýchlejšie, čo s najmenšou námahou vykonať istú činnosť na základe osvojených vedomostí a predchádzajúcej praktickej činnosti; zručnosť charakterizuje predovšetkým šikovnosť, úspešnosť, správnosť, samostatnosť a zámerná ľahkosť vykonávania istej činnosti; zručnosťou nenazývame mechanické opakovanie istej činnosti, je to aplikácia vedomostí v praxi, ktorá využíva skúsenosť, vedomosti, myslenie a sústredenie pozornosti. **Návykom** nazývame zautomatizované vykonávanie niektorých zložiek činnosti, ktoré sa dosiahlo mnohonásobným opakovaním príslušných úkonov; hlavným znakom návyku je prejav, ktorý sa vykonáva v ustálených podmienkach činnosti, bez potrebnej uvedomelej kontroly, sústredenej pozornosti; nevyžaduje intelektuálnu námahu, predstavuje neuvedomelú činnosť. Rozdiel medzi týmito dvoma pojmami treba mať na pamäti, ak k trénovaniu tlmočenia dochádza. Pri osvojovaní si potrebných návykov a zručností študent prechádza niekoľkými etapami:

- v prvej etape, **prípravnej**, sa študent oboznamuje s činnosťou, ktorú bude neskôr vykonávať, vytvára si predstavu o nej, osvojuje si potrebné vedomosti a názorné poznatky o nej;
- v druhej etape vykonáva prvé vlastné pokusy v danej činnosti, uplatňuje ich v praxi pod dohľadom svojho učiteľa (trénera);

- v tretej etape vykonáva už konkrétne cvičenia, čiže viacnásobne a cieľavedomo opakuje príslušnú činnosť, odstraňuje svoje chyby a automatizuje správne návyky. Takýmto spôsobom dochádza k zlepšovaniu kvality výsledkov činnosti, k uľahčovaniu vykonávania istej činnosti, ku skracovaniu času vykonávania činnosti, k zmene postoja študenta k danej činnosti, k zmene v spôsobe vykonávania činnosti a konečne k spresňovaniu a prehĺbovaniu poznatkov o príslušnej činnosti (2).

Môžeme sa teda vzdať tradičných postupov? To asi nemôžeme, môžeme však zostaviť a vylepšiť študijné programy tak, aby sa kompetencie, ktoré sme na začiatku predstavili, dali k študentovi doniesť a aj naňho preniesť, aby ich študent mal možnosť aj reálne získať.

European Master's in Translation (EMT) je partnerský projekt medzi Generálnym direktoriátom prekladu pri Európskej komisii a univerzitami v Európe. EMT je značka kvality pre prekladateľské programy, ktoré ponúkajú magisterský stupeň.

Aj naše pracovisko (Filozofická fakulta PU) sa svojho času o získanie takejto značky pokúšalo a materiály spomenutej značky požadovali od študijných programov poskytovaných v rámci štúdia prekladu a tlmočenia na všetkých jazykových mutáciách nasledujúce kompetencie (vyberáme priamo z materiálov)(3):

- Interpersonal dimension
- Production dimension
- **Language competence**
- Sociolinguistic dimension
- Intercultural competence: text dimension
- Information mining competence
- Thematic competence
- Technological competence (mastery of tools)

Jednotlivé kompetencie sú v materiáli (žiadosti) o získanie tejto značky bližšie definované takto (náš preklad):

Interpersonálny rozmer

1. uvedenie si sociálnej role prekladateľa;
2. sledovanie požiadaviek trhu a profilov pracovných miest v súlade s vývojom dopytu;
3. znalosti marketingu a vzťahov so zákazníkmi;
4. rokovania s klientmi (určenie termínov, taríf / fakturácia, práca, stav, prístup k informáciám, zmluvy, práva, zodpovednosti, špecifikácie prekladu, špecifikácie súťažných návrhov;
5. objasnenie požiadaviek, cieľov a zámerov klientov, príjemcov prekladu a iných zainteresovaných strán;
6. riadenie času, stresu, práce, rozpočtu a ďalšieho vzdelávania (rozvíjanie rôznych zručností);
7. špecifikovanie a výpočet ponúkaných služieb a ich pridaná hodnota;
8. dodržiavanie predpisov, termínov, záväzkov, interpersonálnych zručností, organizácie tímu;
9. vedomosti o normách platných pre poskytovanie prekladateľských služieb;
10. dodržiavanie profesionálnej etiky;
11. práca pod tlakom, s inými expertmi, ako projektový líder vrátane multijazykových situácií;
12. tímová práca vrátane virtuálnych tímov;
13. samohodnotenie (spochybňovanie povolania, otvorenosť inovácii a záujem o kvalitu, pripravenosť prispôbiť sa novým situáciám / podmienkam a prevzatie zodpovednosti;

Produktívna dimenzia

14. vytváranie a odosielanie prekladu vhodného pre požiadavky klienta, to znamená cieľ / Skopos a prekladová situácia;
15. definovanie etáp a stratégií prekladu dokumentu;
16. definovanie a hodnotenie prekladových problémov a nachádzanie vhodných riešení;
17. pomocou vhodného metajazyka (hovoriť o práci, stratégiách a rozhodnutiach);
18. korektúra a revízia prekladu (techniky zvládnutia a stratégie pre „znovuprečítanie“ a revíziu);
19. stanovenie a monitorovanie noriem kvality;

Jazykové kompetencie

- 20. chápanie gramatických, lexikálnych a idiomatických štruktúr, grafických a typografických pravidiel z jazyka A do iných pracovných jazykov (B a C);
- 21. používanie gramatických, lexikálnych a idiomatických štruktúr, grafických a typografických pravidiel z jazyka A do iných pracovných jazykov (B a C);
- 22. rozvíjanie citlivosti na zmeny a vývoj v jazyku (užitočné pre výkon kreativity);

Interkultúrne kompetencie: sociolingvistický rozmer

- 23. rozpoznávanie funkcie a významu v jazykových variáciách (sociálne, geografické, historické, štylistické);
- 24. identifikácia pravidiel interakcie týkajúcich sa konkrétnej komunity, vrátane neverbálnych prvkov (užitočné pre rokovania);
- 25. vytváranie registra, ktorý zodpovedá danej situácii, pre konkrétny dokument (písomný alebo ústny);

Interkultúrne kompetencie: textová dimenzia

- 26. chápanie a analýza makroštruktúry dokumentu a jej vonkajšia koherencia (vrátane vizuálnych a zvukových prvkov);
- 27. uchopenie predpokladov, implicitné narážky, stereotypy a intertextuálna povaha dokumentu;
- 28. popisovanie a hodnotenie problémov s porozumením a definovanie stratégií riešenia problémov;
- 29. extrakcia a zhrnutie základných informácií v dokumente (schopnosť zhrnúť);
- 30. spoznávanie a identifikovanie kultúrnych špecifických prvkov a metód kompozície;
- 31. komponovanie dokumentu v súlade s konvenciami žánru a rečníckymi štandardmi;
- 32. navrhovanie, pretváranie, reštrukturalizácia, kondenzácia, rýchle a kompletne úpravy (v jazykoch A a B);

Kompetencia v oblasti informovanosti

- 33. identifikácia požiadaviek na informácie a dokumentáciu;
- 34. vypracovanie stratégií pre dokumentárny a terminologický výskum (vrátane priblíženia odborníkov);
- 35. extrakcia a spracovanie relevantných informácií pre danú úlohu (dokumentárna, terminologická a frazeologická informácia);

- 36. vypracovanie kritérií pre hodnotenie dokumentov, ktoré sú dostupné na internete a v iných médiách, napríklad posúdenie spoľahlivosti dokumentárnych zdrojov (kritický postoj);
- 37. používanie nástrojov a efektívne vyhľadávanie, napr. terminologický softvér, elektronické korpusy, elektronické slovníky);
- 38. archivovanie dokumentov;

Tematická kompetencia

- 39. hľadanie vhodných informácií na získanie lepších aspektov dokumentu (porovnanie kompetencie v oblasti informovanosti);
- 40. rozvíjanie vedomostí v špecializovaných odboroch a aplikáciách (mastering systémov konceptov, metód uvažovania, prezentácie, riadeného jazyka, terminológie atď. (učenie sa učiť sa);
- 41. rozvíjanie ducha, zvedavosti, analýzy a zhrnutia;

Kompetencia v používaní technológií

- 42. používanie a integrácia škály softvérových nástrojov na korekciu, terminológiu prekladu, usporiadanie, dokumentárny výskum (napr. spracovanie textu, výslovnosť a gramatika, internet, prekladová pamäť, terminologická databáza, softvér na rozpoznávanie hlasu);
- 43. vytváranie a správa databázového a plniaceho systému;
- 44. prispôbiť sa novým nástrojom a oboznámiť sa s nimi, najmä pri preklade multimediálneho a audiovizuálneho materiálu;
- 45. príprava a tvorba prekladu v rôznych formátoch a pre rôzne technické médiá;
- 46. pochopenie možností a obmedzení MT.

Ak vzdelávacej inštitúcii záleží na kvalitnom študijnom programe, nadobudnutie uvedených kompetencií, ktoré sa každý rok upravujú EMT, resp. možnosti ich získavania a nadobudnutia musia byť kľúčovými pri zostavovaní študijného programu.

Náš príspevok sa nedotýka všetkých kompetencií, dotýka sa iba **jazykových kompetencií**, pretože tieto kompetencie sú základným predpokladom pre vykonávanie prekladu ako takého.

Témou bloku vedeckej konferencie, na ktorú bol tento text pripravený, sú nové výzvy v interpretačnej praxi, vo výskume a tréningu. A otázka stojí aj tak, či potrebujeme postupy zaužívané a tradičné a do akej miery postupy nové, teda netradičné a doposiaľ nezaužívané.

Na Prešovskej univerzite sa študijný odbor prekladateľstvo a tlmočníctvo študuje od roku 2004, teda približne 14 rokov. Nemá teda dlhodobú tradíciu. Je to ešte pomerne mladý odbor, ale skúsenosti s výučbou prekladu a tlmočenia už máme a máme aj absolventov týchto programov na oboch stupňoch.

Samotná tradícia prekladu z ukrajinčiny a do ukrajinčiny na Slovensku existovala, ale nebola to záležitosť veľmi známa a rozšírená, pokiaľ ide o celospoločenskú platnosť (poznaná bola na východnom Slovensku, kde žije ukrajinská a rusínska národnostná menšina), viac sa pri prekladaní z krajín bývalého Sovietskeho zväzu uplatňovala ruština ako jeden z celosvetových jazykov. Zmena nastala v 90. rokoch 20. storočia, keď Ukrajina získala samostatnosť a ukrajinčina sa stala po dlhých desaťročiach, ba až storočiach opäť štátnym (na Ukrajine tzv. ústavným jazykom), ale zostala aj naďalej v zložitom postavení (fungovala popri veľmi rozšírenej a mnohokrát aj uprednostňovanej ruštine). Zásadný zvrat nastáva po okupácii Krymu v roku 2003, keď sa Ukrajina snaží vzdáľovať od Ruska najmä preto, aby opäť našla samu seba, svoju identitu a svojbytnosť.

Na Slovensku sa dnes požaduje:

- konzekutívne a simultánne tlmočenie v politike (na medzinárodnej, národnej aj regionálnej úrovni), v cestovnom ruchu;
- komunitné tlmočenie (základné údaje administratívneho charakteru, údaje o zdravotnom stave;
- súdne tlmočenie a v rámci neho tlmočenie pre cudzineckú políciu a ostatné zložky polície.

Avšak odborníkov, ktorí by boli pripravení na takúto náročnú prácu, dostatok nie je. Je na našom pracovisku, zatiaľ na Slovensku jedinom, ktoré ponúka takúto možnosť, a síce získať návyky a zručnosti, ktorými musí dobrý tlmočník disponovať. Aký je teda cieľ dnešného študijného programu Prekladateľstvo a tlmočníctvo: ukrajinský jazyk a kultúra v kombinácii? Aký je profil absolventa?

Vyberáme z profilu absolventa v akreditačnom spise mgr. štúdia:

- ...absolvent vie používať konkrétne prekladateľské a tlmočnicke postupy a stratégie umeleckého aj odborného prekladu, konzekutívneho tlmočenia, príp. aj simultánneho v konkrétnych situáciách a dodržiavať pritom normu cieľového jazyka...
- ...vie počúvať a odovzdať informáciu komplexne a presne...
- ...dokáže si prejav notovať a pri tlmočení ho používať...
- ...pamäťový potenciál je schopný sa neustále zlepšovať, absolvent sa naučil anticipovať...
- ...a. môže aj naďalej rozvíjať svoju jazykovú kultúru, flexibilitu a rýchlosť vyjadrovania...
- ...a. je spôsobilý vykonávať profesiu prekladateľa a tlmočníka v akejkolvek medzikultúrnej komunikácii.

Aj tento úsek nám ponúka informáciu, načo sa treba pri výučbe sústrediť, aby sme vytýčený cieľ dosiahli. Otázka však stojí tak, či v súčasnej dobe postačujú absolventovi iba tieto kompetencie? Na Ukrajine, hoci je to cca 7-krát väčšia čo do počtu obyvateľov krajina, než je Slovensko a má určite viac kvalitných univerzít so stáročnou tradíciou, nebola vypestovaná potreba tlmočiť do ukrajinčiny, preferovala sa ruština. Aj z tohto dôvodu sa v odborných kruhoch pozornosť upierala na skúsenosti Rusov, ktorí v oblasti translatológie zostali uznávanými autoritami. Sú nimi R. Miňjar-Beloručev, G.V. Černov, V.N. Komissarov, A.F. Širjajev a pod. V nových podmienkach sa spoločnosť naša, ale aj ukrajinská, musí nevyhnutne zamerať na poznatky a skúsenosti s prekladom do ukrajinčiny, a tak, prirodzene, hľadať odborníkov, ktorí takúto skúsenosť majú. Medzi najstaršie univerzity patrí na Ukrajine aj Charkovská univerzita N. Karazina (predtým M. Gorkého), na ktorej pôsobí prof. Leonid Černovatyj, ktorý sa prekladom do ukrajinčiny zaoberá od roku 1972. On sám síce prekladá a publikuje práce o preklade a tlmočení z angličtiny do ukrajinčiny a opačne, ale jeho metodika je natoľko prepracovaná a opiera sa o všetky známe práce svetového mena z oblasti translatológie, že si trúfame povedať, že môže byť pre nás inšpirujúcim prvkom a do veľkej miery aj vodítkom ako vyučovať tlmočenie a písomný preklad tu na Slovensku z ukrajinčiny a do ukrajinčiny. L. Černovatyj pracuje v súčasnosti ako predseda *Ukrajinskej asociácie učiteľov (trénerov) prekladu*. Inštitúcia si kladie za cieľ a povinnosť napomáhať všetkým vzdelávacím inštitúciám, ktoré prekladateľov a tlmočníkov vychovávajú, poskytovať

dôležité metodické usmernenia, študijný materiál, konzultácie a inú pomoc v prípade záujmu a potreby zainteresovaných strán.

Siahli sme po učebnici L. Černovateho pod názvom *Metodyka vykladaňa prekladu* (po slovensky *Metodika výučby prekladu*, 2013), aby sme sa inšpirovali jeho poznatkami a zakomponovali ich do našich učebníc a študijnej literatúry.

Prekladanie a tlmočenie sú dva základné druhy prekladu a jestvuje medzi nimi súhra. Niektoré kompetencie sa získavajú v rámci prekladu, teda o niečo skôr, ako dôjde študent k tlmočeniu samotnému. Osvojuje si počas prípravy na preklad spoločné znaky oboch druhov prekladu: písomného aj ústneho. Jestvujú však aj úlohy špecifické len pre činnosť tlmočenia, teda pre ústny preklad.

Nejde nám o predstavenie nových prístupov, tie, ktoré uplatňujeme, sú už overené a známe, ale azda ich predstavujeme v ucelenej podobe, tak, ako ich na Slovensku opísané nemáme. Ide o také úlohy a zadania pre študentov, ktorými dosahujeme už vyššie spomenuté **jazykové kompetencie (language competences)**.

Ústne tlmočenie obsahuje spoločné prípravné úlohy pre písomný, tak aj ústny preklad a nimi sú:

- Vnútrojazykové (jednojazyčné) parafrázovanie viet originálneho textu (OT) alebo aj väčších odsekov;
- Vnútrojazyková (jednojazyčná) kompresia OT;
- Rozoznávanie zmyslových oporných bodov v OT:
  - ✓ nájsť kľúčové slová;
  - ✓ vetu v odseku, ktorá by mohla byť nadpisom;
  - ✓ nájsť hlavnú myšlienku odseku, odstavca;
  - ✓ určiť tému OT. (4)

Špecifické úlohy pre nácvik ústneho prekladu:

- Opakovanie vypočutého textu, text si študenti vypočujú v obmedzenom časovom intervale (opakovaní môže byť aj viac ako jedno, časový interval sa však skracuje, aby sa zvýšilo tempo prejavu);
- Opakovanie textu so zaostávaním, neskôr dôležité pre nácvik simultánneho tlmočenia;

- Segmentovanie OT bez prekladu (použiť sa dá tlmočenie z listu):
  - ✓ členenie OT na syntagmy podčiarkovaním;
  - ✓ čítanie a súčasné prekladanie, príp. aj počítanie;
  - ✓ zapisovanie precíznych údajov bez prekladania (diktáty s menami, geografickými údajmi, dátumami, číslami a pod.);
  - ✓ na rozvíjanie pamäti;
  - ✓ na ovládanie tzv. rýchlopisu (notovanie za pomoci spoluhlások s vynechávaním samohlások);
  - ✓ Na formovanie návykov hlasného hovorenia bez zbytočných páуз a opakovaní s jasnou artikuláciou a intonáciou;
  - ✓ na získanie návyku pracovať v kabínke, vedieť si zapnúť a vypnúť aparáturu, hovoriť do mikrofónu a pod.;
  - ✓ všetky úlohy sa prelínajú vždy aj s inými a ich efektivita by mala byť skúmaná (prof. Čornovatyj to vo svojej praxi takto aj postupoval a výsledky sú v jeho prácach zverejnené).
- Hľadanie kľúčových oporných bodov:
  - ✓ úlohy na syntaktické rozvíjanie – preklady iba nevyhnutných štruktúr vety (bez rozširovania a dodatkov), potom aj celej frázy;
  - ✓ úlohy zamerané na fixovanie slovies – podľa niektorých odborníkov sú hlavnými nositeľmi informácií;
  - ✓ podčiarkovanie kľúčových slov pri čítaní, prerozprávanie odseku s oporou na týchto slovách;
  - ✓ vyberanie z textu – originálu slová a slovné spojenia, ktoré sú sémanticky blízke ale nebudú kľúčové;
  - ✓ vyberanie z textu originálu také lexikálne opakovania, ktoré odhaľujú celý hlavný text;
  - ✓ vyberanie z odseku takých viet, ktoré by mohli byť nadpismi;
  - ✓ navrhovanie vlastných nadpisov;
  - ✓ skracovanie textu s potlačením druhoradej informácie;
  - ✓ presné vyznačenie faktov v odsekoch a ich krátke sformulovanie;
  - ✓ nájdenie hlavnej myšlienky v každom odseku a ich prerozprávanie prostredníctvom zápisu;

- ✓ vymedzenie hlavného obsahu textu vychádzajúc z nadpisu a podnadpisu i kľúčových slov), následne ich overenie v texte;
- ✓ prezeranie si kľúčových slov v texte a vyznačenie témy prostredníctvom týchto slov.
- Zmyslová analýza textu:
  - ✓ transformačné cvičenia;
  - ✓ mikroreferovanie;
  - ✓ preklad vo forme prerozprávania;
  - ✓ preklad fráz a odsekov.
- Cvičenia na schopnosť oprieť sa o obraznú pamäť:
  - ✓ perцепcia textu zrakom;
  - ✓ rozdvojená pamäť;
  - ✓ perцепcia sluchom.
- Prognózovanie (anticipovanie):
  - ✓ Cvičenia na preklad s vybodkovanými miestami – na úrovni slov a slovných spojení; vymenovať slová, ktoré sa môžu používať s uvedenými podstatnými menami a slovesami.
  - ✓ Prečítať si text pre seba, pričom si zakryjeme 4-6 posledných písmen v každom riadku.
  - ✓ Na úrovni viet – nájsť napríklad správny koniec vety z 3-4 ponúknutých riešení.
  - ✓ Vybrať z niekoľkých viet také, ktoré by mohli nasledovať za textom.
  - ✓ Prekladať vety s rôznymi kontextovými významami.
  - ✓ Rekonštruovať text s vypustenými slovami.
  - ✓ Prekladať text s prázdnyimi miestami.
- Podržanie v pamäti zmyslu originálneho textu.
  - ✓ Opakovanie vypočutého.
  - ✓ Prekladanie fráz.
  - ✓ Maximálne presné zopakovanie fragmentu v rodnom jazyku, potom v cudzom.
  - ✓ Učiteľ číta, študenti opakujú spamäti úryvky.
  - ✓ Tá istá činnosť, ale text obsahuje precízne slová.

- ✓ Prekladanie s opakovaniami: študent 1 prečíta nahlas vetu a preloží ju, študent 2 zopakuje vetu, ktorú mu prečíta učiteľ, študent 3 opakuje vetu 1 aj vetu 2, posledný študent preloží všetky vety textu.
- ✓ Diktáty – preklady (aj s precíznou lexikou).
- ✓ Pre pokročilých – počúvanie jedného textu a súčasné hovorenie nahlas iného.
- Preklad z listu – hľadanie vhodných prekladových riešení.
- Návrik schopnosti vedieť prekódovať z jedného jazyka do iného:
  - ✓ Učiteľ číta slovné spojenia a frázy, ktoré si študenti ukladajú do svojej pamäti zaradom v rodnom jazyku aj v cudzom.
  - ✓ Práca s textami, v ktorých sú repliky jedného hovoriaceho v rodnom jazyku a iného v cudzom a naopak (ide o úlohy vo dvojiciach).
  - ✓ Tlmočenie z listu – notácia a jej návrik, skracovanie prostredníctvom skratiek, symboly.
- Lexikálno-syntaktické varírovanie:
  - ✓ na úrovni slova – zámena synonymami, opisné vyjadrenia;
  - ✓ na úrovni združených pomenovaní – skracovanie a vypúšťanie/ zamieňanie komponentov.
- Syntaktické varírovanie:
  - ✓ Zámena vedľajšej vety inou vedľajšou vetou.
  - ✓ Zámena aktívnych viet pasívnymi a opačne.
  - ✓ Antonymické pretváranie viet.
  - ✓ Transformácie aj v rodnom jazyku (formy slov, dodávanie nových slov...).
  - ✓ Preklad tej istej vety vždy inak každým študentom zvlášť pri rôznom tempe. (5)
- Úlohy určené **na používanie najčastejších ekvivalentov**. Učiť sa zoznamy slov vo forme slovníčkov nie je ideálne kvôli možnému nesprávnemu použitiu v kontextoch. Ideálne sú texty, ktoré sa prekladajú do rodného jazyka s použitím dvojazyčných slovníčkov pod textom. Úlohy a cvičenia majú byť zamerané na správne použitie ekvivalentu z kontextu a v kontexte.
- Úlohy zamerané **na výučbu štandardných komunikačných fráz (klišé)**: oslovenie, privítanie, poďakovanie, ospravedlnenie a pod.

- **Úlohy na získanie návyku komprimovať text:**
  - ✓ ústna jednojazyčná kompresia so zrkovou oporou;
  - ✓ ústna jednojazyčná aj dvojazyčná kompresia na poslech (synonymické zámeny, výpustky, tlmočenie z listu).
- **Správna dikcia:** čítanie, hovorenie nahlas
- **Návyk rýchleho prenosu prekladu:** tempo výučby má byť vyššie než pri bežnej výučbe cudzieho jazyka; všetky úlohy sú zamerané na rýchlosť prekladu.
- Správne tlmočiť z listu – čítanie textu nahlas hneď za hovoriacim. (6)

Záver: V našom príspevku zdôrazňujeme potrebu zabezpečiť pre študentov prekladu a tlmočenia (v tomto príspevku ide o tlmočenie) čo najviac možností tréningu v kabínkach i mimo nich, ale s premyslenou koncepciou, pretože vystavovať študenta nedostatočne pripraveného takejto náročnej činnosti, a to sa často aj stáva, je nezodpovedné a spôsobujúce aj traumatický zážitok, čo môže mať za následok nechúť túto činnosť neskôr vykonávať.

Netrúfame si hodnotiť prístupy výučby prekladu a tlmočenia v iných jazykových mutáciách, pretože sa cítime byť odborníkom na slovanské jazyky a v tomto odbore platí, že treba rešpektovať tradície, pretože z nich vychádzame. Treba aplikovať v praxi už overené a teda prínosné metódy a postupy, ale je už nevyhnutnosťou ich zdokonaľovať a prispôbovať novým spoločenským podmienkam. Dajú sa uplatňovať v iných priestoroch, s novými technickým zariadeniami, s novými počítačovými programami, čo už prekračuje kompetencie jazykové a otvára priestor kompetenciám v oblasti informovanosti, v používaní nových technológií, v oblasti interkultúrnych kompetencií, v tematickej kompetencii (všetky sme už uviedli vyššie v texte a podrobnejšie tak, ako ich uvádzala EMT v roku 2015-16). Skrátka, nestačí mať už len kompetencie jazykové, hoci zdôrazňujeme, že pre výkon profesie prekladateľa a tlmočníka sú absolútnym jadrom, musia však k nim byť pridružené aj nové a stále nanovo definované kompetencie, ktoré sú v roku 2017 už pomenované ako kompetencie transkultúrne a sociolingvistické, technologické, personálne a interpersonálne a servisné (poskytujúce kvalitné služby).

POZNÁMKY

- (1) Tento príspevok bol vypracovaný na Medzinárodnú vedeckú konferenciu, ktorá sa uskutočnila v dňoch 26-28 septembra 2018 v Nitre pod názvom *Translation, Interpreting and Culture: Old Dogmas, New Approaches (?)* a bol financovaný z projektu KEGA 019PU-4/2016 *Ukrajinský jazyk a kultúra – nové vysokoškolské učebnice pre ťažiskové predmety v študijnom programe magisterského štúdia v odbore Prekladateľstvo a tlmočníctvo*.
- (2) <http://psychologia.studentske.eu/2008/09/osvojovanie-zrunost-nvykov.html>
- (3) EMT Network Application Form (v rkp.). Pozri aktuálne: European Master's in Translation (EMT) - Call for EMT membership. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/resources-partners/european-masters-translation-emt/european-masters-translation-emt-call-emt-membership_en [19.2.2019]
- (4) ČERNOVATYJ, L.M. Metodyka vykladačňa perekladu. Vinnycja: Nova Knyha, 2013, s. 282.
- (5) Tamže, s. 283-285.
- (6) Tamže, s. 285-286.

LITERATÚRA

- ČERNOV, G.V. Teorija i praktika sinchronnoho perevoda. Moskva: Meždunarodnyje otnošenija, 1978. 208 s.
- ČERNOVATYJ, L.M. Metodyka vykladačňa perekladu. Vinnycja: Nova Knyha, 2013, 376 s.
- KOMISSAROV, V.N. Obščaja teorija perevoda. Učebnoje posobije. Moskva: ČeRo, 1999. 136 s.
- MIŇJAR-BELORUČEV, R.K. Teorija i metody perevoda. Moskva: Moskovskij lycej, 1996. 208 s.
- SOROKIN, S.S. – ČUŽAKIN, A.P. Svit usnogo perekladu: navčal'nyj posibnyk. Vinnycja: Nova Knyha, 2011. 224 s.
- ŠIRJAJEV, A.F. Sinchronnyj perevod. Dejatel'nosť sinchronnoho perevodčika i metodika prepodavanija sinchronnoho perevoda. M: Vojenzdat, 1979. 183s.
- European Master's in Translation (EMT) - Call for EMT membership. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/resources-partners/european-masters-translation-emt/european-masters-translation-emt-call-emt-membership_en [19.2.2019]

Resumé

Consecutive Interpreting in the Slavic Languages - Exercises and Tasks to Form Habits and Skills in This Type of Oral Translation From Ukrainian to Slovak and Vice Versa.

The verbal and mental activities of the future translators and interpreters in a process of the consecutive interpreting including interpreting from a letter will be analysed in the report.

For the mentioned verbal and mental activities the habits and skills, expected from a future interpreter, will be identified. To acquire those habits and skills in the consecutive interpreting and sight translation, various types of exercises and tasks will be suggested. The examples of good teaching practices in consecutive interpreting training have been taken from our classes taught for Ukrainian-Slovak language pair, a language pair whose study does not have a long tradition in Slovakia. We use a Ukrainian translation teaching methodology introduced and realized by L.M. Černovatyj for several decades in English-Ukrainian language mutation at the V. N. Karazin Kharkiv National University. The methodology of this teacher and researcher can be also applied to other languages teaching environments, including the Slavic languages, and we will introduce it in the report.

NATURALIZING VERSUS FOREIGNIZING PRINCIPLE IN LITERARY TRANSLATION (THE HERITAGE OF THE NITRA SCHOOL)

Dušan Tellinger

tellinger.dusan@gmail.com

Key words: naturalization, foreignization, shift of expression, realia, religious works

Kľúčové slová: naturalizácia, exotizácia, výrazový posun, reálie, náboženské diela

Introduction

The goal of the paper is to describe the confrontation between two basic translational principles – naturalizing/domesticizing and foreignizing/exoticizing translation at the Nitra School and in the contemporary trends of Slovak and Czech translational theoreticians and practitioners of literary translation, for example by mediating of sacral/religious works. Also the paper reflects not only the history and the development of translational thinking, but the present stage of research into literary translation. In the five decades since the research of the Nitra group around A. Popovič globalization, migration and integration in Europe and worldwide has increased. New trends and models of translational research have been adapted to global application of cultural brokering. This paper regards translation in general as an activity that renders mankind a great service by playing a central role in intercultural communication between people speaking different languages and from different cultures, therefore translators must pay attention to both naturalizing and foreignizing principle in translation. Translators, as bilingual mediators of cultures and languages, transfer words through the dividing borders of languages on the one hand, and emotional, cultural, ethical,

social and political situations on the other. In the time of the international expansion of Anglo-American culture (in today's globalized world) became the translator's cultural knowledge a growing importance. In the process of globalization new tasks require the extension of the translator's knowledge, because he must introduce foreign cultural, political and ethical values in translation. In the last few decades, English is, however, increasingly used as a global *Lingua Franca* and thus raises the importance of knowledge of non-Anglo-Saxon forms of culture, above all of culture of the populous and growing strong China. For example, here is a quote on Chinese opinion about the importance of knowledge of foreign culture (otherness) in translation, because lots of poets regard themselves as cultural activists: „Effective translation depends not only upon a reasonable understanding of the content of the message to the relevant cultural situation by developing a necessary knowledge of foreign otherness in its cultural political context“ (Yifeng 2006: 23).

This lecture will offer a few tentative answers to cultural and political aspects of literary translation as a current theme. Present-day translation theory has its predecessors, first of all, in those scholars who were interested in the cultural character of literary translation. The transposition of a source text into new cultural, social and political circumstances was the central issue in the research of James Stratton Holmes since the end of the 1960s. J.S. Holmes had the pioneering role in the research of culture in translation and intercultural communication. His research offers a substantial theoretical basis for describing and explaining translational phenomena, including the role of culture in successful translation, and his whole work can be considered as the fruitful interaction between praxis and theory. The linguistic aspect of literary translation cannot be neglected, however, in recent decades multicultural and ideological knowledge is very important. The translation process is closely related to the social functions that a good translation fulfils. A good translation is substantially a critical instrument of literature, culture and language. The notion of good translations is closely related to social requirements, i.e. requirements of a special society. This shift from linguistic view into a functional and social one began also in the time of so-called cultural turn in translation studies as the attention from the original formal aspects was refocused to the scope of translation, i.e. his function in the receiving culture within other kinds of communication. Translation of every kind was no longer for only a language transfer of the message in a faithfully re-created form because translation is always at the mercy of cultures and ideologies. The function of literary translation within a literary culture, or polysystem was

centred in the Netherlands and in Nitra thanks to personal contact between J.S. Holmes and A. Popovič. J.S. Holmes was the ideal mediator between the Nitra School as a part of Low Countries' translation theory and the Anglo-American world. As a result (in consequence of inclusion of more sub-aspects of the literary polysystems in the Manipulation School of the Low Countries), literary translation has become a form of cross-social, cross-cultural and cross-ideological transfer, and thus raises in our contemporary situation translators' awareness and sensibility about hybrid forms of culture, for example, if they translate popular works of the national very varied postcolonial literature of our days. It must be manifested by the intercultural sensitivity of a translator and he must get over his ethnocentric viewpoints as claims David Katan in his interdisciplinary cultural research into translation studies: „During the ethnocentric stages translators on the developmental path to intercultural sensitivity still believe that their own personal or locally shared hierarchy of values is the only valid system across cultures“ (Katan 2004: 335).

The results of the Nitra School for our contemporary research

A translator's particular cultural sensitivity becomes associated to the literary, historical and political tradition. Inclusion of complex aspects of the literary systems in translators' work will lead to a greater level of their intercultural awareness. Translators as cultural mediators and political agents have to be aware of the strategies necessary for transferring cultural terms and political ideas into the target language. In this way the paper proves that what translators do is much more than the mechanical transcoding of the source text. The literary translation was always in the long history of translation a cultural, not only linguistical activity. This was the basis for A. Popovič's research efforts from the 1960s to the 1980s, on why translation studies must be separated from the field of general linguistics. He was deeply convinced of the importance of familiarity with the history of translation and translational criticism by constituting of a complex translation theory, because he was of the opinion that new development must be concerned not only with study of literary translation, but with all channels of communication. His conception of literary translation and literary communication was constituted at the end of the 1960s on the basis of F. Miko's expression system which was applicable when comparing the original and the translation. F. Miko's expression system has proved its practical applicability as the *tertium comparationis* and became an inseparable part of the analysis and interpretation of originals and their

translations. By the late 1960s A. Popovič was able to play a pioneering role in the area of translation and literary studies in the Nitra Circle. A. Popovič's translational and literary conception linked to the heritage of the classical structuralism of Prague Formalists (above all Roman Jakobson, Bohumil Mathesius, Jan Mukařovský and Vladimír Procházka, the important founders of the pre-war Czechoslovak functional linguistics). Semiotic studies were developed by R. Jakobson and J. Mukařovský within the Prague Linguistic Circle. The attention of their followers in Nitra has been paid to the sphere of secondary communication and theory of metatext (within the metacommunication which exists as an independent communicational system with the function to mediate literature). In 1967 a research team of literary scholars started to function, who formed the Department of Literary Communication. In this way the future Nitra School at Pedagogical Faculty at Nitra was established which elaborated the methodological framework for the research of text and of literary communication. In all periods of activity of the Department of Literary Communication attention was paid to a stylistic research of literary text. The concepts of literary communication developed by this research team were linked to classical structuralism and F. Miko's expression system which fulfils the role of an intermediary system. Experience and results of this group of scholars have proved that team work is an inevitable condition for a successful research in the field of interpretation of literary texts. Accordingly, their conception the stylistic level was bound with the semantics of the original text (i.e. the classical interpretation of the original text was enlarged upon new aspects).

When investigating the translation the attention has been focused not only on the model of primary communication but also on the model of secondary communication. A. Popovič's concept took into account the social function and the ideological character of literary translation. His research was concentrated upon the three basic points of the communication chain: author – text – receiver (in the case of literary communication). The other parts of this chain are in the case of translational process as follows: translator – translation – reader of translation. Also the roots of these opinions in our translation studies spring from the heritage of a group of scholars around A. Popovič (Nitra School) in the 1970s who were interested in the semiotic character of communication and translation, inspired above all by the Russian Lotman's School (University Tartu) of the 1970s: unfortunately the Nitra group fell silent after 1980. The influence of semiotics helped to refine the analysis and interpretation of the literary text and his translation as a product of literary communication.

The basic themes of their research were problems of primary and secondary communication. The group was based at the Nitra Pedagogical Faculty (in the Department of Literary Communication founded in 1967 by F. Miko – A. Popovič as his successor in leading this department since 1974 till his untimely death in 1984), where was centred our scientific translational research in the footsteps of the Russian Formalists and the Prague Linguistic Circle (Czech functionalism). They created a model of literary theory from the communicational aspect. The model of literary communication (author – text – receiver) was studied in its semiotic aspect and in the aspect of intertextual linking too. The research of the relation of the text to the literary and cultural traditions and above all to the reality was a new stage of the development of the translation theory. These scholars were responsible for a number of important insights into the complexity of intercultural factors in literary translation. The central new knowledge was that translations are culture-bound and especially target culture-bound, because literary texts convey a culturally, temporally and spatially bound message.

Every translation requires overlapping the source and target culture. Original works integrate cultural and linguistic phenomena from the wider system of social values of the concrete society from which they arise. Social values are very important and have to be integrated into the translation process. The translation's artistic and communicative values consist of inherent complexity of understanding of all important dimensions (historical, political, communicative, etc.) which are expressed in original works. Domestic values of originals are masked in foreign texts and translators must find strategies which make possible removing them if they want to inscribe foreign texts with Slovak-language values. In Slovak milieu, fluent translation was recommended for an extremely wide range of foreign texts. Therefore was a translator always on the horns of a dilemma to naturalize (modernize) or exoticize (foreignize) the classics. The classic work's translator undertakes the Sisyphean task of ensuring fidelity to the original (the traditional dichotomy of „to modernize“ or „to historicize“). The translator knows the importance of staying true to the original text and of retaining its semantic and dramatic effects. Translators are afraid of making their cultural mark and manipulating the text. About conscious manipulating the text D. Katan says as follows: „Conscious manipulation of the text in recent times was first proposed by Anton Popovič (1970: 78) who adopted the term 'shift' in translation to show that losses, gains and changes are a necessary part of the translation process“ (Katan 2004: 190). The idea

of manipulating the text was one of starting points of the Manipulation School which was target oriented and centred in the Low Countries (Belgium, the Netherlands and Israel). The attention of translation scholars was refocused from the original formal aspects to the translation and its function in the receiving culture.

According to contemporary opinions in translation studies, „translation is not ‘bringing over’ (because ST remains where it was before, only richer for having its version/s), translation is enrichment and discovering of new interpretations, new aspects and values and finding new readers in different cultures“ (Zehnalová 2016: 29). The literary translation is always an extension of the original writing, it is always a culturally and ideologically enriched text as result of a translator’s effort to domesticate foreign texts. Translators need to occasionally change the form to cohere with target culture values. According to A. Popovič’s models of translations there are of great importance free (simplifying) translations, not only adequate (accurate) translations, in extreme situations word-for-word translations. This shift from formal adequate (true) translation to naturalized forms of literary translation was caused by its function in the receiving culture within other kinds of communication. The basic idea of naturalized forms of translation refers to the fluent translation. In the forefront is the translator’s effort to make a text conform to the target culture (the main goal is to produce fluent translations for other cultures’ readers). Theoretically, in fact, there is a whole range of possible changes (shifts). A. Popovič stated in his works that this may be due to the fact that translators are more under the influence of their own culture, but they on the other hand consciously want to retain something of the foreignness of the original (with the inclusion of source language realia). Each language contains elements (above all realia) which are derived from its culture and the translator can borrow them (the principle of foreignization), or he looks for their equivalents in the target culture which have the same function (the principle of naturalization, i.e. the adaptation of an original text – with the exclusion of source language realia). A translation can only be complete when both the communicative value and the time-place-tradition elements of the source text have been replaced in the target text. J.S. Holmes was the first to recognize the translation process as a time- and space-bound process and has produced sensitive analyses of contemporary or old literary works. His essays and papers elucidated all translational phenomena and gave models which were used by A. Popovič and other scholars worldwide. A. Popovič’s heritage traces back to these trends in the research of culture in literary and intercultural communication in the Western Tradition. Our

contemporary translational researchers are associated with this investigation of almost all translational issues which started in Nitra rough five decades ago.

The stylistic orientation of A. Popovič's translational research

Two bases opened the way for this investigation in Nitra – F. Miko's model of literary communication since 1967 and J.S. Holmes' model of the translation process and in general his fruitful cooperation with A. Popovič since the spring of 1968. Investigations in the sphere of literary communication enriched the Slovak translational scholarship in many new aspects. F. Miko's expression system (with its gnoseological operations: comparative analysis, structuration and determination) became an inseparable part of the analysis and interpretation of the literary text. The expression system was an important scientific achievement in the communicational interpretation of the textual structure because this system describes the direction and character of the stylistic operations in the translation. F. Miko ranked among the world's best developers of pre-war classical structuralism with his expression system of style and multifarious activities in the field of literary communication. F. Miko's stylistic orientation played the decisive role in constituting a research team of literary scholars at Pedagogical Faculty at Nitra. His expression system is applicable when comparing the original and the translation. The applicability of his expression system is bound to the stylistic evaluation of thematic and linguistic means in the literary work. With the help of his expression system can be described the character of the stylistic operations in the translation. Experience and results of the Nitra group have proved that F. Miko's stylistic orientation enables us to understand literary process and literary text as communication. According to this group of scholars the theory of literary communication required the application of all the aspects of the research of the literary work. The framework of the stylistic and cultural research of literary translation has been formed in this way. A. Popovič and his followers since the 1980s, above all Branislav Hochel, researched how the transposition of original literary texts occurs into a foreign cultural „time-space“ and what this entails, for example, for teaching foreign literature too. Their research offers a substantial theoretical basis for describing and explaining the role of culture in successful literary translation. Cultural substitutions in every translation are bound with shifts (for example, the removal of source text realia) defined by A. Popovič as correct or incorrect translational solutions caused by understanding or misunderstanding on the part of the translator. The scientific theory of all

shifts and of all arts of equivalences (not only stylistic equivalence) by A. Popovič inevitably involves a comparison of texts in different languages. In the forefront of all shifts introduced by A. Popovič into contemporary translation studies is the shift of expression. The term shift of expression, similar to other expression terms, has an important role in A. Popovič's translation theory. The shift of expression has become the central notion of the comparison of the original and the translation. The notion of shift of expression has found its use in translation theory and translation criticism.

In A. Popovič's theory of translation it is important to recognize that every language is closely associated with the hierarchy of culture and that culture remains a central element in translations of literary texts. We must stress that every kind of literary translation is a cultural phenomenon because culture is expressed in all lexicons – in universal as well in local words (above all realia). The group of scholars around A. Popovič used a cultural approach to translational phenomena with emphasis on retaining the artistic quality of a work (it is the so-called stylistic equivalence in literary translation). The cultural approach to translational phenomena is the cline between communicative, artistic and semantic translation. According to F. Miko „the translation is a real confrontation of languages, styles, literatures and cultures which are in this confrontation evaluated and compared“ (Miko 1976: 13). Prior to this cultural and stylistic conception most writing about literary translation was as a purely linguistic process about literary and sacral/religious works. The works of the founders of modern semiotics had great importance for the constituting and the development of the Nitra School. A. Popovič's cultural and stylistic concept of literary translation was also opposed to the previous prescriptive approach stressing fidelity to the original, although the translation must have the same meaning, same content and same style as the original. About the former linguistical concept of translation of the 1950s and '60s we can read in the translational literature of nowadays: „The semantic translation focuses on the original words of the author, remains faithful to them and ignores the real world of the target culture“ (Katan 2004: 205). All basic works written by A. Popovič (monographs, papers published in literary journals and collections of studies) had a great impact on the readers in Czechoslovak and foreign literary and translational context. These books and papers contributed to the creation of an interdisciplinary status of translation studies. A. Popovič's main works of the 1960s to the 1980s made great strides in elaborating of shifts (cultural, semantic, ideological, etc.) as general translational phenomena and in using of terms prototext and metatext which is a

product of metacommunication between cultures. This communicational process in literary translation underlines Lawrence Venuti in contemporary translation studies: „Translation can be considered the communication of a foreign text, but it is always a communication limited by its address to a specific reading audience“ (Venuti 1995: 32). The importance of communication between cultures in the transmission of a message (and a meta-message) discussed J.S. Holmes in the time of teething troubles of translation studies who was the first to recognize translation studies as a discipline in its own right. A. Popovič's model of metatext was created on the basis of empirical study of translated texts also with the help of his great teacher J.S. Holmes. His research deals with the genesis and composition of literary translation.

A. Popovič's impact on translation studies

A. Popovič had an important impact on other scholars during the 1960s to the 1980s as his research reached a peak. His concept of cultural and stylistic equivalence in literary translation was elaborated in the 1960s and 1970s as his scientific activities (i.e. turning to metatext and metalanguage) matured predominantly within the field of translations of classical and contemporary Russian literature. Attention has been paid to the sphere of secondary communication (metacommunication). A. Popovič's model of metatext was created on the basis of empirical study of translated texts (Jiří Levý is here a constant background presence). A. Popovič's scientific research followed in the footsteps of J. Levý, his great teacher and the most important founder of our common Czech and Slovak translation studies. The scientific theory of all arts of equivalences and shifts by A. Popovič inevitably involves a comparison of texts in different languages. In his famous fundamental book from 1975, *Theory of Literary Translation*, the author used examples from such different languages as English, French, German, Italian, Slovak, Russian and Hungarian, as well as Czech examples. His research was in no case sterile theorization, on the contrary, a fruitful interaction of theory and practice. This book offers a substantial theoretical basis for describing and explaining translational phenomena, including the role of culture in successful translation. Language barriers have resulted in little exploitation of A. Popovič's main book in Western and Eastern Europe because for a long time the only translations were Russian by I. Bernstein and I. Chernyavskaya (Moscow 1980) and Hungarian (published at the same time in Bratislava and Budapest in 1980) by A. Popovič's younger colleague Tibor Žilka. The Italian translation, La

scienza della traduzione. Aspetti metodologici. La comunicazione traduttiva, by Bruno Osimo and Daniela Laudani appeared 26 years after the translation into Russian and Hungarian. This book, which was the starting basis for Slovak scholars in the field of translation studies, has not been available in English, i.e. in the academic Lingua Franca of the West and East after the turn of 1989. Unfortunately, no books written by A. Popovič and his Slovak followers have been translated into English, the primary language of our multicultural world today.

For the successor of A. Popovič, B. Hochel, this book was the starting point for his till now seminal book, *Translation in the Communication Process* (1990). He researched in his main work how the transposition of original text occurs into a foreign cultural „time-space“. The topic of time and space (and other topics near to this basic translational phenomenon) are dealt with in his book in comparison with A. Popovič's book. He has preferred the term cross-temporal factor in the translation process. Translation is primarily a time- and space-bound process therefore emphasized the author the cross-temporal, cross-cultural, cross-spatial situation and socio-cultural setting. The issue of time, culture and space in translation is significant for practice, and equally important for its theoretical aspect. Both time and space are universal constraints and have integral roles in every literary translation because in every literary text no action can exist apart from the constraints of time and space. The translator's task is to bridge over the differences between the time and space of the work's origin and the time and space of its reception. The primary procedures of translation across time and space are historicizing versus modernizing, naturalizing versus foreignizing principle. The foreignizing principle provides for translations that they can keep their otherness, because on this way the foreignness (otherness) of the foreign text can be achieved, and the main function of the foreign literature can be fulfilled: „Reading foreign literature provides an encounter with foreign otherness“ (Yifeng 2006: 35). The phenomenon of translation is traditionally conjoined with the modernizing and historicizing principle. The late B. Hochel recognized that translation is primarily a time- and space-bound process and this was the central issue in his research till his untimely death in 2014. B. Hochel was near to A. Popovič's conviction that translation is a process which occurs between cultures and societies, rather than simply between languages.

From the fact that every literary translation is a cultural and social phenomenon results the function of translation as mirror of the evolution of human societies. The idea of translators' biculturalism traces back to the Romans: Cicero an important author and

translator spoke perfect Latin, his mother tongue, and classical Greek. His familiarity with the Greek culture and literature after Homer was legendary. Since the cultural turn in translation studies initiated among some important translational scholars by Susan Bassnett and followers of Holmes' translation reception theory, centred in the Low Countries in the 1980s, culturally oriented approaches to all issues of literary translations are very dominant. In their eyes multiculturalism is knowledge every translator must have: if he has no cultural background for such work, he does not fulfil the requirements of translation readers. It was the turn (or shift) in our translation studies from linguistical viewpoint to cultural viewpoint too. All Slovak successors of A. Popovič in Nitra, Bratislava, Trnava, Banská Bystrica and Prešov are starting from his basic claim on the confrontation of two cultures in translation. All methods of translating cultures have a great influence according to A. Popovič, who speaks about three possibilities by the confrontation of foreign and target culture and the tension between both in translation: „1. The activity of the original work's culture (C1) is more powerful than the activity of target culture (C2). 2. The activity of the target culture (C2) is more powerful than the activity of the original's work culture (C1). 3. In the translation is the tension between both source (C1) and target culture (C2) equalized“ (Popovič 1975: 188). In general is the literary translation a transference of a foreign culture into other target culture, because an overwhelming majority of source language texts is embedded in its familiar culture.

Translation equivalence

The translation equivalence can be generally only approximate because of non-equivalent lexical units and quite often lack cultural background information, that is the reason for the non-existence of ideal translations. We should suggest the creating of an illusion of translation equivalence because the new target message must be not hundred per cent in fidelity with the source message. On this way the translation text can be equivalent to the original text. The infidelity in the translational process is caused as a result of cultural and material specifications like obscure vocabulary or unusual idioms, for instance realia, archaisms, jargon, dialectal words, argot, etc. Such lexical items are very important in the process of grasping a work's colouring – according to F. Miko (see 1978: 179) we can distinguish between social, time and language colouring. Such difficult translatable lexical items may exclude translation readers from the circle of those who may understand the sense of texts without misconception. A. Popovič's books provided fruitful ideas for further study

on this topic. A. Popovič's concept of stylistic equivalence elaborated in Nitra in the 1970s and his looking for adequacy in literary translation is manifested as follows: „Adequacy in translation = stylistic equivalence in translation“ (Popovič 1975: 273). According to A. Popovič the stylistic equivalence is generally the ideal method when a translator has to deal with cultural lexicon, above all with realia (the contrast of realia in the original and translation). The predecessors of A. Popovič stressed fidelity to the original, i.e. the freedom of translating was in contrary to the infidelity in the translation process. The freedom in the translation process is only an euphemism for infidelity of translating – in case of cultural and material specifications like obscure vocabulary or unusual idioms, for instance realia, archaisms, jargon, dialectal words, argot, etc. The old conception was that these items in translations should correspond to original items. Such lexical items may exclude translation readers from circle of those who may understand the sense of texts without misconception. A. Popovič's conviction was that their translation likewise the translation of whole works is a decision process of each translator and the style connects the language level with the thematic level and gives coherence to the translator's decisions (there are some kinds of coherences in A. Popovič's translational concept – above all the shifts of cultural, textual cohesion, but historical coherence in translation too). The analysis of each literary work from a translational view of point in A. Popovič's book has an imprint of J. S. Holmes' terminology. Holmes' research offered for his workmate A. Popovič a substantial theoretical basis for describing and explaining translational phenomena, including the role of culture in successful translation. For the development of our translation studies were the crucial works written by A. Popovič very important. In his central book from 1975 the author lays stress on translational criticism (it regards to qualities of translation for readers) and on comparison of translation with original from a viewpoint of original's aesthetical (stylistic) and ideological values realized in translation (see 1975: 274). An attempt at an answer as to what in fact a translational criticism is may be found in B. Hochel's book (see 1990: 54-59) when he comes to the conclusion that the goal of translational criticism should be an assessment of the ways of transposing the original text into a foreign cultural „time-space“.

The concept of stylistic equivalence was a substantial theoretical basis for describing and explaining all translational phenomena in A. Popovič's central book, because the style must be preserved in literary translation. The terms equivalence (and correspondence) in general were advanced by Eugene Albert Nida, John Cunnison Catford, and other

prominent theoretists of translation. According to A. Popovič's concept of stylistic correspondence (equivalence) the authorial individual style (a factor of greater importance, at least in literary translation) cannot be lost, because it is influenced by the tradition of a concrete literary period. The stylistic equivalence was used as the basis of contemporary Western translational research of the translation equivalence too: „Stylistic equivalence thus involves preserving the expressive character of (elements of) ST, while at the same time retaining as much as possible of its basic semantic content. However, even on the occasions when direct semantic correspondence cannot be established the translator should still choose a TL item which is stylistically equivalent with the given element of ST“ (Shuttleworth & Cowie 1997: 160). A. Popovič's concept of stylistic equivalence was opposed to other equivalence concepts in our translation studies by one part of scholars & above all Dušan Slobodník, but the importance of this concept was stressed by other scholars & in the contemporary Nitra School by Edita Gromová: „A. Popovič is considered as an important representative of the concept which understands the notion equivalence in groundrelation to source text and target text, and this concept is in principle stylistic“ (Gromová 2005: 8). The opponents considered all the pros and cons in Popovič's stylistic concept of poetry translation. They were opposed to this stylistic equivalence concept that there are no superior factors to the stylistic factor in literary translation. The stylistic aspect cannot be on a higher level than other aspects of the translation (above all poetry). There are two levels in the artistic style (semiotic and semantic level) in the analysis process of an original text, while at the same time the semantic analysis is the bridge of the text of a poem in both original and translation. The expressive identity of translation with original can be available if the semantic aspect comes to the fore and becomes a concrete stylistic demonstration in translation, also the stylistic equivalence cannot stay over the semantic aspect in any translation. D. Slobodník says in his book as follows: „Except the semiotic key can be used the semantic key and so is the conception of style identified with the semantic core of a message, i.e. with the substance of a poem. From this viewpoint we don't agree with the mentioned categorical statement of A. Popovič & 'the style determines the meaning'“ (Slobodník 1990: 117). A. Popovič believed that translation is a matter of style, so we can read in his book that „style is the unique and standardized dynamic configuration of expressional qualities in a text, which is represented through thematical and linguistical instruments“ (Popovič 1975: 287). A. Popovič's translational conclusion was that style integrates all language levels of a text, connects the

language level with the thematical level. He argued with other scholars about the role of comparative stylistics in literary translation because the stylistic level has traditionally been seen as a second-order level. A. Popovič claimed that his concept of style is a unifying principle integrating all text levels.

Adaptation (domestication) as basic translational method versus exoticization in general

The heritage of the Nitra School represented in A. Popovič's research of adapting (naturalizing) and foreignizing (exoticizing) principles is also developed in contemporary works of Slovak translation theoreticians. Regarding adaptation (domestication/naturalization) method in literary translation we can read as follows: „The adapting translation is a kind of adapting transcode by which occurs a simplification of an original work's structure and content in interests of readers without the background information which makes the translation text understandable“ (Opalková 2006: 66). Without the background information (for example, explained in footnotes) are word plays difficult to translate, e.g. the name of the dramatist Grabbe in Erich Fried's novel *A Soldier and a Girl* (in German *Ein Soldat und ein Mädchen*, published in 1960): *Und aus der Welt kann man nicht fallen; das hat Grabbe gesagt, nur in den Graben!* The adapting translation is typical in both Italian (1963) and French (1962) translation because the play with German words is in Romanics not possible: *E non si può cadere fuori dal mondo; lo ha detto il poeta Tomba* ¹, *so cade soltando nella tomba.* 1 Altro gioco di parole: il vero nome del poeta è Grabbe. „Grab“ significa in tedesco tomba. (footnote of translator). *Et on ne peut pas tomber hors du monde, mais, Homais l'a dit peut-être, seulement dans le ruisseau.* In French is a compensation of the name Grabbe – Homais (without comments). Translators into Romanic languages need to occasionally change the form to cohere with this source language pun. The word structure of Dutch and German is so near that the word play was possible in the Dutch translation (1983) of E. Fried's novel without changes of the form: *En uit de wereld kan men niet vallen, heeft Grabbe gezegt, wel in het graf!* The word play with the name of the classical dramatist of the 19th century Christian Dietrich Grabbe (1801 – 1836) and other authorial metaphors of E. Fried's prose and poetry are translatable in some cases only on the level of the whole text because metaphors, puns, word plays, etc. are touchstones in literary translation (contrary to standard metaphors in an informative text).

A translator needs a strategy to bridge the gap between distant cultures and languages (e.g. in the case of metaphors, puns, jokes, etc.). Cultural and language adaptation is one of two basic translation procedures (adaptation versus foreignization). A translated text may represent a compromise between adaptation and foreignization. Foreignization provides additional information about a distant culture. The basic idea of the adapting method is the effort to make a text conform to the target culture (adaptation refers to the fluent translation). An adapting method is that translators adapt or delete foreign components of text (for example the proper name Grabbe in E. Fried's novel *A Soldier and a Girl*). A. Popovič characterized adapting and actualizing methods as follows: „Adaptation in translation = the translator's modifications of text which refer to the theme and his elements (protagonists, realia). These modifications refer to the target culture realia. (...) Actualization in translation = the translator's modifications of text which refer to the sujet in communication interests of readers or literary canon of receiving milieu“ (Popovič 1975: 273). There are great differences between adapting poetry and prose translation processes in general, but the cultural background is common in all kinds of literary translation. The influence of national cultures is remarkable in all kinds of literary texts since the ancient times. It is interesting to read about A. Popovič's approach to subject of historicizing and modernizing in ancient Greek plays translations. According to A. Popovič, equivalence is generally the ideal method when a translator has to deal with ancient cultural lexicon, above all with realia. A translator aims to move freely through Slovak contemporary and ancient Greek culture. To make such great works as Aristophanes' *Lysistrata* understandable for contemporary readers is very important. According to A. Popovič we can classify ancient authors' plays as modernizing or historicizing from an overall point of view: the resistance to transposing plays of another day into plays completely modern on all levels (i.e. linguistic, literary and socio-cultural). The resistance to modernizing is different in regard to three levels – linguistic, literary and socio-cultural. It can be said that the resistance to modernizing in the socio-cultural sphere is greater as in the linguistic and literary sphere. The primary translator's aim is a good translation equivalence for a whole text. The time-place-tradition elements of the ancient text (above all realia) have been replaced by their nearest possible equivalents in the translation text.

This cross-cultural and cross-temporal transposition was the central issue in the research of both J.S. Holmes and A. Popovič. J.S. Holmes was not only the translator of contemporary poets (above all Duch poetry), but ancient Latin authors' poetry – Catullus

and Martial too and wrote about translational principles in accordance with a translator's cultural understanding of past culture and time. In Holmes' case, then, practice and theory were never confused, and never distorted each other. Holmes' approach to subject of historicizing and modernizing in ancient Greek and Latin works' translations was cleared in his articles. As modernizing he writes as follows: „The term 'modernizing translation' has an ancestor in the concept of 'modernization' or 'Anglicizing' applied in the seventeenth and eighteenth centuries to English translations of the classics“ (Holmes 2005: 43). It would be interesting to research in translation studies how the transposition of ancient poems occurs into a foreign cultural (Dutch) time-space in Holmes' translations. There are bipolar models of „retentive“ versus „re-creative“ or „historicizing“ versus „modernizing“ translation in the translation theory (see Holmes 2005: 37). Our translational research has similar roots for ancient Greek and Latin authors – the issues of modernizing or historicizing, for example, the translator's principles in Aristophanes' comedy *Lysistrata* were researched in A. Popovič's central book *Theory of Literary Translation* from 1975. There are mentioned the questions of historicizing and modernizing in Slovak translations. A. Popovič lays stress on comparison of translation with original from a viewpoint of original's stylistic (aesthetical) values realized in translation: „Stylistic (translational) equivalence in translation = functional equality of original and translation elements, i.e. changes of original elements in a translation in effort to achieve the expressive identity with the invariant of the identical meaning“ (Popovič 1975: 275). The concept of stylistic equivalence was a substantial theoretical basis for describing and explaining all translational phenomena in A. Popovič's theory of translation.

Translation of literary and sacral/religious works

The artistic (above all stylistic) function of literary texts differs from the cognitive function of professional texts (for example sacral/religious texts). The informative role of professional texts (inclusive sacral/religious texts) worldwide requires a good system of terminology, which is international. In contrast to professional texts with international character, literary texts are saturated with national characteristic lexical items (above all realia) and only with a limited use of international terminology. In the forefront literary texts are different types of realia (inclusive religious realia too, for example in Nikolai Gogol's work). The aim of translational scholars' research is to consider a translator's task to bridge the differences between cultures by the literary translation of N. Gogol's essay, *Meditation on the*

Divine Liturgy (Размышления о Божественной литургии), in which can be found lexical items (religious terms and realia) with a clear cultural relationship to the Greek-Byzantine Orthodox or Roman-Catholic Church and both Occidental and Eastern cultures. Translation of religious terms and realia reflect social and denominational conditions of a specific target culture. In the two basic types of texts – professional and literary texts – the role of religious terms and realia differ: in professional texts these items have the character of scientific terms, on the other side in literary texts they function the same as other classes of realia in artistic prose (for example, different priests of all religions in the world, realia of old mythologies – European, Asian, African, American, etc.). In the field of translation of religious terms and realia we can mention the importance of communication between cultures by the transmission of theology. The third translator of N. Gogol's work into Czech, Zdeňka Vychodilová (1996 – in cooperation with the Céntro Aletti in Rome), deals in her research with theoretical questions on translation of sacral/religious texts from Russian into Czech. We can quote what she says about translation of sacral/religious texts into a different target culture: „Translation problems of such texts result except other problems from the specificity of their national cultural-historical background and the solutions to translational problems depend on looking for the transfer of adequate information about the different cultural-historical sphere of an other nation – i.e. in looking and finding of functional equivalent instruments for the realization of this translator's goal“ (Vychodilová 1996: 250-251). An important question is, how to comment on the old fashioned original text for our contemporary readership. The understanding of background facts needs a good cultural competence of translators, and of course translation readers too. This question of a translator's cultural competence, i.e. his good familiarity with culture, is above all in foreground of the literary translation. A translator's goal is to find a manner, how explain these cultural and historical facts (realia) for translation readers. Unfortunately not every translator's goal for a perfect translation equivalence for single cultural words (realia) can be put into practice, though the translator's primary aim for a good translation equivalence and thereafter for a good translation quality for a whole text is always possible.

N. Gogol's short work (111 pp.) is more appreciated by theologians than by literary theoreticians of Russian classic literature of the 19th century, because the work is an important example of the influence of religion and mysticism upon the literary production of great literati in the world literature, like N. Gogol, L. Tolstoy, D. Mereshkovsky and other

Russian classics. Therefore, it needs a refined analysis (with a deeper knowledge of the social function of Gogol's work) and interpretation as a communicational activity. The language of N. Gogol's work is not only literary artistic but religiously professional too, because the author used the Liturgy of early Church Fathers and therefore the text is hard to understand for present-day Russian readers in contrast with the situation of Russian readers in the 19th century. The presentation of Holy themes shows N. Gogol's effort of language usage, which is glorious – his speech is abstract, almost not understandable for our times, but it was very different from the common speech of Russians in N. Gogol's times. The work was written in the time of the 1840s, also during author's subscription to religiosity and mysticism, so can be the whole text affiliated to the devotional literature, not only exclusively to the artistic prose. Also N. Gogol's text is dioecious and the dimorphism of his work causes different opinions by researchers, if it is a real professional text or if this work of little acquaintance for our readers belongs among literary texts. For all contingencies is of great importance for the semiotic aspect (the relation of N. Gogol's text to reality) and the literary-historical aspect too (the relation of this religious text to the tradition of national literature and world literature too)

Naturalizing versus foreignizing principle and modernizing versus historicizing principle in sacral/religious works

If we pay attention to methods of adaptation, i.e. localization of literary texts with religious character in a new culture sphere we can see a number of changes according to religious realia. The main translator's goal, for example in cultures in the United Kingdom and the United States is a fluent translation because these cultures are extremely monolingual and the translator invisibly inscribes foreign texts with English-language values (see Venuti 1995: 28). The problem of the translator as mediator of culture is to decide what relates to important deeper cultural values. However, on a cline of delitions, religious realia relating to cultural values, cannot be discarded. A translator should concentrate on author's intention and text's function. The author of this short religious work was a deeply religious man, who dedicated one of his last works to the Divine Liturgy of the Orthodox Church. This book provides a commentary on the Divine Liturgy of Saint John Chrysostom (the entrance of priest/pope and deacons into the church, the Holy liturgy itself, and their leaving for the church), that is the same time both mystical and practical. The translation of this book is based on the exalted language level, because the Holy Liturgy as a Rite is very different

from the common language usage. The basic goal of a translator's work in case of N. Gogol's religious meditative literary work is to retain the authentic atmosphere of Eastern Orthodox Rite for our translation readers, so it is better not to translate the word *archiyerey* like bishop, and *protopop* like Reverend Father (or *archimandrite* in commented form like the Father Superior of an Orthodox monastery), but to keep all Russian religious realia without changes in Slovak and Czech texts. In such case it is important to use interpretations for readers. Every interpretation gives the reader information about the text and offers instruction for its adequate reception.

N. Gogol's work was written during his stay in Paris (1845) and published five years after author's untimely death in Russia (1857). The work was ignored during four decades after WWII in Czechoslovakia. Before the German occupation the essay was translated twice in the 1920s and 30s into Czech, though no Slovak translation exists. Quido Hodura's translation (1921) as a part of a complete edition of N. Gogol's works in Jan Otto's edition Russian Library in Prague fell into oblivion. In Josef Vašica's translation (1936) published by Josef Florian in Stará Říše is a great effort to domesticate Russian Orthodox religious realia, for example *prestol* like altar table/altar desk. In general the effort of translators to adapt or to delete foreign religious components of texts, above all realia, is not the only way to do a successful translation. As the successful translational strategy used by the third translator of N. Gogol's religious work, Z. Vychodilová (1996 – under the title *Rozjímání o božské liturgii* by the publishing house Refugium in Velehrad), we can say that this translated religious text may represent a compromise between domesticating and exoticizing principles. On the stylistic level the simplification of the archaic language of the text is noticeable. On the thematic level it is difficult to understand Russian religious realia, for example designations of mass-robles, were naturalized: *narukavnitsi* (in Greek *epimanikia* – sleeves-clothes) – *manipul* (maniple); *stikhar* – *alba* (white tunic); *phelonion* – *casula* (chasuble). There are two basic principles possible in the case of this work – domestication and exotization which is characterized in our translation theory of the 1970s as follows: „Exotization in translation = unusualness, non-traditional choice of thematic and lingual elements from an original work. This is the question of choice of elements which are typical for the original culture and untypical for style (theme and language) in translation. (...) The extreme assertion of exotization is opposed to naturalization“ (Popovič 1975: 275).

The exotization of Russian Orthodox realia in the Czech cultural milieu provides broad information about the distant culture depicted in N. Gogol's text. Similarly, not using the terms of Roman Liturgy like Holy Mass instead of an Orthodox slushba in a translation from Russian into Czech or Slovak. The translatability of religious realia depends on translators' competencies (not only language, stylistic and cultural competence, but their religion, beliefs, moral values, etc.). On the linguistic level, for instance, there is not solely a choice between translating N. Gogol's religious text into nineteenth-century language or the language of today. Every compromise between historization and modernization or naturalization (domestication) and exoticization (foreignization) can jeopardize the quality of translation, in particular, informational and cultural effect. The quality of a so-called „good“ translation is difficult to distinguish between pragmatic (texts of quick consumption) and preservable texts, but it plays a dominant role in literary translations. The basic idea of the domesticating principle is the effort to make a religious text conform to the target culture. A common tradition of the domesticating principle is trivial domestication (i.e. creolization or full naturalization of cultural words) which involves making the target text read as fluently as possible (without the necessity of different comments on realia). Foreignization is one of basic translator's strategies in the literary translation (domestication = naturalization and foreignization = exotization) which provides additional information about a distant culture. On the other hand, „foreignization runs the risk of rendering a text uninterpretable or much less interpretable“ (Yifeng 2006: 24). This is the bipolar model of foreignizing versus domesticizing. The foreignizing principle signifies the foreignness of the foreign text and can be achieved, if translators use the transference of source language cultural words in religious texts (above all realia). According to Sun Yifeng (Lingnan University, Tuen Mun, Hong Kong) is there a hidden danger: „Inevitably, even if a translation is completely foreignized, it is still impossible to produce an exact copy of the original, and the difference between the source and target texts is not removable“ (Yifeng 2006: 31). None of these basic strategies is a guarantee of a successful translation, because all concepts of perfect (ideal) and adequate translations are illusory. The goal of fluency of translation texts, which is valid above all in Anglo-American culture, is conjoined with domesticating approaches to foreign texts. As we can read in Lawrence Venuti's book, „in English, fluent translation is recommended for an extremely wide range of foreign texts – contemporary and archaic, religious and scientific, fiction and nonfiction“ (Venuti 1995: 17).

Conclusion

Translation concepts of translating cultures (modernizing versus foreignizing and historicizing principle versus adaptation or creolization of different cultures) are influenced by macro- and microfactors of originals (by A. Popovič for example macro- and microstylistic factors of translation, because his concept of translation is predominantly stylistic – see 1975: 278-280). A translator has the option between „retentive“ versus „re-creative“ translation. Naturalizing versus exoticizing method can be linked with fundamental option between „re-creative“ and „retentive“ translation (modernizing and historicizing translation). For example, a translator as a cultural interpreter, can modernize Shakespeare’s plays so that current readers have a better understanding appreciation of Shakespeare’s probable intention. The translator must make a choice because his plays are written in an older *état de langue* (or „temporal dialect“). The translation must retain Shakespeare’s plays’ old colour; this approach might be called historicizing translation or retentive translation. A translation text may represent a compromise between both principles – modernizing and historicizing. It is the principal key to translation strategy for example in case of N. Gogol’s short religious text. This work as the cline from literary to religious text must be translated communicatively and at the same time semantically. In general are two basic favouring rules applicable: professional texts must be translated semantically, non-professional text communicatively (N. Gogol’s text is a transition stage between a literary and a religious artistic prose). Contemporary functionalist approaches to both literary and pragmatic texts are oriented on the purpose and users of the TT. According to Jitka Zehnalová the function of literary texts differs from the function of pragmatic texts as follows: „Pragmatic texts fulfil a specific pragmatic function in the contemporary target communication context (they are meant to achieve a goal, e.g., to persuade, to inform) and consequently, it makes sense to consider this function the most important criterion in translation and in TQ evaluation, which justifies the TT focus. Preservable texts, on the other hand, have an inherent literary and/or historical core meaning that is expected to ‘survive’ in translation. They do not have any definite pragmatic function neither in the contemporary source nor target communication contexts (they are not meant to achieve a pragmatic goal). They display a certain *Weltanschauung* and their translations are expected to convey their literary/historic meaning and value“ (Zehnalová 2016: 24-25).

There are bipolar models of „retentive“ versus „re-creative“ or „historicizing“ versus „modernizing“ translation in the translation theory (see Holmes 2005: 37). Both mentioned

models of translation are near to Eugene Albert Nida's terms „formal-equivalence translation“ and „dynamic-equivalence“ translation. The historicizing principle makes a sense to look at the historical context of the original text in order to understand and transfer the ideas of author adequately: the phenomenon of translation is traditionally conjoined with the modernizing and historicizing method. The translation of the primary meaning of the work involves following the modernizing principle (the traditional dichotomy „to modernize“ versus „to historicize“). The basic idea of modernizing principle is the translator's effort to make a text conform to the target culture. Modernizing and domesticizing principle refer to the fluent translation. In view of foreignization and domestication one principal question is which way a translator's ideology or religion (for example in case of N. Gogol's short religious work) influences his translational steps, because as we know, true translations are not usually just a question of a translator's procedure (technique, strategy, method, approach). In the lime-light of our translation studies since the 1970s is the understanding of cultural aspects of translation. The translator's creative abilities to modificate, i.e. to modernize a source text in the target culture rest on pillars of his multicultural knowledge in our times when cultures traverse geographical and political borders. Not only the translation text itself but the author and the recipient are embedded in its social-cultural environment. According to our translation traditions is every literary translation as communication historically and culturally conditioned. The origin of a translator and his education (Slavonic and Western languages) enables him to pass through the broad field of literary and multicultural communication. The cultural, political, social, etc. experience of previous generations (i.e. the experiential complex) is deeply embedded in every human's character and feelings and have a great influence on our translation decisions and strategy in general, as we can read it in works of contemporary Slovak translation studies: „It guides us to decide what is right or wrong, acceptable or unacceptable, adequate or inadequate, equivalent or not equivalent, normal or abnormal“ (Djovčoš 2017: 103).

A. Popovič whose concept of literary text as an open structure is till now seminal in our translation studies was able to move freely through contemporary and old literature and culture, as well as through foreign languages. This was a result of his multicultural family and refined education. From the multiculturalism followed his sensitivity to cultural as well as linguistic factors of translation. The concrete analysis of each literary text in A. Popovič's book from 1975 deals with cross-cultural, cross-temporal and cross-areal factor. Literary works

were studied not only in the relation to the tradition of Slovak national literature and to world literature but from the semiotic aspect in the relation of works to reality too. On the basis of empirical study of translated works was created his model of metatext. A. Popovič's terms were used similar to the translational terminology of his workmate J. S. Holmes, whose whole work can be considered as the fruitful interaction between praxis and theory. Their cooperation started during the Prague Spring 1968 in Amsterdam and Bratislava and prevailed till A. Popovič's untimely death in 1984. J.S. Holmes established a great number of international contacts which made possible a fruitful collaboration. The direct result of these contacts between Amsterdam and Nitra was the fact that translation scholars could more easily exchange views concerning the results of their researches. The group of translational scholars from the circuit of Low Countries centres (Amsterdam- Leuven- Antwerp-Tel Aviv-Nitra) took part on common conferences and gradually became international appreciation of their research work (above all Jose Lambert, Gideon Toury, Itamar Even-Zohar, and other theoretists). J. S. Holmes was A. Popovič's dominant authority for his contemporary Western translation studies. A. Popovič brought linguistics and translation theory closer together, because a good translation is the interaction of language, culture and literature. His heritage (and in general the heritage of the Nitra School) traces back to the Prague Linguistic Circle, because the Prague School of Linguistics preserved the link between linguistics and literature. This tradition conceives the ideas of Czech structuralism, such as language as communication embedded in historically conditioned circumstances. The shift from linguistic views into a functional one has focused on the communication function of translation and translation's progressive and socially responsible role.

BIBLIOGRAPHY

- DJOVČOŠ, M. (My) Identity – Normality – Translation. In: Hostová, I. (ed.). Identity and Translation Trouble. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2017, p. 101-108.
- GROMOVÁ, E. & Müglová, D. Kultúra – interkulturalita – translácia. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2005, 102 p.
- HOCHÉL, B. Preklad ako komunikácia. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990, 150 p.
- HOLMES, J.S. Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies. 3rd ed. Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 2005, 117 p.
- KATAN, D. Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators. 2nd ed. Manchester: St. Jerome Publishing, 2004, 380 p.
- MIKO, F. Štýlové konfrontácie. Kapitoly z porovnávacej štylistiky. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1976, 352 p.

- MIKO, F. – POPOVIČ, A. Tvorba a recepcia. Estetická komunikácia a metakomunikácia. Bratislava: Tatran, 1978, 385 p.
- OPALKOVÁ, J. Preklad ako mediácia interkultúrnej komunikácie. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2006, 90 p.
- POPOVIČ, A. 1975. Teória umeleckého prekladu. Aspekty textu a literárnej metakomunikácie. Bratislava: Tatran, 1975, 393 p.
- SLOBODNÍK, D. Teória a prax básnického prekladu. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990, 220 p.
- SHUTTLEWORTH, M. & COWIE, M. Dictionary of Translation Studies. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997, 233 p.
- VYCHODILOVÁ, Z. Několik poznámek k překladu religiózní literatury. In: Lepilová, K. (ed.). Rossica Ostraviensia '96. Lingua rossica in sphaera mercaturae. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1996, p. 247-251.
- YIFENG, S. 2006. Translation Foreign Otherness. In: Languages and Cultures, 7, 2006, No. 1, p. 23-36.
- ZEHNALOVÁ, J. Translation Quality: Does it Exist? In: Zehnalová, J. – Molnár, O. – Kubánek, M. (eds.). Interchange between Languages and Cultures: The Quest for Quality. Olomouc: Palacký University, 2016, p. 15-37.
- VENUTI, L. The Translator's Invisibility. A History of Translation. London – New York: Routledge, 1995, 366 p.

Résumé

Naturalizing versus Foreignizing Principle in Literary Translation (the Heritage of the Nitra School)

The issues of naturalization and foreignization have always been a fundamental aspect of translating. The group of scholars around Anton Popovič took some works of the linguistic and semiotical oriented Czechoslovak and Russian translational theoreticians from the 1950s to the 1970s as its starting point in an investigation of the changes on the stylistic level in translations, which are closely related to issues of naturalization and foreignization. The investigation of the expressive features contained in a naturalized or a foreignized text had priority in the translational analysis process of an original text and its translation in their research. They used the expression system developed by František Miko in the 1960s and 1970s and viewed his system as a significant method of texts' and metatexts' interpretation. The literary theory of the Nitra School has found in F. Miko's expression system the tertium comparationis applicable when comparing the original and the translation. F. Miko's and – his followers' – above all A. Popovič's key point highlights the aspects of style and interpretation. The style was A. Popovič's starting point for research of general and partial problems of literary translation from the aspect of literary communication. The focus on style was important by looking for equivalents for difficult translatable elements of original texts in translations: dialecticisms, archaisms, historicisms, realia and in general cultural words,

slang words, metaphorical and biblical words. According to F. Miko these words are stylistic elements which create the cultural and stylistic colouring of works.

THE MODIFICATION OF THE RHETORICAL STRUCTURE IN TRANSLATION: THE CASE OF ENGLISH MISSIONARY TEXTS AND THEIR HUNGARIAN TRANSLATION

Viola Éva

viola.s.eva@gmail.com

Key words: translation studies, Rhetorical Structure Analysis, coherence relations, translation strategies

Kľúčové slová: translatológia, analýza rečnickej štruktúry, koherenčné vzťahy, prekladateľské stratégie

Rhetorical Structure Theory (henceforth RST) provides an applicable tool for text linguistic investigation, among many other fields of application. Recently, attention has been paid to the phenomena of modifications in the rhetorical structure occurring during the process of translation: English – Spanish – Basque translations of medical abstracts (da Cunha et al, 2010, Iruskieta et al. 2014), or Hungarian – English news texts (Károly, 2017), German – Dutch – English translations of editorials (Stede et al., 2017). Nevertheless, translations of missionary texts have not yet been investigated.

The present study aims to show the repertoire of the types of coherence relations functioning in a small-scale translational corpus of missionary texts. We depart from the hypothesis, that a functionally equivalent translation is expected to present the same or very similar relational propositions among the text parts of the source text (ST) and the target text (TT). The assumption is, that a differing set of propositions linking two text spans would lead to modifications of not only rhetorical structure of the translated text but also of the content of the text. In the case of missionary texts, the danger of misinterpreting or of the manipulation of texts is higher, it is therefore important to be aware of the power of rhetorical relations in a text. An attempt to explain the translators' behavior is also made possible based on the rhetorical structure analysis.

Another goal of my study is to show how RST as a model for written text analysis enhances the study of translation, and to see how and why translation strategies influence the rhetorical structure of texts. A short introduction to the development of a taxonomy of coherence relations will be followed by the data of our corpus and illustrated by examples of the text-places concerned.

About the taxonomy/ies of coherence relations

Rhetorical Structure Theory, as conceived by Mann and Thompson (1986, 1987, 1988) is a functional theory of text organization. The discourse is seen as a structure of cognitive relations, binding one part of the text to another, constituting in this manner the network of coherence relations underlying the text. The coherence relations are labelled after the main rhetorical function they fulfill in the text; therefore, the resulting structure is called the rhetorical structure of the text.

The taxonomy of coherence relations, however, has been subject to long debates, as well as the number of the relational propositions and the categories composed by them. Mann and Thompson (1986), originally determined 14 relations, then the list of relations has been enlarged to 24 relations in 1988 and has been classified into Subject- Matter and Presentational relations. This list has been supplemented by 8 other relations by Mann (2005), and divided into three categories: Subject-Matter, Presentational and Multinuclear relational propositions. The first categorization was made “according to their resemblance from a certain point of view”, and the relations were presented in pairs (Mann and Thompson, 1986). Nevertheless, in 2005, Mann did not only specify the definitions and propose “a comprehensive but not exhaustive list of as many as 32 RPs” (Károly, 2014: 350), but he also specified the categories and created a uniform basis for their accurate differentiation.

In Mann’s view, **Subject Matter relations** are those, “whose intended effect is that the reader recognizes the relation in question”, in other words, those relations, which express some experience of the world, about us and within our imagination (see Hovy and Maier, 1993: 14). (Hovy and Maier calls these relations Ideational). Mann names here the following relations: CIRCUMSTANCE, CONDITION, ELABORATION, EVALUATION, INTERPRETING, MEANS, VOLITIONAL AND NON-VOLITIONAL CAUSE, VOLITIONAL AND NON-VOLITIONAL RESULT, PURPOSE, SOLUTIONHOOD, UNCONDITIONAL, OTHERWISE and UNLESS.

Presentational Relations, for Mann (2005) are those, “[w]hose intended effect is to increase some inclination in the reader, such as a desire to act or the degree of positive regard for, belief in or acceptance of the nucleus”. These coherence relations are ANTITHESIS, BACKGROUND, CONCESSION, ENABLEMENT, EVIDENCE, JUSTIFY, MOTIVATION, PREPARATION, RESTATEMENT, SUMMARY. This category is called Interpersonal in the taxonomy of Hovy and Maier (1993: 13), as they are expressed by various perlocutionary acts, as convince, motivate and justify. Hovy,

however, adds a further category to his taxonomy, the so-called Textual relations, “which are used to form the discourse into a whole, determining pronouns and other anaphora usage, or linearizing sequences of topics” (Hovy and Maier, 1993: 14). We will see below, that Textual relations come into the perspective at Stede’s taxonomy, too, but in a slightly different manner.

Multinuclear relations, finally, can be characterized by the absence of subordinateness in the relationship of the two parts of texts linked together. There is no difference in the “weight”, the rhetorical importance of the participating text spans, they fulfill an equally important function within the text. These are, as determined by Mann: CONJUNCTION, DISJUNCTION, CONTRAST, SEQUENCE, LIST, MULTINUCLEAR RESTATEMENT and JOINT (which designates a hiatus, or the absence of relation in the discourse).

More recently, Stede and his colleagues (Stede et al., 2017) have redefined the coherence relations, determining their annotation guidelines. Their corpus is the Potsdam Commentary Corpus (Stede et Neumann, 2014), from the point of view of the genre, they have analysed editorials, which are opinionated texts. The authors introduce the relations similarly to the way Mann (2005) does, nevertheless, they performed several modifications in the taxonomy, concerning the categories of relations. The number of coherence relations has also changed to 28 relations.

Primarily pragmatic relations are those, which “describe the argumentation of the author: What are the claims, and how are they being supported by observations or by other claims?” (Stede et al., 2017: 7). Evoking a positive opinion on a state of affairs, justifying a thesis, evaluation of a state of affairs from the author’s perspective, or even the motivation of the reader to perform an action are the types of relations that belong to the pragmatic relations (BACKGROUND, ANTITHESIS, EVIDENCE, JUSTIFY, EVALUATION, MOTIVATION, REASON and alike). The authors claim, that these are the relations preferred by the editorial genre, as these relations are more informative. In Mann’s taxonomy, Presentational relations can be regarded as a parallel denomination of this group, even if there are some differences between the two authors’ classification.

The second category of coherence relations is that of **Primarily semantic relations**, which tend to be used “when the author describes a state of affairs in the world” (Stede et al., 2017: 14), including causativity, such as CAUSE AND RESULT, PURPOSE, CIRCUMSTANCE, ELABORATION,

INTERPRETATION, MEANS, SOLUTIONHOOD, CONDITION, OTHERWISE, UNLESS. Within Mann's taxonomy, these relations belong to the Subject Matter relations.

A third category is meant to distinguish **Primarily textual relations**, which "serve to organize the text and its understanding" (Stede et al., 2017: 19). Counting only three members, PREPARATION, RESTATEMENT AND SUMMARY, it is the smallest category of coherence relations. In Mann's taxonomy they are composing rather a sub-group within the category of Presentational relations. In Hovy's taxonomy (1993: 15), RESTATEMENT and SUMMARY are considered as a sub-type of the ELABORATION relation, which is member of the Ideational (Semantic / Subject Matter) relations. Even is Hovy's taxonomy comprises Textual relations, they are understood as "whose relationship is solely due to the juxtaposition imposed by the nature of the presentation medium" (Conjunction, Presentational Sequence and Join). We believe, nevertheless, that the Stede et al. taxonomy is more helpful to evaluate and determine the rhetorical functions of the actual discourse segments, and therefore we rely upon Stede's approach throughout the present analysis.

The last group, Multinuclear relations are distinguished on the assumption that the text span in question is composed only of two or more nuclei, which do not show any difference in weight or importance, similarly to the category as determined by Mann. In Stede's taxonomy these comprise CONTRAST, SEQUENCE, LIST, CONJUNCTION and JOINT.

Finally, in Table 1 below, we listed and compared those relations which show differences between Mann and Stede. Mann's DISJUNCTION, MULTINUCLEAR RESTATEMENT and UNCONDITIONAL are absent in Stede's taxonomy, these coherence relations are not identified in Stede's corpora of editorials. EVALUATION is a Pragmatic relation by Stede et al, as it is seen a subjective evaluation from the writer's perspective – this can be expressed either in the Nucleus or in the Satellite, based on which Stede et al. distinguish Evaluation-S or Evaluation-N. It is the effect of these relations that justifies their being part of the Pragmatic relations, as "Reader recognizes that Satellite/Nucleus assesses Nucleus/Satellite and recognizes the value it assigns." (Stede et al., 2017: 13). We consider EVALUATION as a Pragmatic relation based on the data of our corpus of missionary texts, as this coherence relation intends to support the argumentation of the author, and thus contributes to the persuasion of the reader. PRESENTATION, RESTATEMENT and SUMMARY compose a separate category in Stede et al. taxonomy, as their primary function is the organization of the text. This point of view is salient for the investigations carried out on translated text, because it reveals important facts about

the procedure and the result of translation. Finally, Stede et al. included REASON into the category of Pragmatic relations, in line with EVIDENCE and JUSTIFY, being very similar relations.

In the further parts of the present study, the coherence relations will be investigated from the point of view of their realization in translated texts. Giving a short glimpse upon the translational research of the rhetorical structure will introduce us to the variations of the coherence relations, that occur during the process of translation, either due to the systemic differences of the languages in question, or – more interestingly – to the translator's decisions.

Table 1: Differences in the system of coherence relations according to Mann (2005) and Stede et al. (2017).

COHERENCE RELATION	MANN (2005)	STEDE ET AL. (2017)	DIFFERENCE
DISJUNCTION	Multinuclear	---	nonexistent in Stede's taxonomy
MULTINUCLEAR	Multinuclear	---	nonexistent in Stede's taxonomy
RESTATEMENT			
EVALUATION	Subject Matter R.	Pragmatic R.	category shift
UNCONDITIONAL	Subject Matter R.	---	nonexistent in Stede's taxonomy
PREPARATION	Presentational R.	Textual R.	category shift
RESTATEMENT	Presentational R.	Textual R.	category shift
SUMMARY	Presentational R.	Textual R.	category shift
REASON	---	Pragmatic R.	nonexistent in Mann's taxonomy

The rhetorical structure in translation

One of the first investigations of translated texts in terms of the Hungarian - English language pair is that of Gayor (2008), who examined the rhetorical structure of English and Hungarian EU documents, „explored how the RST structures of texts are maintained / changed in the process of translation in order to create functional equivalence” (Gayor 2008: 7). The author found that the rhetorical structure did not change considerably in this genre, which can be explained by the fact, that EU documents are considered to be “hybrid texts”.

Gayor's results suggest that the functional equivalence created by professional translators in these texts can be accounted for by the maintenance of the rhetorical structure (Gayor, 2008: 72). Her analysis shows that changes occurred first and foremost in the number of elementary discourse units (however, this did not affect the propositional content of the texts), then in the types of relations, changes in the text spans, for which relations hold, and there were also some more complex changes. Many of the differences originate in the clause forming processes of the languages involved, as it will be seen in our corpus, as well. Gayor identified 18 out of 24 relations, the most frequent occurrence was counted in the case of ELABORATION, with 50% of all relations in English and 49% of all relations in Hungarian, which is consistent with the characteristics of EU documents.

The question of genre is of primary importance in the rhetorical structure analysis, as it is seen in da Cunha and Irukieta (2010), who examined English, Spanish and Basque medical abstracts. Although the genre of medical abstracts is highly standardized, translation strategies caused most of the shifts occurring in the rhetorical structure of the text.

Another analysis in Hungarian, performed by Károly (2013, 2014, 2017) has compared the rhetorical structure of Hungarian news texts and their English translations, and considered that "the corpus shows that translations differ from their sources both in terms of the quantity and in the quality of the relational propositions that constitute them" (Károly 2014: 352). The author argues that "translation is accompanied by a considerable shift of rhetorical structure" (idem). Although statistically significant differences cannot be shown in the rhetorical structure of the ST and TT, the type and the localization of the occurring shifts witness the modification of propositional content and global meaning of the texts. The topmost coherence relations – PREPARATION, ELABORATION, SUMMARY – have been maintained in the process of translation, but the relations on the lower levels of the rhetorical structure do cause modifications of the propositional content. These have occurred mainly in the "commentary" component of the news texts, where the writers of the news articles expressed their opinion (Károly, 2017: 203-4). Károly's findings greatly contribute to the research of translations and has important implications for translator training.

Notes on the corpus and methodology

The corpus analyzed in this research consisted of 20 English source texts and their counterparts, 20 Hungarian target texts. As for the genre, they are missionary texts written for teenagers and published online daily by United Christian Broadcasters, in Hungary UCB

Hungary. The texts are translated by two different translators, both volunteering at UCB but with translation training background. As for their content, the texts carry the signs of biblical study texts and motivational speeches, aiming to motivate young people to live according to the principles taught in the Bible.

Methodologically, we examined 10 – 10 randomly selected texts of two randomly chosen translators. The manual research of the rhetorical structure proceeded through four steps:

1. Segmentation of the texts into Elementary Discourse Units (Marcu 2000).
2. Determination of the units belonging to each other, starting with the smallest units and finding more and more complex parts of text linked together – phrases, sentences, clusters of sentences, paragraphs, finally the entire text and the title.
3. Identification of the coherence relations according to the definitions by Stede et al. (2017).
4. Construction of the rhetorical structure schemes, the so called “Trees”. These will be presented here only in small parts, as the schemes of a ST and TT are very difficult to handle, have great requirements on space and the presentation of the trees is not the point of the present study.

These steps were carried out for the English, as well as for the Hungarian language texts twice, with a two months difference for the two languages. Then the modifications were detected and systemized. The results of the analysis are presented in the following section.

Modifications of the coherence relations during the process of translation

From a total amount of 509 relations in the English ST, Semantic relations are represented as 39.3% of all coherence relations. Within this category, the most frequent relations are ELABORATION (13.36%), INTERPRETING (5.5%) and SOLUTIONHOOD (4.52%), which harmonize with the overall function and intention of the genre of missionary texts: to teach, to persuade through explanation and to present a solution for problems. The Hungarian translation of these texts is made up of 532 coherence relations, 37.8% out of which are Semantic relations. There is a diminution of 1.5% of the Semantic relations between the ST and TT. Hungarian translations contained the most of ELABORATION (12.41%), INTERPRETING (5.45%) and RESULT (4.51%) relations, SOLUTIONHOOD is represented by 3.76%, which represent a slight decrease (Result in English represents 3.7%). The modification can be justified as

RESULT and SOLUTIONHOOD represent similar intentions, and a valid sign of RESULT relations are connectives (because, since, therefore, ...) (See Stede et al. 2017: 18), whereas SOLUTIONHOOD is rarely presented by connectives. The omission of connectives during the translation process can be the cause of this shift. Semantic relations have undergone the highest rate of losses, as 1.5 % of them have changed during the process of translation. It is important to take a closer look at the exact instances, where the shifts occurred, as statistical data do not always provide the most reliable basis for a possible explanation of the phenomenon. In our case, those relations, which show similar features – e.g. CONDITIONAL and UNLESS, ELABORATION and INTERPRETING, CAUSE – RESULT – PURPOSE and SOLUTIONHOOD –, are sensitive to the smallest changes during translation. For example, the exchange of the order of two adjacent units can change a CAUSE relation in the ST into a RESULT or a PURPOSE relation in the TT. Similarly, the omission of the negation (changing the perspective of a sentence) has led to the disappearance of UNLESS and emergence of a CONDITION relation instead. However, these data are based on the observation of separate cases, and further investigations are needed to provide valid explanation and a complete picture of the causes of modifications of the rhetorical structure of missionary texts in translation.

The proportional representation of all categories of coherence relations are shown in Table 2 below. The amount of the relations and percentual proportions are given for the English as well as for the Hungarian texts.

Table 3: Representation of the four main categories of coherence relations in the English ST, and the Hungarian TT.

	English ST	%	Hungarian TT	%	Modification
Semantic R	200	39.3	201	37.8	-1.5%
Pragmatic R	125	24.5	137	25.8	+1.3%
Multinuclear R	114	22.4	113	21.2	-1.2%
Textual. R	70	13,8	81	15,2	+1,4%
Total:	509	100	532	100	

Pragmatic relations are the second richest group of coherence relations, being represented by 24.5% of all the coherence relations in the English ST and 25.8% in the Hungarian TT. ANTITHESIS, BACKGROUND and MOTIVATION are the most salient representatives of

this category, and this order has not been altered in the Hungarian TT neither. ANTITHESIS is a highly relevant relation of missionary texts, as the most powerful element of the genre structure is the **paradox** (see Reiss 1976). The care of the translator to preserve this relation is therefore understandable. BACKGROUND and MOTIVATION refers to the teaching and motivating function of the missionary texts. In addition, all the investigated texts are structured to have a separate part entitled “And now?” – which contains suggestions for the teenagers to improve their life and motivates them to act according to the message conveyed by the text. This explained the preservation of the MOTIVATION relation.

Textual relations are a category of coherence relations which contain only 3 relations (PREPARATION, RESTATEMENT and SUMMARY), but proportionally have undergone to the highest rate of changes – there are 1.4% more Textual relations in the TT than in the ST. These relations, as we explained in the previous sections of this paper, intend to structure the text, to improve its understanding and insure more clarity of the explanation. The propositional content of the text is not influenced using linguistic units linked together by these relations, and translators tend to use them more creatively, more freely than the others. The most frequent changes are due to additions or omissions, as illustrated by the following examples (gloss of the Hungarian translation is printed in italics directly at the Hungarian text parts):

Appearance of PREPARATION using **insertion**:

Example 1:

Text: 8B

--

(+) **Kémiából tanultuk**, *We have learnt in Chemistry,*

(1) Catalysts make things happen.

(1) *hogy a reakciókat katalizátorok indítják be. that reactions are started by catalysts.*

Example 2:

Text : 8B

(19) Get some support.

(19) *Szerezz támogatást, Get some support*

(+) **aztán rajta**, *then hey,*

(20) Go for it.

(20) *indulj el! go for it!*

In Example 1 and 2 we can read the cases, where the inserted target language unit is linked to sentence (1) in Example 1 and (20) in Example 2 by a Preparation relation. In

Example 1 the rhetorical function of the inserted relation is the positioning of the message of sentence (1) into a context, introducing the reader into the topic of the writing, and making the processing of the sentence easier for the reader.

In Example 2, sentences (19) and (20) were merged, then a clause has been added (+). While sentences (19) and (20) are linked by the relation List in the ST (which, being a multinuclear relation, does not show difference in weight between the two parts of the span), the TT has got a (+) Preparation relation, which causes that the multinuclear relation is deleted and the second part of the relation is attributed higher emphasis. The rhetorical power of the TT is thus influenced by this insertion, and stylistically, the interactivity of the text has also been increased.

Example 3 shows the influence of a disappearing PREPARATION due to **omission**:

Example 3

text: 1B

(7a) Go back to Genesis 3 (7) Nézd csak meg újra az 1Mózes 3:18-at!

(7b) and check out verse 18. *Look at Genesis 3:18 again!*

(8) There. ---

(9) Those thorns mentioned represent all of (9) Az **ott** említett tövisek jelképezik az
the consequences of humanities choices emberiség döntéseinek következményeit (...)

(...). *The thorns mentioned **there** represent the
consequences of humanities choices.*

In Example 3, a short, one-word unit has been omitted from the ST and compensated later in the upcoming sentence of the TT. Unit (8) can be perceived as the Preparation of unit (9), the probable intention of the writer was to direct the attention of the reader on an important place in the text. By its omission, the relation Preparation disappears from the TT, unit (7) is linked directly to unit (9) by the relation Circumstance. The word “*ott there*” is added to the next sentence, but the appealing function, attributed in the ST, is lost. Nevertheless, the coherence of the text is not deteriorated, nor does it lose important information.

The last category to discuss is that of Multinuclear relations, which represent 22.4% of all relations in the ST, 21.2% in the TT. This diminution is almost completely due to the relation LIST (26 cases in the ST, 21 in the TT, that is 5.1% ST, 3.95% TT), while the number of

CONJUNCTION, JOINT and SEQUENCE have not been modified in the TT, and the number of CONTRAST relations has grown from 26 to 29 cases (5.1% to 5.45%). Typically, LIST relation is either omitted (because of transfer operations pursued by the translator) or changed into ELABORATION. Due to a complex change transfer performed by the translator, the rhetorical structure is entirely modified in Example 4, where the 3 units of the ST (16a – 16b – 16c), connected to each other by the relation LIST, are merged into a single unit (16abc in TT), and this latter is connected to the adjacent units by the relation ELABORATION.

Example 4:

Text B1:

(16a) Jesus beat sin;	(16abc) Jézus legyőzte a bűnt, az elszakíttóságot és a halált. <i>Jesus beat sin, separation and death.</i>
(16b) He beat separation;	--
(16c) He beat death.	--
(17) Because of Him, we can choose to live a life full of God and grace.	(17a) Jézusnak hála, olyan életet választhatunk, <i>Thanks to Jesus, we can choose a life</i>
---	(17b) amit betölt Isten és az ő kegyelme. <i>which is filled with God and his grace.</i>

The reason why the translator might have chosen the solution above, is that even if the LIST relation is a powerful rhetorical tool for emphasizing a certain discourse unit, the text would sound rather unusual in Hungarian, and thus be uneasy for the readers to process.

Concluding remarks

Summarizing the results of our rhetorical structure analysis of English missionary texts translated into Hungarian, we can conclude, that even if the overall structure does not change significantly, there are slight modifications in the four categories of coherence relations. Semantic relations seem to be the most sensible to changes during the process of translation but have only minimal influence on the content of the message conveyed by the text. The changes within this category are likely to occur among those coherence relations, which reflect very similar intentions, e.g. SOLUTIONHOOD and RESULT, UNLESS and CONDITION etc.

The second most frequently modified relations are Textual relations. Their presence in the text invites the reader to structure the discourse, to make message easier to process, therefore translators see here a source of creativity and freedom to modify the text with additions, omissions or complex changes. However, the influence of the insertions or omissions on the propositional content of the TT is considerable, and may cause overemphasizing/disregarding elements of the ST.

Pragmatic relations have not undergone severe modification, ANTITHESIS, BACKGROUND and MOTIVATION – as the three most frequently occurring relations within this category – have mostly maintained their position in the ST as well as in the TT. This may support the claim, that the intentions, as well as the pragmatic or the rhetorical tools of missionary texts do greatly resemble both in English and in Hungarian.

Multinuclear relations have shown the least of modifications. Changes have occurred solely in the case of the LIST relation, the omission of which has led to the simplification of elements judged to be stylistically exuberant in the TT. Nevertheless, due to these modifications some features of interactivity can be in danger, which, in my opinion would be an important and justified element of the genre of missionary texts in Hungarian, too.

Finally, further research will be pursued in this field of study, concerning the concrete modifications and the translation strategies having induced them. Also, a psycholinguistic approach is necessary to reveal the readers' comprehension of the modified coherence relations.

Bibliography

Monograph:

GAYOR, H. R. *Rheorical Structure Theory in Translation Analysis*. MA thesis. Budapest: ELTE, 2008, 180 p.

KÁROLY, K. *Aspects of Cohesion and Coherence in Translation. The case of Hungarian- English news translation*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017, 304 p.

MARCU, D. *The theory and practice of discourse parsing and summarization*. Cambridge/MA: MIT Press, 2000,

REISS, K. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der Operative Text*. Kronberg: Scriptor, 1976,

Journal:

DA CUNHA, I., IRUSKIETA, M. *Comparing rhetorical structures in different languages: The influence of translation strategies*. In: Discourse Studies. 12, 2010, n. 5, p. 563 – 598.

- IRUSKIETA, M., DA CUNHA, I., TABOADA, M. *A qualitative comparison method for rhetorical structures: identifying different discourse structures in multilingual corpora*. In: Language Resources and Evaluation. 2014, p. 1 – 47.
- KÁROLY, K. *Translating rhetoric: Relational propositional shifts in Hungarian-English translations of news stories*. In: The Translator, 19, 2013, n.2, p. 245-273.
- KÁROLY, K. *Discourse production and translation: A cognitive approach to the (re)creation of rhetorical structure*. In: Argumentum, 10, 2014, p. 346-358.
- HOVY, E. AND E. MAIER. *Parsimonious or Profligate: How Many and Which Discourse Structure Relations?* In: [Technical Report ISI/RR-93-373](#). Information Sciences Institute, 1993, California: University of Southern California, 19 p.
- MANN, W. C., THOMPSON, S. A. *Rhetorical structure theory: toward a functional theory of text organization*. In: Text, 8, 1988. n. 3, p. 243 – 281.
- MANN, W.C., THOMPSON, S. A. *Rhetorical Structure Theory: A Theory of Text Organization*. In: ISI Reprint Series. 1987. California: University of Southern California. 47 p.
- MANN, W.C., THOMPSON, S. A. *Relational propositions in discourse*. In: Discourse processes, 9, 1986, n. 1, p. 37 – 55.
- STEDE, M., TABOADA, M., DAS, D. Annotation Guidelines for Rhetorical Structure. www.sfu.ca/mtaboada/docs/research/RST_Annotation_Guidelines.pdf, 2017, Last accessed: February 14, 2018, 30 p.
- Paper in an anthology:**
- Stede, M. and Neumann, A. 2014. *Potsdam Commentary Corpus 2.0: Annotation for discourse research*. In: Proceedings of the International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC), Reikjavik, p. 925–929.
- Website:**
- Mann, W. C. 2005. RST – *Rhetorical structure theory*. www.sfu.cs/rst/01intro/definitions.html. Last accessed: August 21, 2018

Résumé

The modification of the rhetorical structure in translation: The case of English missionary texts and their Hungarian translation

The study focuses on the coherence relations (CR) underlying the missionary texts and their behavior in the process of translation, which have not yet been investigated in the English – Hungarian language pair. The departing hypothesis presumed that a functionally equivalent translation is expected to preserve the same or very similar relational structure between the source text (ST) and target text (TT).

Methodologically, the study is based on the Rhetorical Structure Theory (Mann and Thompson 1986, 1988). The analysis consists of 1) the segmentation of the ST and TT into elementary discourse units, 2) the identification of the underlying coherence relations, and 3) construction of the rhetorical structure trees, which enable the comparison of the ST and TT rhetorical structure, and thus identify the modifications (shifts) occurred during the process of translation.

Searching for the reason of the modifications, we have recurred to the taxonomy of Stede et al. (2018), which provides an adequate classification for better understanding of the CR shifts. Thus, the four main categories of CR are Pragmatic, Semantic, Textual and Multinuclear relations. Proportionally, the most shifts have occurred in the category of Semantic relations, however, these relations have been modified to relations with very similar intentions within

the category of Semantic relations. The occurrence of shifts in Textual relations (PREPARATION, RESTATEMENT, SUMMARY) is also very likely during the translational process, due to additions and omissions in the TT. These shifts are supposed to improve understanding, ensure more clarity, without modifying the content of the message. However, the risk of overemphasizing or disregarding certain elements in the ST is high. Pragmatic and Multinuclear relations have undergone to minor shifts, showing considerable resemblance in English and Hungarian missionary texts.

COMMUNICATION OF HOTELS IN VELKÉ KARLOVICE AREA

Hanne-Lore Bobáková, Svatopluk Staniek
bobakova@opf.slu.cz, staniek@opf.slu.cz

Klíčová slova: komunikácia, hotelová komunikácia, jazyk, inzercia, text, funkcia

Key words: communication, hotel communication, language, advertising, text, function

1 Introduction

There is no doubt that advertising is inherently a part of our life. It takes us through our life stages and affects us. The diversity of opinions manifests in everyday communication and on a scientific level. From fascination to dislike and disdain. In the fascination with advertising, aesthetic and entertainment factors, in particular, stand out in the forefront of the evaluation. Disdain and rejection stems from the unreliability of the presented advertising information.

In the 1970s, in Germany, the predominant view was that advertising persuaded the people to buy a product or service. In the 1990s, there was a further decline in advertising prestige. A mere fifth of consumers were willing to believe in its credibility. After 2000, the prestige of advertisements appears to be slowly rising, although for a certain group of population it remains as a nuisance factor in sub consciousness (Felser, 2001, 2).

On the other hand, it is necessary to admit the idea that, from the point of view of communication, advertising hides an appealing charge. This charge is based on the primary objectives of advertising - creating incentives to buy by making products or services more attractive through the identification.

The effect of advertising is traditionally understood as the consequence or sequence of hierarchically sorted effects. In many cases, advertising acts first on behaviour and then it acts on attitudes. In other cases, changing attitudes is a prerequisite for changing behaviour (Felsner: 2001). However, it should be noted that at the time of the information overburden it is extremely difficult to ensure the necessary level of advertising action. As noted, over 85% of advertising remains totally ineffective, as confirmed by the research in 1986 in the USA. Of the approximately 1,600 incentives, only 30 were accepted, 28 of them were also registered positively (Felsner: 2007, 4).

Influencing and interacting with customers is not only the exclusive domain of marketing. More and more, advertising gains access to sub-disciplines within the corporate economy, as

emphasized by Foscht and Swoboda (2004). Customer focus is all the more important, the more the competition in the markets increases.

Research topic

The communicative tourism area of Velké Karlovice includes a relatively large area of verbal and nonverbal communication of hotels and accommodation facilities on the Internet portal www.hotel.cz/velke-karlovice. We analysed this website between March 2018 and June 2018. In our environment, this type of communication with the customer has a long tradition, moreover, it is an area that has been booming in recent years and can only be expected that this kind of communication with the customer through various web portals will be subject to unusually rapid development in the future. For this reason, it is crucial how the communication between the various service providers and their customers will unwind on these portals.

For the purposes of our research, we have confined ourselves to a narrow, specific type of advertising communication, which focuses on communication via a communication portal within a communicative field. This creates a specific communication situation between the participants of the communication, which differs especially in the purpose of communication. The intention of the Internet portal text producer is to inform and persuade the end user, the potential customer of the hotel facility.

The call function is crucial in this communications area as it brings the customer, or potential profit. It brings fulfilment of expectations (expectations) in the form of a hotel stay purchased to the user of the portal. Due to the character of this communicative situation limited to verbal and nonverbal communication in the form of text and visual material, which is temporally and spatially unlimited, the correct use of linguistic means of communication is a prerequisite for successful communication.

The communicative function of the communication is directly dependent on the character of communication in the communicative tourism area (Velké Karlovice). In the communications with the primary informative function such as brochures, tourist guides, etc., the informative function is the most important, in the case of communications of the advertising nature, it is calculated especially with the function of apelative.

2 Objective, subject and methods of research

The surveyed advertising texts are placed on the internet portal under Hotels and accommodation in Velké Karlovice and serve potential customers to choose one of the hotel facilities and services in the Velké Karlovice area. These are ad texts designed to inform the customers so that they are convinced of the benefits and advantages of the selected hotel equipment and service.

The comparison of the texts being examined is possible because of their homogeneity, as they display the same features:

- Advertising texts promote hotel-type accommodation.
- Advertising texts have the same advertising concept.
- Content and range of ad text is time-independent.

The subject of the research is the advertising tourism texts which aim to offer accommodation and services to the interested people. For our research needs, we limited ourselves to the area of Velké Karlovice and its surroundings located in the Zlín Region and belonging to the Beskydy Protected Landscape Area. The capacity of accommodation facilities in the Velké Karlovice area is considerable, including guesthouses, apartments, houses, cottages, farms and hotels. We only paid attention to hotel-type accommodation because we wanted to compare the same type of accommodation and the level of communication with the customer.

We included a total of thirty hotel facilities in the research. These were the following hotels: Wellness resort Energetic, Babská Hotel, Laterna Hotel, Kyčerka Hotel, Potocký Hotel, Galik Hotel, Duo Hotel, Lidový dům Hotel, Valaška Relax Hotel, Hájenka Mountain Hotel, Ebeka Relax Hotel, Martiňák Wellness Hotel, Ondrášův dvůr, Wellness Hotel, Maměnka Hotel, Horal Wellness Hotel, Eroplán Superior Hotel, Agh Hotel, Beskydy Relax Hotel, Bauer Hotel, Bečva Hotel, Ráztoka Hotel, U lip Hotel, U Holubů Hotel, Čeladenka Mountain Hotel, Na Dolině Hotel, Sport art centrum Hotel, U Vychopňů Hotel, Beskyd Hotel, Trojanovice Hotel, Zámeček Hotel, Beltine Hotel.

In the research we focused on introductory advertising texts informing potential customers about the specification of the hotel complex and the level of its services. In the research we investigated the representation of an actual function in these texts and its

manifestation in language means, especially with regard to their creativity and expressiveness.

Particular attention was paid to the relationship between the speaker and the addressee and the means of language that demonstrate this relationship, especially the use of conjugation of verbs, verbal methods (indications, imperatives), ways of reaching out to potential clients, and text modality. In addition to the relationship between the speaker and the addressee, we also took into account the social division of the roles in the text between the host and the hotel guest and the verbalization of social behaviour in the text and the demonstration of the participants' participation in the communication.

The aim of the research is to describe the means used and to propose optimization of communication with potential customers of accommodation services. Research methods are based on excerpts of advertising texts, excerpts of language resources, their classification, analysis and synthesis.

3. Terminological grasp of research and the theoretical basis

We start from the concept of advertising as a paid form of product or service information mediation that is based on an impersonal presentation for a particular advertiser. Impersonality is seen in the fact that we cannot know who we are addressing during the ad presentation. A specific choice of linguistic, stylistic, rhetorical, argumentative and non-verbal means can completely influence the behaviour of social groups, however impersonality is due to the nature of this type of communication.

Several aspects, which are referred to as Dagmar wording, play an important role in the processing of ad texts. Unlike the AIDA formulation, it is cited less often. It focuses on contact, understanding, perception, storage, attitude and purchase. Each formula can be broken down by contact, understanding, perception, storage, attitude, and purchase as follows:

Is the ad medium perceived? (contact)

Is advertising information quickly accepted? (understanding)

Is advertising information quickly identified? (perception)

Is the basis of advertising messages quickly accepted? (storage)

Is the advertising message accepted quickly, with sympathy and emphasis on image? (attitude)

Does the purchase happen? (purchase)

Dagmar is an abbreviation of the article by American advertising researcher Russell H. Colley entitled "Defining Advertising Goals for Measured Advertising Results" (1961). We refer to this formula for that reason because, according to the above-mentioned concepts, it focuses mainly on the factors of communication, namely to give information, to give impetus, to convince, to entertain.

The concept of advertising is of Latin origin. The original Latin word *reclamare* meant to resell. It is a kind of persuasive communication that offers a product, service or idea to the public in order to make it change attitudes or buying behaviour, especially in the mass media environment (Reifová, 2004, 209). In addition to the term advertising, the term promotion is also used as a term of superior advertising, especially in the area of marketing (so-called marketing mix).

In our study, we are based on the concept of advertising, which takes the view that advertising is a specific type of modern communication using a variety of communication channels in order to act multilaterally on its recipients through them (Jáková, 2007). It is a way of persuasive communication during which a change of attitudes or buying behaviour should take place.

Persuasive act is implemented in most cases through the media. They represent a type of mass communication in which it is necessary to distinguish between persuasion and manipulation. Manipulation (from Latin *manipulus* = military platoon, troop division, from French *manipulation*, *manipuler* = manipulate, control. In the area of media communication, manipulation is a form of undeclared treatment of people's consciousness. The act of systematic and targeted formation of consciousness, thoughts and feelings uses various communication techniques such as concealment, distortion, misting reality, etc. (Reifová, 2004, 127).

It is also desirable to distinguish the term slogan and the term advertising text. Following Sowinski (1998, 59), we understand the slogan formally as a short, graphically and sometimes linguistically and semantically emerging line in the text that is typically used longer time so that the product content and name remain preserved in the memory of many people. Ad text as a coherent text with a primary informative function presents the intent of the given message based on the selection of semantic, stylistic and topographic criteria.

In connection with the stylistic characteristics of the advertising message, it is desirable to recall the development of linguistic views from the time of the Prague linguistic circle until today. Opinions about assigning an advertisement to a certain functional style have changed during the decades of development of the advertisement.

The analysed unit in our research is a text that we perceive as a thematically and/or functionally oriented, coherent language complex that was created with a certain intention, communication intent and which meets a recognizable communicative function forming a content and functionally closed unit.

Research methods

The research is based on Jacobson's (Jacobson, 1995, 74-105) theory of language functions mentioned in his already legendary Poetic function (1995) work, in which he distinguishes six language functions: a reference, an emotional, a poetic, a contingent, a facial and a meta-language.

In defining our hypotheses, we rely on the statement by Čmejrková (Čmejrková, 2000, 41-44), that advertising is dominated by the functions of the acting (call, persuasion).

We are aware of the fact that the language and marketing concepts of ad features or ad text may not be the same, at least in the sorting of these features. From the point of view of marketing, the marketing, social, communication and economic functions are distinguished. Based on these theoretical bases, we set the following hypothesis:

In tourist advertising texts (in our case, texts offering hotel and hotel services in the Velké Karlovice area) the conative function will prevail.

At this point, however, it should be noted that advertising texts, due to the variety of their functions, have not always been uniquely assigned to one functional style. Advertising texts were considered to be promotional literature and ranked in an economic, pragmatic style (Bečka 1992). In the past, various features were attributed to the advertisement, and the advertisement was ranked in various functional styles:

- A function primarily in the advertising style (Hausenblas 1972).
- An acquisition function in the administrative and publicist style (Chloupek 1991, Čechová 1997).

Nowadays, the advertising is seen as a functional style (Jelínek, 1997, 725). It is therefore possible to summarize, based on the initial remarks, that the most important function of the ad texts is a function of engaging, gaining, and acting.

Specialised literature on the subject

Advertising is becoming the media phenomenon of the 21st century, which inherently belongs to the information society era. It can be seen from different points of view. There are many disciplines involved in advertising, e.g. journalism, linguistics, marketing, communication sciences, psychology, sociology, business economics and science of business. In the next section we will briefly present crucial works.

Linguistic research on advertising in Germany begins in the 1950s and 1960s. Often, advertising was perceived as a superficial and negative phenomenon that was blamed for the manipulation of society and the decline of language (Janich: 2010, 16). Negative connotations of advertising took place until the 1990s. Linguistic research focused mostly on writing advertising in newspapers and magazines. It is interesting that research on radio advertising, research on advertising brochures and direct advertising through advertising letters was rather neglected. Currently, attention has been focused on television and internet advertising.

In the Czech context, the views on advertising have been shaped since the time of the Prague linguistic circle until today. Opinions on the assignment of advertising messages to certain functional style have changed over decades of development. The attitude of Czech linguists towards stylistic characteristics was influenced by the structuralism of the Prague linguistic circle. From the concept of advertising as a functional language in the field of economy, a style of publicity with agitational and promotional functions began to emerge in the 1950s.

Advertising as part of the journalistic style was promoted by J. Hubáček, J. Chloupek, and others. Inconsistency in the concept of advertising texts was reflected in an attempt to understand advertising as an administrative style message. For example, J. Kraus pointed out the intertwining of style and language.

K. Šebesta (1990) comes with a new view of advertising and opens the question of the possibility of seeing the ad text from a stylistic and genre view. We tend to prefer the stylistic and genre diversity of the ad text. The notion of advertising as a functionally homogeneous and linguistically heterogeneous style echoes in S. Čmejrková (2000) and M. Pravdová (2002,

189). From the point of view of the content of the study, we considered necessary, at least briefly, to draw attention to the issue of stylistic characterization of the advertising message, however, this topic affects our subject only marginally, so we will not deal with it further.

At this point, it is possible to recall the Methods and Means of Conviction in Mass Media conference organized by the University of Ostrava in 2005. The outcome was the eponymous conference proceedings of the papers presented at this conference. The international participation of scientists from Poland, Russia, Slovakia and the Czech Republic has provided a broad basis for discussions on the issue of persuasion in the media. Of the total of 36 contributions, we will point to the most important of them, given the relevance to the topic. We proceed in alphabetical order according to the classification in the above mentioned conference proceedings.

M. Belyaev in his article Прецедентные компоненты рекламных текстов как способ воздействия на читателя discusses the intelligibility of intertextual links and the transmission of intertextual characters from one linguistic culture to another. Based on an encyclopaedia of so-called precedent texts, his term comes from J. Karaulov and means that these texts represent a given linguistic culture in a given historical moment. Belyaev works with the term collective cultural memory, resulting in a national and universal encyclopaedia.

S. Čmejrková writes in the article Persuasiveness and honesty in detail about how advertising uses sincerity to sponge on it as the author states (2005, 47). In the advertising examples (monologues, dialogical scenes, teleshopping) she deals with the recipients' reaction and analyses the essence of media communication of the new era.

In the article of J. Dolník Pragmatics of conviction were highlighted the pragmatic aspects of persuasion and rhetoric of argumentation. In his article, the author discusses the role of stereotypes in persuasive discourse. It is based on the classical rhetoric of topos, which forms the basis of entymematic reasoning. From the perspective of our study, the fundamental question is the question of cultural context of stereotypes. talks about culturally-conditioned and universal stereotypes. An interesting part of the article is the section on transition from persuasion to manipulation.

Advertising texts for women and girls in women's and girls' magazines are dealt with by J. Hoffmannová. Her article How to convince women? The strategy and means of persuasion in women's magazines notes that persuasion takes place on several levels (publicists - readers - their environment).

Blurring the boundary between the persuasion and manipulation is dealt with by I. Jenča. In his article Persuasive techniques in journalistic communication and their frequency in mass media, the persuasion takes place in media at three levels: at the author's level within the choice of persuasive linguistic means, at the level of choice of dialogical forms of journalistic expressions (selection of the relevant communication strategy) and at the editorial level (inclusion of the media output into specific media). Jenča talks about when there is a manipulation (e.g. agenda setting, gatekeeping, in mediating the manipulation transmission, in manipulating by media themselves).

H. Jílková examines the argumentation procedures in her article Persuasive methods in an ad text. She concludes that the implicit conclusions are typical of the advertising argument. In the article, she talks about argumentative advertising and suggestive advertising. For suggestive advertising, the use of irrationality, emotions, indirectness, connotation, use of an appeal, etc. is typical (2005, 116).

M. Pravdová, in her article McDonald's TV Advertising, presents this company on the Czech market and shows the impact of changing target groups and their consumer preferences on the style of advertising.

Media objectivity is a common topic of media criticism. Rusin-Dybalska, in her article Is there a media picture of the world? presents news values as a way of selecting information in the media. On examples from the Polish and Czech press in the field of foreign and sports news, he demonstrates different ways of providing information in Czech and Polish newspapers in connection with the differences of given cultures.

J. Rusnák, in his article Moment of truth: Persuasiveness as a media déjà vu deals with the commercialization of mass media discourse and the personalization of media. TV shows such as Chosen Ones, Big Brother, Superstar, Wife swap etc. weaken the boundaries between the public and intimate communications spheres. As stated by Rusnak, standardized emotionality helps verify the process of identifying the cultural parameters of interpersonal communication in the media world (2005, 187). Media dose emotions and we all become actors. In „emotional persuasion“ emotions become a media commodity. Contemporary media culture promoted the play of emotions to the dominant form of life. „The new, media-sponsored Imperium Romanum (again with the slogan „bread and games“) emerges, but instead of gladiators, wrestlers or reality show heroes stand in the spotlight and instead of the

Forum Romanum Internet and mobile communications operate," states the author (2005, 193).

The distinction of the terms of manipulation and persuasion is dealt with by H. Srpová in her article Manipulation and persuasion - Janus dilemma. She deals with the issue taking into account the author and the addressee. She compares manipulation and persuasion to Janus, the Roman god of gates, doors, beginnings, and ends, which is depicted with two faces looking at opposite sides. The positive or negative impact of influencing is, according to the author. Determined by the goal, i.e. whether the source of manipulation or (especially) the recipient benefits from this change (2005, 206).

Even non-verbal means can contribute to persuasion. Their influence is analysed by O. Škvareninová in the article Persuasion in the mass media through non-verbal communication. She noticed paralinguistic means such as pitch and tone of voice, rate of speech, body language and posture, movement in space, shaking hands, gestures, facial expressions, as well as physical appearance, choice of colours of clothes and makeup. In this context, she stresses the rising influence of image makers, people who improve the image to interested people, because their own image is a means of acting in a charismatic, trustworthy and self-confident way.

V. Velčovský, in his article Common Czech language in the advertisement draws attention to the penetration of common Czech, or dialects into the ad, thereby creating a relationship with the addressee.

Given that not enough attention is given to intercultural issues of advertising, in particular the link between advertising and culture and the reflection of cultural values in advertising, or the reflection of advertising in cultural values, we are trying to complement and expand the deficit area with this study.

Castello (2018) in the study Ways of Representing and Promoting Padua: Professional, Novice and (Non)-Native Voices attempts to contribute to the description of the tourist discourse by examining the similarities and differences between different types of texts with respect to some of their textual and lexical and grammatical features. The paper is mostly devoted to the use of adjectives and adverbs often found in promotional tourist discourse.

Soto-Almela, in his article The Tourist Experience: A Semantic Prosody Analysis explores the semantic prosody (SP) of the word "experience" in the corpus of tourism websites in English.

Abbamonte and Cavaliere, in the paper *Tourism Websites: Scrolling and 'Strolling' through Capri.net* are focusing on one of most attractive and most exhausting websites devoted to Capri, www.capri.net/it/ (available in Italian and English) and reveal the main trends of attracting potential customers in the relationship between text and visualization.

4 Results

In most cases, the analysed advertising texts had their textual structure categorized into three thematic areas:

1. Position of the accommodation facility
2. Description of accommodation
3. Description of services

The contact function of the ad text being examined is not usually realized by the language means typical of advertising slogans or written classic publicity in magazines. In our analysed sample, there is no direct customer address. Direct customer addressing was realized in only eight of the thirty surveyed texts. When addressing, only the formal language was used, often in conjunction with the modal verb "can" (or without it): you can enjoy..., you can spend ..., you can order ..., you can park ..., you can relax ..., you can use ..., you can pamper yourself ..., you will find plenty of free time activities.

In some cases, other people who may benefit from the services offered by the hotel facility have been used (children will be delighted ..., the drivers will welcome the possibility of parking, the drivers will appreciate the possibility of parking ..., corporate clients will certainly welcome ....)

Instead of direct customer address, we can find in these texts an austere statement of the following type: free parking, car parking is possible ..., can be parked ..., parking is possible ..., ... parking is free of charge ...

Unfortunately, we have to say that it is only a shame that these ad texts do not use a sufficient degree in creativity. The texts are limited to impersonal approach to their potential customers, and there is insufficient room for expression in the contingent function; instead of the conative function, only the descriptiveness prevails: ...hotel offers..., ...hotel gives...

However, in the advertisements we examined, we were able to note that the conative function of the ad text is represented in the analysed sample by a relatively frequent use of adjectives to stimulate pleasant emotional states for potential customers and thus to

stimulate them to book the accommodation in the given hotel facility. These are the following terms: hotel with friendly home atmosphere, beautiful nature, comfortable accommodation, view of the beautiful surroundings, pleasant time, modern equipped rooms, in this luxurious setting, in a pleasant location sought after by tourists, pleasant outdoor garden, pleasant sitting, tasty food, excellent home cooking, in a beautiful setting, with a unique view, beautiful location, a unique place, comfortable accommodation, newly renovated, year-round destination, excellent transport accessibility, facility with a long tradition, a number of satisfied customers, except cosy accommodation, in a friendly environment, comfortable accommodation in comfortable, modern furnished rooms, modern, technically equipped congress room, in a picturesque landscape, comfortable and affordable accommodation, quality services, stylish restaurant, pleasant sitting, in the picturesque mountain valley, ideal conditions, in a picturesque village, in the picturesque countryside, picturesque hills, forests and streams, stylish cottages, stylish timbered hotel, comfortable accommodation, pleasantly furnished rooms, a beautiful timbered building, Pustevny is an important tourist centre, stylish, original furnishings, beautiful view, beautiful cultural monument, proud of the unique style, romantic accommodation, comfortably furnished rooms, with a magnificent view, pleasant natural environment of the Beskydy, stylish restaurant, ideal place, perfect place, pleasant vacation, with an ideal location in the very centre of Wallachia, comfortable accommodation, a wide range of services, nice restaurant, at the end of a picturesque village, in the beautiful countryside, thick forests, neat and carefully maintained, beautiful lawns, view of wooded peaks, unique location, quiet accommodation, great gastronomic services, ideal conditions.

5 Discussion

The corpus obtained enabled the analysis of the texts to be examined with regard to their structure, lexical and grammatical means. The use of lexical and grammatical means is characterized by communication indicators:

- Speaker attitude.
- Social distribution of roles.
- Social behaviour.
- Participation in communication.

The attitude of a speaker to a potential customer (hotel guest) can be traced by the use of positive lexical means (unique, great, quiet, ideal, pleasant, wonderful, picturesque, comfortable, perfect, stylish, gorgeous, romantic, beautiful, excellent, rare, superb, tasty, convenient). In most cases, the advertising texts used formal language. From grammatical moods, only indicative was used. Modality has been limited to the use of the modal verb „can“ in the formal language of the texts.

The social division of roles is demonstrated by how and how often a potential customer is addressed in the text. The social role of the host should therefore be more verbalized in the text. Social behaviour includes the expression of social distance between the speaker and the listener. It follows that this category of research is closely related to the social division of roles described above. In the texts, we could see a greater distance between the speaker and the listener, and rather the indirect forms of addressing. Calls or rhetorical questions could not be proven in the research sample at all. Participation in communication is mainly realized in texts using imperative forms of communication. It could not be identified in our sample.

6 Conclusion

Unfortunately, the fact that advertising is a sort of theatre has often been neglected in the ad texts. In the production of any play - tragic, comic or tragicomic - the author comes out of reality, chooses from it a certain time and the thematic part, which he portrays literary. When looking at advertising as a product of rendering a reality, it appears that the rendered reality is not real. The constructed shot of a reality section carries elements of imagination, ideal and dreaminess. It is dramatised in a way to take effect. In our case, a hint of imagination, ideal, and dreaminess was lacking in these texts.

The parallels to the theatre scene and the theatre were not obvious. The theatre piece is performed in a narrow circle of theatre admirers, advertising is manifested on a wider scale by media channels and carries traces of mass communication. For this reason, we consider advertising to be a reflection of the contemporary world, the theatre of the present, or in better words an idealized and dreamlike representation of man, his desires, needs and visions.

At the end of each theatre performance, the audience shows enthusiasm from the artistic representation of the work and the intellectual message of the literary work. At the

end of the ad, there is a potential recipient who is to be fascinated by the professional rendering of the ad enough to succumb to the advertising arguments and the product or service to buy. It could be argued that the intellectual dimension of advertising is missing, the need to discuss its deeper meaning or the inner message.

Analogy with theatre arena is not accidental. Just as an attractive game slips into the minds of the audience, advertising will also be written into the minds of potential recipients. Only the advertising that has the ambition to impress will find the way to the recipient. The creative effect of the ad text on the recipient was probably not the intention of the advertisers, which is, however, a great pity.

In spite of the above-mentioned homogeneity of the examined texts, it cannot be stated that the persuasion of the texts is comparable. However, the research of texts has shown a certain preference in the creation of advertising texts of this type in the communicative area of Velké Karlovice and this is mainly the descriptiveness of these texts.

In addition to the descriptiveness, or the predominance of informative function (often too austere, without signs of creativity and knowledge of ad text creation), the focus is on the description object. This means that the addressee (hotel guest) is in a secondary position.

Expression of reference among communication participants is an important part of properly crafted ad texts. Lexical or grammatical reference between the speaker and the addressee affects the expressivity of the text and the addressee's attitude towards it.

The goal of successful communication is to lead communication so that we know what we want to communicate, with whom we want to communicate and why we want to communicate. The reason for communication determines the way of communication. The texts examined showed that the reason for communication (why we want to communicate) was not sufficiently clear in the texts. The appellation function of communications on Czech hotel facilities in the Velké Karlovice area has therefore the potential for improvement.

Already classical Bühler's concept of communication functions (1934) drew attention to the fact that communication serves to present reality, to be able to comment on it and to establish contact between the speaker and the addressee. In our case, with the texts analysed, the communication function was completely omitted.

In conclusion, the author or authors of the web portal of the hotel portal offering hotel accommodation for the Velké Karlovice area miss out on the fact that they have „the

power to communicate“ in the creation of the communication; the power to communicate with language resources to create a positive virtual reality.

The potential for more professional communication is seen in the more effective use of language resources in creating positive attitudes between the participants of the communication, and the subject of communication, i.e. the hotel facility itself, as well as in more effective ways of addressing hotel guests by using the imperative, and by eliminating the social distance between the participants of the communication, so as to make it clear that the speaker depends on the addressee.

LITERATURE

- ABBAMONTE, L., CAVALIERE, F.: Tourism Websites: Scrolling and 'Strolling'. In: Gotti, M. - Maci, S. - Sala, M., Ways of Seeing, Ways of Being. Representing the Voices of Tourism, Bern: Peter Lang AG, 2017, p. 73-102. ISBN 9783034330312.
- BEČKA, J.: Česká stylistika. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 467 p. ISBN 8020000208.
- BELJAJEV, M.: Прецедентные компоненты рекламных текстов как способ воздействия на читателя. In: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 27–33. ISBN 80-7368-101-3.
- CASTELLO, E.: Ways of Representing and Promoting Padua: Professional, Novice and (Non-Native) Voices. In: Gotti, M. - Maci, S. - Sala, M., Ways of Seeing, Ways of Being. Representing the Voices of Tourism, Volume 228, Bern: Peter Lang AG, 2017, p. 379-400. ISBN 9783034330312.
- ČECHOVÁ, M. et al.: Stylistika současné češtiny. 2. vyd. Praha: ISV, 1997. ISBN 80-85866-21-8.
- CHLOUPEK, J.: Stylistika češtiny. 1. vyd. Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-23302-3.
- ČMEJRKOVÁ, S.: Persvazivnost a upřímnost. In: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 46–53. ISBN 80-7368-101-3.
- ČMEJRKOVÁ, S.: Reklama v češtině. Čeština v reklamě. Praha: Leda 2000, 266 p. ISBN 80-85927-75-6.
- DOLNÍK, J.: Pragmatika přesvědčování In: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 54–59. ISBN 80-7368-101-3.
- FELSER, G.: Werbe- und Konsumenten-Psychologie. 2. vydání. Stuttgart: Spektrum, Akadem. Verlag, 2001. ISBN 3-7910-1944-9.
- FELSER, G.: Werbe- und Konsumenten-Psychologie. 3. vydání. Berlin, Heidelberg: Springer Verlag, 2007. ISBN 978-8274-1782-4.
- FOSCHT, T., SWOBODA, B.: Käuferverhalten. 3. vydání. Wiesbaden: GWV Verlag, 2007. ISBN 978-3-8349-0470-6.
- HAUSENBLAS, K.: Výstavba jazykových projevů a styl. 1. vyd. Praha: Universita
- HAUSENBLAS, K.: Výstavba jazykových projevů a styl. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1972.
- HOFMANNOVÁ, J.: Jak přesvědčit ženy? Strategie a prostředky persvaze v ženských časopisech In: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 79–86. ISBN 80-7368-101-3.
- HUBÁČEK, J.: Úvod do stylistiky českého jazyka Ostrava: OU, 1985. ISBN 978-80-704-211-92.

- JAKLOVÁ, A., SRPOVÁ H., BARTOŠEK J., ČMEJRKOVÁ S., PÁCL P.: Od informace k reklamě. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2007, 268 p. ISBN 978-80-7368-265-1.
- JAKOBSON, R.: Poetická funkce. 1. vyd. Jinočany: Nakladatelství H&H, 1995. Lingvistika a poetika, p. 74-105. ISBN 80-85787-83-0.
- JANICH, N.: Werbesprache. Ein Arbeitsbuch; Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2010. 247 p. ISBN 10- 3823365509, ISBN-13: 978-3823365501.
- JENČA, I.: Persuazívne postupy v žurnalistických komunikátoch a ich frekvencia v masových médiách In Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005 p. 106–113. ISBN 80-7368-101-3.
- JÍLKOVÁ, H.: Persvazivní metody v reklamním textu. In Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 113–119. ISBN 80-7368-101-3.
- Karlova, 1972. 184 p.
- KREUTZ, B.: Muss Werbung kreativ sein? Kreutz & Partner Kommunikation, 2011. ISBN-10: 3000341617, ISBN 13- 978-3000341618.
- Periodicals:
- PRAVDOVÁ, M.: Jazyk televizní reklamy McDonald's. In Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 171–175. ISBN 80-7368-101-3.
- PRAVDOVÁ, M.: K povaze reklamního diskurzu. Naše řeč 85, 2002, č. 4, p. 177-189 ISSN 0027-8203.
- REIFOVÁ, I. a kol.: Slovník mediální komunikace. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.
- RUSIN-DYBALSKA, R.: Czy istnieje medialny obraz świata? In: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 176–186. ISBN 80-7368-101-3.
- RUSNÁK, J.: Hodina pravdy: Persuazivnost ako mediálne déjá vu In: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 186–195. ISBN 80-7368-101-3.
- ŠEBESTA, K.: Publicistika a žurnalistika. Čeština doma a ve světě. 1997, roč. 5, č. 2, p. 47–49. ISSN 1210-9339.
- ŠEBESTA, K.: Reklama jako funkční styl? Čeština doma a ve světě. 1998, roč. 6, č. 3–4, p. 193–197. ISSN 1210-9339.
- ŠKVARENINOVÁ, O.: Presvedčovanie v masmédiách prostredníctvom neverbálnej komunikácie. In: Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 213–217. ISBN 80-7368-101-3.
- SOTO-ALMELA, J.: The Tourist Experience: A Semantic Prosody Analysis. In: Gotti, M. - Maci, S. - Sala, M., Ways of Seeing, Ways of Being. Representing the Voices of Tourism, Bern: Peter Lang AG, 2017, p. 421-444. ISBN 9783034330312.
- SOWINSKI, B.: Werbung. Tübingen: Niemeyer, 1998. ISBN 3-484-37104-8.
- VELČOVSKÝ, V.: Obecná čeština v reklamě. In Metody a prostředky přesvědčování v masových médiích. Ostrava: FF OU, 2005, p. 218–222. ISBN 80-7368-101-3.

RESUMÉ

Communication of Hotels in the Velké Karlovice Area

The article deals with the Communication of Hotels in the Velké Karlovice Area. In the introductory part of the article, the terms text, advertising and marketing communication are specified. At the same time, the theoretical starting points of the article and the relevant selection of specialized literature on the topic are mentioned. The next part specifies the aim and the subject of the research and demonstrates the results of the investigation of

advertising communication of hotel facilities in this area. At the end of the article, a proposal is being made to improve this communication.

NIEKTORÉ PROBLÉMY SLOVENSKEJ SYNTAXE 40. – 50. ROKOV 20. STOROČIA

Alexandra Chomová
 Alexandra.Chomova@umb.sk

Kľúčové slová: syntax, morfológia, slovný druh, školská prax
Key words: syntax, morphology, parts of speech, educational practice

V 50. rokoch 20. storočia snaha o systematický výskum slovenského jazyka viedla v lingvistike v nadväznosti na predchádzajúce obdobia k pokroku vo výskume v oblasti zvukovej, tvarovej a lexikálnej stránky jazyka. Otázky skladby sa nevyhnutne spájali s tradičným ponímaním gramatiky. Diskusie sa zameriavali napr. na vymedzenie hraníc medzi syntaxou a morfológiou a jej predmetu či klasifikácie viet. Boli spojené aj s problematikou definovania slovných druhov a uplatňovania kritérií pri ich opise. Pre dôsledné definovanie slovných druhov sa ukázala ako nevyhnutná kombinácia troch hľadísk – sémantické znaky poukazujúce na odraz vlastností pomenovanej reality, gramatické reflektujúce gramatické kategórie, zároveň aj schopnosti syntagmatického využitia, ale aj možnosti využívania slovotvorných postupov.

V príspevku sústreďujeme pozornosť na vybranú problematiku syntaxe tak, ako sa objavovala v periodickej lingvistickej odbornej tlači v 40. – 50. rokoch 20. storočia a na pozadí názorov slovenských lingvistov (napr. E. Jóna, B. Letz, E. Pauliny, J. Ružička, J. Štolc a iní), ktorí sa k danej problematike vyjadrovali. Na základe publikovaných článkov a náhľadov sledujeme otázky z oblasti syntaktického plánu jazyka rezonujúce v slovenskej lingvistike v uvedenom období, ktoré je charakteristické rozsiahlejším výskumom spisovnej slovenčiny. Dôležité je naznačiť, z akej situácie tento výskum vyrastá, ale aj do ktorých oblastí presahujú diskutované otázky (ich teoretický a praktický rozmer). Vzhľadom na ich rozsah sa v príspevku zameriame na vzťah syntaxe k morfológii a lexikológii, aplikáciu syntaktických kritérií pri triedení slovných druhov a dosah diskutovaných otázok na oblasť školskej praxe.

Spisovnú podobu slovenčiny normovanú a zachytenú v Czambelovej kodifikácii na začiatku 20. storočia hodnotil J. Ružička (1969) ako dobrú. Tendencia k tradícii spôsobila, že sa práve táto kodifikácia stala základom jazykovej praxe v 20. rokoch, pričom s nárastom hovorenej podoby slovenčiny (1) ustupuje ortografická (v zmysle kodifikačná) problematika ortoepickej. Autor však poukazuje na rastúcu neistotu, ktorá podľa neho súvisela aj s nebývalým vplyvom češtiny (českoslovenčiaca tendencia) a vnímaním slovenčiny ako nevhodnej do odbornej a vedeckej literatúry. Obratom sú 30. roky 20. storočia,

centralizovanie záujmu o jazykovú kultúru v Matici slovenskej a založenie časopisu Slovenská reč, ktorý sa v tomto období zaslúžil o výskum spisovnej slovenčiny a o ustaľovanie jej normy. Teoretické základy vychádzajúce zo štyroch vytýčených cieľov (pozri Chomová, 2016, s. 124; Pauliny, 1983, s. 237-238) formulujú požiadavku aj pre syntax – vzhľadom na skutočnosť, že v predchádzajúcich obdobiach chýba jej primerané preskúmanie a kodifikácia, mali sa „zachovávať prostriedky dobrých spisovateľov, najmä realistov, a zvyklosti živej ľudovej reči“ (Ružička, 1969, s. 69-70).

Úzus 30. rokov je východiskom novej etapy vo vývine spisovnej slovenčiny. J. Ružička (1969) zdôrazňuje, že ide o funkčný rozmer, pričom zo slovenčiny sa stáva moderný spisovný jazyk a na začiatku 40. rokov 20. storočia sa už vníma ako stabilizovaná a bohatšia, vytvárajú sa priaznivé podmienky pre jej vedecký výskum. (2) Oproti stabilizácii ortografickej sústavy a následne tvaroslovného a morfológického systému sa syntaktickej rovine venovalo menej pozornosti, hoci sa zdôrazňuje europeizácia syntaxe a hovorí o syntagmatických a vetno-typových presunoch. Syntaxe sa týkalo len niekoľko zmien, ktoré mali napomôcť definovaniu náučného štýlu.

Východiská úvah o syntaxi: jazyk a myslenie; vzťah formy a obsahu

Úvahy o syntaxi v období 50. rokov 20. storočia sa týkajú aj vzťahu jazyka a myslenia a najmä formy a obsahu jazykových jednotiek. Tieto otázky nie sú v lingvistike nové. Jazykoveda sa nimi výraznejšie zaoberala v 2. polovici 19. storočia. Mysel nazerá na veci, zoskupuje ich a zvažuje o nich v istých vzťahoch. Aj v slovenskej lingvistike sa sprístupňovali a rozvíjali myšlienky európskej jazykovedy (napr. štrukturalizmu), dialo sa tak v tesnej spätosti najmä s českým jazykovedným priestorom (Pražský lingvistický krúžok, pre ktorý je príznačné poňatie jazyka ako funkčného systému a dôsledná aplikácia funkčného prístupu; v povojnovom období rozpracovávala systematicky najmä morfológiu).

Podľa E. Paulinyho (1950/51b) sa v jazyku odrážajú súvislosti medzi vecami, vlastnosťami a dejmi, takže slúži na vyjadrenie vzťahov a spojení medzi jednotlivými vecami, vlastnosťami a dejmi. Zrozumiteľnosť vyslovených vzťahov zabezpečujú pevné a ustálené spôsoby ich vyjadrenia – sklady, syntagmy. Práve sklad sa považuje sa najdôležitejšiu jazykovú formu, pomocou ktorej ľudia vyjadrujú svoje myšlienky a dorozumievajú sa. Vetný sklad sa chápal dvojako: ako holá veta, teda prosté spojenie podmetu a prísudku, a ako jednočlenná a dvojčlenná veta. Podľa E. Paulinyho majú jednotlivé druhy skladov v každom jazyku isté pevné

tvarové usporiadanie a na vyjadrenie rôznych vzťahov, o ktoré ide v jednotlivých skladoch, sa používajú isté ustálené tvary.

Z vnímania spätosti reči a myslenia vychádzajú aj úvahy J. Ružičku (1951/52). V súvislosti s rečou sa zdôrazňuje predovšetkým jej spoločenský charakter. Ak je objektívna skutočnosť nezávislá od vedomia, myslenie je práve od nej závislé. Podľa J. Ružičku sa myšlienkové obsahy udržiavajú v pamäti a je možné ich používať pri vzájomnom ľudskom styku len vďaka jazyku. Práve vzťah jazyka a objektívnej skutočnosti sa odvodzuje od spätosti reči a myslenia. J. Ružička hovorí o dvoch postupoch, ktoré sú základom všetkých jazykových prejavov. Pomenovací, ktorého výsledkom je súhrn slov tvoriaci slovnú zásobu jazyka, a vetotvorný, ktorého výsledkom sú vety. Popri týchto postupoch vymedzil aj analytický a syntetický postup (spájanie vhodných pomenovacích jednotiek do celku). Vetu vnímal v nadväznosti na situáciu danú mimojazykovou skutočnosťou alebo kontextom, pričom vety vytrhnuté z kontextu môžu byť nezrozumiteľné. Vetám prisúdil vetný obsah. Bez neho sú vety slovnou hračkou. Veta musí byť zostavená v zhode s platnými pravidlami gramatickej stavby, jej celistvosť zo zvukovej stránky definuje vetný prízvuk a intonácia. J. Ružička upozornil aj na to, že veta zároveň vyjadruje vzťah hovoriaceho a počúvajúceho. Na základe týchto znakov definoval vetu ako najmenšiu významovo ucelenú, gramaticky organizovanú a intonačne uzavretú jazykovú jednotku, „v ktorej sa bezprostredne odráža kúsok skutočnosti a ktorá vyjadruje vzťah ku skutočnosti“ (Ružička, 1951/52, s. 141).

J. Ružička v článkoch z roku 1959 poukázal na to, že skladba sa najčastejšie definuje ako náuka, ktorá skúma vetu a jej členy. Zároveň upozornil na rozlišovanie obsahovej výstavby vety (prehovoru) a gramatickej stavby vety (Ružička, 1959a, b). Zrkadlenie binárneho poňatia jazykových jednotiek súviselo aj s problematikou vymedzenia hraníc medzi morfológiou a syntaxou.

Napriek vydeleniu obojpólovosti jazykových jednotiek sa tento rozmer musel neustále prízvukovať. Obsah a forma figurujú v jazykovom systéme, ale aj v reči ako jeho realizácii ako neoddeliteľne späté entity. Chápanie významu a funkcie v oblasti morfológie a syntaxe zasahovala istá spornosť. Ak totiž mala gramatika sústrediť pozornosť na formu, význam a funkcia slovných druhov patrila do kompetencie syntaxe. (3).

Vnímanie jednoty obsahu a formy súvisí aj s Ružičkovým vnímaním syntagmatiky a vetoslovia, ale aj syntagmy v zmysle schémy, abstrakcie získanej z konkrétnej vety (1959b). Hoci jazykové jednotky chápal ako jednotu formy a obsahu, miešanie kritéria významu a

formy pri členení súvetí (na priradovacie, podradovacie a bezspojkové) kritizoval. V oblasti syntaxe videl aj iné problémové oblasti, napr. vo vymedzení vetných členov, hlavného vetného člena jednočlennej vety, ale aj určenie hranice medzi prísudkom a doplnkom (čo autor spája s otázkou zloženého prísudku a determinatívneho vzťahu). Uvedené sporné otázky mohol podľa J. Ružičku vyriešiť len podrobný výskum syntaktických vzťahov. (Ružička, 1959b) J. Ružička (1959a) poukázal aj na rôzne prístupy pri definovaní skladby. Pozornosť venoval F. Kopečnému, podľa ktorého do skladby patrí aj náuka o význame tvarov slov a skladba je jednou z dvoch stránok gramatického pohľadu na jazyk. Rozlišovali sa tak dva rozdielne prístupy: gramatický a negramatický, teda lexikálny, a aj dve stránky uvedených pohľadov: vonkajšia, formálna a vnútorná, obsahová. Podľa tohto náhľadu by mali existovať štyri jazykovedné disciplíny: dve gramatické (morfológia a syntax) a dve lexikálne. Z Ružičkových úvah vyplýva, že náuka o gramatickej stavbe jazyka (čiže gramatika) sa člení na morfológiu a syntax na základe protikladu gramatický tvar – spojenie gramatických tvarov. (podobne Ružička, 1959b) V oboch uvedených gramatických disciplínach ide o výskum čiastkových systémov rozličných jazykových jednotiek.

Podľa J. Ružičku sú čiastkové systémy vybudované na nemožnosti roztrhnúť obsah a formu (každá jednotka má svoj obsah a formu bez ohľadu na svoju zložitost a štruktúru), preto majú byť vybudované na súhre obsahu a formy patričných jazykových jednotiek a ich skúmanie v rámci jednotlivých vrstiev jazyka musí brať na túto skutočnosť ohľad. Odmieťa tak chápanie morfológie ako náuky o forme a syntaxe ako náuky o význame, teda funkcii týchto foriem.

Otázka hraníc medzi morfológiou a syntaxou

Otázka vzťahu morfológie a syntaxe v sebe obsahovala aj otázku jednoliatosti jazyka ako takého a istej autonómnosti morfologického a syntaktického jazykového plánu. Na túto problematiku upozorňoval najmä J. Ružička, ktorý už v roku 1948 spája východisko svojich úvah s upozornením, že chápanie slova ako základnej jazykovej jednotky sa týka staršieho skúmania jazyka (najmä pozitivizmu) a že v novom gramatickom skúmaní je stredobodom veta, pričom novšie pohľady sa snažia syntax vnímať ako celok. Vyjasnenie otázky vo vzťahu k chápaniu gramatiky ako trojjedinej disciplíny opierajúcej sa o štúdium foném, slova, syntaxe malo dosah na vymedzenie hraníc samotnej syntaxe. Podľa J. Ružičku (1948) to bolo dôležité vo vzťahu k štúdiu vnútornej formy slova, významu, funkcie slova a zároveň k vyjasneniu,

ktoré jazykové vlastnosti slova majú zásadnú dôležitosť pri morfológickom rozboře. Za dôležité považoval dôsledné odlíšenie slova, morfológického tvaru a vety (pričom systém viet a vetných typov nezávisel od morfológického systému).

Na začiatku 50. rokov 20. storočia upozornil J. Ružička (1950/51) na Letzovu Gramatiku slovenského jazyka (1950), ktorá mala vyplniť nedostatok vhodnej gramatiky spisovnej slovenčiny v školskom a praktickom živote. Kritizoval však pridržiavanie sa tradičného ponímania gramatickej sústavy. (4) Vlastná náuka o gramatike sa tradične delila na štyri časti: hláskoslovie, kmeňoslovie, tvaroslovie, skladba. Letzovu gramatiku J. Ružička považoval vzhľadom na svoju kritiku za podklad pre obsiahlu diskusiu o celej gramatickej stavbe slovenčiny. (Ružička, 1950/51)

Prvá pracovná konferencia o sporných otázkach slovenskej gramatiky a o niektorých problémoch lexikológie sa konala 15. a 16. decembra 1955 v Bratislave (pozri aj Ružička, 1959b; Šimková, 2017). Určenie hraníc morfológie v rámci sústavného výkladu jazykovej stavby sa týkalo hranice medzi morfológiou a syntaxou na jednej strane a hranice medzi morfológiou a lexikológiou na strane druhej. Sporným bodom bolo rozhodnutie, kam budú patriť gramatické kategórie a ich príslušné tvary (porovnaj Ružička, 1956b). Funkčná stránka gramatického tvaru totiž spôsobovala prekrytie morfológie so syntaxou. Dôvodom bola sústredenosť na jednu z dvoch stránok tvaru: forma a funkcia. Zatiaľ čo pre syntax bolo primárne funkčné (vzťahové) hľadisko, morfológia postupovala od jednej gramatickej formy k rozličným funkciám vo vete.

V prípade nájdenia hranice medzi morfológiou a lexikológiou predstavovala táto otázka druhý problém, pretože tu stálo pri sebe významové hľadisko slova a tvorenie pomenovania. Podmienkou sa tu stal výklad morfematického zloženia slova a otázka zahrnutia tvorenia slov do morfológie. V nadväznosti na hľadanie jasných hraníc medzi spomínanými jazykovými systémami súčasne vystupovala do popredia aj problematika sporných slovných druhov (častíc, modálnych slov, spony; pozri nižšie), pričom sám J. Ružička (1956b) upozornil na to, že tieto otázky je potrebné riešiť vo vzájomnej nadväznosti.

Pri vymedzení hraníc morfológie ako oddielu gramatiky sa podľa J. Ružičku (1956a) postupovalo na pozadí troch hľadísk. Tradičné hľadisko chápalo morfológiu ako náuku o ohýbaní mien a slovies (napr. B. Letz), pričom táto úzka optika zahŕňala do morfológie len tvorenie gramatických tvarov. Toto hľadisko sa však podľa autora (Ružička, 1956a) neuplatňovalo ani v samotných gramatických prácach. (5) Druhý pohľad predstavoval

J. Damborský, ktorý tvaroslovie radil k náuke o slove (delil ju na kmeňoslovie, tvaroslovie a nesklonné (neohybné) slová), patril sem aj výklad o slovných druhoch. Tretí pohľad prezentuje názor F. Trávnička, ktorý tvaroslovie chápe ako náuku o tvorení tvarov (o flexii) mien v širokom zmysle a sloviess (nazývaných súborne ohybné slová). V tomto prístupe sa náuku o slovných druhoch z morfológie mien vylučuje, rovnako ako výklady o gramatických kategóriách a celkový výklad o neohybných slovných druhoch. F. Trávniček práve túto časť zaraďuje do skladby. Podľa J. Ružičku si systematický opis gramatickej stavby jazyka vyžadoval vyделение osobitných oddielov gramatiky: morfológie a tvaroslovia. Sústava si podľa neho žiadala zaradenie otázky slovných druhov na čelo celého gramatického výkladu. Do tvaroslovia by tak patril výklad o tvorení slov z hľadiska ich tvaru, o tvorení a význame gramatických tvarov na základe gramatických kategórií a systematika gramatických tvarov. Toto poňatie malo styčné body jednak s lexikológiou a jednak so skladbou, hoci sa s nimi nikdy neprekrývalo.

Vzájomné doplnenie vidí J. Ružička aj medzi morfológiou a syntaxou. Morfológia vykladá význam jednotlivých gramatických tvarov na základe obsiahnutých gramatických kategórií. Realizáciu syntaktických vzťahov tvarov a viazanosti syntaktických konštrukcií s týmito tvarmi na lexikálny význam použitých pomenovaní vnímal ako osobitú stránku veci. To si vyžadovalo nové rozčlenenie syntaktického výkladu na náuku o vetných členoch na základe syntagmatických vzťahov a na náuku o vete a súvetí. Na styčné body morfológie s lexikológiou a so syntaxou mal vhodným spôsobom upozorňovať výklad v rámci jednotlivých slovných druhov.

Konferencia o slovenskej gramatike v roku 1955 priniesla vo vzťahu k ohraničeniu skladby záver, že výklad o využívaní gramatických kategórií a používaní gramatických tvarov bude spadať do morfológie, pričom problematika sa rozloží v rámci jednotlivých slovných druhov. (Ružička, 1959b) Poukazovalo sa na to, že morfológia a syntax sú vo svojej podstate odlišné a realizácia hranice medzi nimi sa neodvíja len od základnej praktickej otázky (napr. V. Skalička). Podľa J. Ružičku (1959b) morfológiu utvára onomatologická (onomaziologická) funkcia, zatiaľ čo syntax hovorí o syntaktickej čiže kombinačnej funkcii. Vo svojich náhľadoch V. Skalička nadväzoval na V. Mathesia a pripomínal, že do morfológie spadá „výklad o tvare a funkcii všetkého, čo sa rovná slovu, zatiaľ čo kombinácia slov je už oblasťou syntaxe“ (Ružička 1959b, s. 8). Hlavným kritériom rozlíšenia morfológie a syntaxe sa tak podľa J. Ružičku stáva jednoznačné definovanie slova chápaného ako gramatická jednotka. Ak sa náuka o význame

tvarov (ktorá patrí do morfológie) zaraďuje do syntaxe, objavujú sa v nej výklady, ktoré so syntaxou nemajú nič spoločné. Ďalším problémom v základoch skladby bolo nerozlišovanie systémových a prehovorových prvkov (na úrovni langue a parole) a radenie parolových prvkov do syntaxe, zatiaľ čo jej predmet patrila podľa autora do oblasti langue. (6)

Snaha o systematický výskum jazyka bola dôvodom, že sa v sledovanom období venuje pozornosť otázkam skladby, a to nielen u nás. (porovnaj Ružička, 1959a) J. Ružička podotýkal, že hoci synchronne zameraný výskum znamenal pokrok v oblasti zvukovej, tvarovej a lexikálnej stránky, otázky syntaxe „doteraz odolávajú tejto ofenzíve synchronnej metódy“ (1959a, s. 39) a navyše v oblasti syntaktického plánu nepanovala jednota ani v elementárnych problémoch.

Chápanie skladby ako osobitej gramatickej disciplíny sa opieralo o názor, že vzťahy medzi slovami a ich zaradenie do vety majú dosah aj na tvarovú stránku slova. Podľa J. Ružičku bolo dôležité pochopiť, že skladba sa nemôže zaoberať všetkými prvkami gramatickej stavby, lebo by sa musela rovnať samotnej gramatike, chápala sa však ako jeho časť. Vonkajšou, formálnou stránkou, teda gramatickými prostriedkami, sa zaoberala morfológia ako ďalšia osobitná gramatická disciplína. So syntaxou sa spájala vnútorná, významová stránka (1959a, s. 40). Vydelenie gramatického a negramatického (lexikálneho) pohľadu na jazyk a vonkajšej (formálnej) a vnútornej (obsahovej) stránky by nutne viedlo v náuke o gramatickej stavbe jazyka k vydeleniu dvoch nerovnorodých oblastí, disciplín. Napríklad súhrn formálnych prostriedkov, ktorými sa vyjadrujú významy preberané v syntaxi, by sa delil podľa negramatického kritéria na dve časti: predmetom morfológie by bol lexikálny znak, ostatné syntaktické prostriedky by prislúchali syntaxi. J. Ružička však opätovne upozorňoval na zásadu jednoty obsahu a formy jazykových jednotiek (pozri vyššie), ktorá sa týkala aj gramatickej stavby jazyka, a na to, že nemožno preberať formu bez obsahu v jednej či druhej disciplíne.

Vydelenie jednotlivých systémov ako samostatných oblastí by umožnilo vyňať jednotlivé jazykové prostriedky a analyzovať ich samostatne ako časti osobitného jazykového plánu. Takéto osamostatnenie by v syntaxi znamenalo sledovanie medzislovných a vetných vzťahov a spôsobov ich vyjadrovania bez ohľadu na používanú formu. Taký pohľad vychádzal z téz funkčnej jazykovedy formulovanej V. Mathesiom, v ktorej sa žiada postup od obsahu k forme (od funkčného upotrebenia, systému vzťahov, významov, obsahových faktov k formálnym prostriedkom, ktoré sa používajú na uspokojenie týchto funkcií; podľa J. Ružičku uvedené v Mathesiovej práci *Čeština a obecný jazykozpyt* (Praha, 1947) na s. 161; 1959a, s. 41). Podľa J. Ružičku to znamená, že formálna stránka by tak bola zásadne nesyntaktická, čo

je v zhode s Jespersenovou požiadavkou postupovať v syntaxi od významu (funkcie) k forme a v morfológii od formy k významu (funkcii). J. Ružička sa domnieval, že v jazyku ako systéme dorozumievacích prostriedkov medzi jednotlivými čiastkovými systémami existujú prestupné hranice (1959a, s. 41-42). Pochyboval o vnímaní morfologického plánu ako formálneho, pretože v tomto systéme existujú jazykové významy (kategórie), ktoré majú povahu viac lexikálnu alebo viac syntaktickú (pád substantíva, osoba a číslo pri slovesách).

Formálna a významová stránka morfologických jednotiek je jednotou, ktorej dôležitou črtou je prítomnosť viacerých gramatických významov, teda syntaktických funkcií. To nutne viedlo k širšiemu chápaniu morfológie, čo naznačuje podľa autora aj Mathesiovo chápanie ako náuky o forme zasahujúcej do funkčnej syntaxe a funkčnej onomatológie (citát uvádza J. Ružička na s. 43 článku). Ako príklad si zvolil stupňovanie adjektív a adverbií, ktoré sa na pozadí významu (funkcie) radí do oblasti lexikálneho významu a tým, že si komparatív vyžaduje doplnenie významu väzbou, sa zasa radí k syntaxi. Morfológia tak mala široký charakter. Slovné druhy sa nechápu len ako základ morfologického systému, ale vnímajú sa ako dôležité pre vydelenie typov syntagiem v rámci druhov ustálených na základe syntaktických vzťahov. Prízvukuje sa, že hlavné slovné druhy majú dvojaký charakter – onomatologický a syntaktický. J. Ružička upozorňuje, že kombinácia gramatických a onomatologických významov je dôležitá v súvislosti s ustálením samotných jazykovedných disciplín (1959a, s. 43).

To ukazuje, že kritériá hodnotenia jednotlivých jazykových jednotiek a podsystémov sa prestupovali. Základnú črtu dvojstránkovosti (forma a obsah) jazykových jednotiek prisudzoval J. Ružička aj syntaktickým jednotkám. Brať ohľad na obidve stránky syntaktických prvkov pri výklade syntaktického plánu, a teda aj pri chápaní syntaxe ako gramatickej disciplíny, považoval za nevyhnutné. Bez ohľadu na význam podľa J. Ružičku nie je v syntaktickom pláne možná systémovosť. Špecifikom je vnímanie významu v zmysle vzťahu, teda systému vzťahov, ktoré musí mať syntaktický systém na zreteli bez ohľadu na zloženie a tvárnosť jazykových jednotiek, ktoré sa na nich zúčastňujú. (1959a, s. 44) Ani najnovšie (v dobovom kontexte, pozn. A. Ch.) syntaktické práce sa podľa J. Ružičku nezhodovali v tom, aké vzťahy sa syntaxe týkajú. Podľa jeho názoru by malo ísť jednak o vzťahy týkajúce sa vety ako výpovede o skutočnosti a jednak stavby vety ako zložitej jazykovej jednotky. Zdôrazňuje, že tu nejde len o čisté vzťahy, cieľom nemá byť len vzťah sám o sebe, ale jednotka majúca obsah aj formu

vybudovaná na vzťahu. J. Ružička vydeľuje dvojaké syntaktické jednotky vybudované na predikačnom a na syntagmatickom vzťahu – jadro vety a sklad (syntagmu).

Protiklad formálnej a obsahovej stránky gramatických jednotiek korešponduje s predmetmi morfológie a syntaxe. Ide teda o dve stránky gramatického pohľadu na jazyk. Podľa J. Ružičku sa to týka protikladu medzi rozličnými jazykovými jednotkami. Do morfológie spadá systém gramaticky stvárných pomenovaní, do syntaxe formálne vyjadrené vetné a medzislovné vzťahy, systém konštrukcií vybudovaných na takých vzťahoch. Takže jednotkou morfológie je tvar a jednotkou syntaxe konštrukcia, pričom tieto jednotky sa v uvedených jazykových plánoch neprekrývajú. Upozorňuje na skutočnosť, že morfológický a syntaktický význam sú dve odlišné veci, no „morfológické významy sú oporou pre syntaktické významy, práve tak ako morfológické tvary sú oporou pre formu syntaktických konštrukcií“ (1959a, s. 45). Vzťah morfológie a syntaxe bolo potrebné podľa autora ďalej skúmať na pozadí konkrétnych príkladov.

Gramatika (náuka o gramatickej stavbe jazyka) sa členila na morfológiu a syntax, obe skúmajú čiastkové systémy rozličných jazykových jednotiek. Chápanie morfológie ako náuky o forma a syntaxe ako náuke o význame, funkcii týchto foriem je podľa J. Ružičku chybné, lebo „každá jazyková jednotka — bez ohľadu na svoju zložitost' a štruktúru — má svoj obsah aj svoju formu, aj náuka o každej vrstve jazykových jednotiek berie do ohľadu obsah aj formu skúmaných jazykových jednotiek“ (1959a, s. 45). Čiastkové systémy majú byť vybudované na súhre obsahu a formy patričných jazykových jednotiek a nie na ich odlúčení.

Nezhoda medzi obsahom a formou syntaktických jednotiek sa prejavila aj inak. Na dosah takého pohľadu upozorňoval neskôr J. Mistrík (1960) v súvislosti s (gramatickou a sémantickou) klasifikáciou súvetí.

Napriek hľadaniu hranice syntaktického plánu, aj J. Ružička upozorňuje na nerozlučnosť a prepojenosť tohto plánu s gramatickým plánom (dokladá to na syntaktickom rozbere vo vzťahu k slovesám pohybu). Syntaktický rozbor sa musí opierať o gramatickú výstavbu vety. Syntagmatický rozbor ako východisko umožňuje presnejšie definovanie, než ak je východiskom význam jednotlivých slov (1958b). Sledovanie osobitostí syntaktickej stavby sa premietalo aj do teórie vo vzťahu k členeniu viet. Otázky vyvolával najmä vzťah jednočlennej a dvojčlennej vety. Preceňovanie gramatického hľadiska kritizoval napr. J. Ružička v gramatike B. Letza. Podľa neho pri charakteristike jednoduchkej vety sa

nebrala do úvahy syntaktická, teda vzťahová stavba vety, čo viedlo k nesprávnemu nazeraniu na rozčlenenie, resp. nerozčlenenie vetotvorného člena. (Ružička, 1957a)

J. Ružička (1965) neskôr zhrnul, že diskusia o vzťahoch medzi morfológiou a syntaxou vychádzala z tvrdení niektorých jazykovedcov o jednoliatosti jazykovej stavby, ktorá mala byť vybudovaná na takmer rovnakej báze a sieti vzťahov. Novšie výskumy však túto myšlienku vyvrátili a potvrdili tézu, že jazykový systém sa skladá z autonómnych podsystémov. Z toho vyplynulo, že aj morfológiu a syntax je nutné vnímať ako samostatné čiastkové systémy v rámci jazykovej stavby. Zároveň sa neustále prízvukovala bilaterálnosť všetkých zložiek jazyka. Postavenie morfolologickej roviny videl medzi lexikálnou a syntaktickou rovinou a slovné druhy tak odporúčal skúmať z hľadiska lexikálno-sémantického, morfologického a syntaktického. Na margo tendencie syntaktizovať morfológiu (ak sa pri opise slova vychádzalo z kombinácie syntaktických, sémantických a fonologických charakteristík) upozorňoval, že skúmanie vonkajšej formy vety je v kompetencii morfológie ako vedy o gramatických tvaroch a skúmanie vnútornej stránky vety spadá do syntaxe ako vedy o konštrukciách.

Otázka triedenia slovných druhov. Syntaktické kritérium pri opise slovných druhov

Vzťah medzi pomenovacou funkciou a syntaktickou funkciou slova/slovného tvaru sa odrážal aj pri definovaní pojmov kongruencia a rekcia v 40. rokoch 20. storočia. Kongruencia, resp. zhoda uvádza slová do vzťahu, do formálneho súhlasu (Mihál, 1940). J. Mihál ju oproti gramatickému chápaniu vníma ako jav syntaktický. Niektorí jazykovedci vyzdvihujú okrem syntaktickej funkcie (napr. u V. Mathesia) aj pomenovaciu funkciu (onomatologická funkcia v terminológii V. Skaličku). Tá sa chápe autonómne a ich vzťah sa odlišuje vzhľadom na rozdiel medzi rekciou a kongruenciou. Kongruenciu vníma V. Skalička ako onomatologickú funkciu istej časti vety, ktorá je podriadená syntaktickej funkcii, naopak pri rekcii sa vždy nájde onomatologická funkcia, ktorá nie je podrobená funkcií syntaktickej (podľa Mihál, 1940). Vymedzenie uvedených pojmov sa týka snahy o presnejšie gramatické termíny a jednoznačnejšie gramatické definície pri poznávaní jazyka.

U J. Vavra (1946; príspevok sa venuje číslovke jeden) syntaktická charakteristika splýva so sledovaním významu a rôznych významových odtienkov, príp. funkcie. Sledovanie syntaktickej stránky sa sústreďuje na chybné javy a v uvedenom článku má puristický charakter. Rovnako pohľad J. Štolca (1948) na činiteľské a dejové substantíva je dokladom splývania syntaktického a morfologického (resp. odvodzovacieho) pohľadu na lexikálne

jednotky. Aj tu sa do popredia dostáva významová stránka, čo súvisí s charakteristikou sledovaných jednotiek, ktoré vzhľadom na význam dejovosti predpokladajú vyjadrenie vzťahov smerom k subjektu, predikátu, ale aj predmetu deja (realizovaných prostredníctvom väzby).

Nejednotnosť chápania sémantických a syntagmatických vzťahov, napr. pri hodnotení viet s podmetom vyjadreným genitívom, je príkladom nevyjasnenosti lexikálnych, morfológických a syntaktických charakteristík vo vzťahu k opisu vlastností jazykových jednotiek. Otázka vetnočlenskej platnosti genitívu podľa J. Ružičku ukazuje, že sa buď preceňuje gramatická stránka (námietka proti chápaniu u E. Paulinyho v knihe Štruktúra slovenského slovesa z roku 1943), alebo sa neberie ohľad na rozdiel medzi jednočlennými a dvojčlennými vetami so slovesom byť a z neho vyplývajúceho rozdielu vo vetnočlenskej platnosti (partitívneho) genitívu v týchto vetách (bližšie Ružička, 1957c).

Najmä v druhej polovici 50. rokov sa viedla diskusia vo vzťahu k štyrom sporným druhom: častice, modálne slová, predikatíva (kategória stavu) a spony. (7) Slovný druh sa definoval ako trieda slov vyznačujúca sa pozitívnymi lexikálnymi a gramatickými vlastnosťami. Delenie slov na slovné druhy sa z hľadiska praxe a jazykovedy považuje za najdôležitejšie a ich triedenie vychádza z ich stavby a formy, ale aj z úlohy vo vete (Jóna, 1950/51). E. Jóna (1950/51) si uvedomuje spätosť gramatických významov a gramatických tvarov, ktoré umožňujú postavenie a úlohu slov vo vete (vetnočlenskú platnosť).

Tradičné delenie na deväť slovných druhov sa opieralo o tri vlastnosti slov: lexikálny význam, gramatický tvar, syntaktická úloha. Za hlavné kritérium sa považuje buď význam slov, alebo kombinácia lexikálneho a gramatického významu (Ružička, 1956a; autor poukazuje na prípad akademickej gramatiky ruštiny a univerzitnej morfológie ruštiny a delenie slovných druhov na ohybné a neohybné v slovenskej gramatike). Vo vzťahu k otázke sporných slovných druhov podotýkal, že pri triedení nie je možné uplatniť len jeden princíp, ale že je nutné oprieť sa o všetky vlastnosti slova. Problémom bolo aj vnímanie vzťahu gramatických a derivačných vlastností a s tým spojené zaradenie derivácie do oblasti morfológie v starších gramatikách. Upozornil aj na to, že v rámci syntaktických kritérií nie je dôležitá len vetnočlenská platnosť, ale aj schopnosť slov vstupovať do rozličných skladov. Iba zohľadnením všetkých uvedených charakteristík bolo možné dospieť k slovným druhom.

Spomínané kritériá stáli aj v pozadí prijatia myšlienky zaviesť častice ako osobitný slovný druh a uviesť ho do školskej praxe, ktorú zastával napr. E. Jóna. J. Ružička (1956a,

podobne aj 1956b) videl spornosť tohto pohľadu v nadväznosti na významové a syntaktické vlastnosti častíc. Na jednej strane sa totiž do širokého chápania častíc radili aj modálne slová, ktoré sa zvyčajne hodnotili ako príslovky vystupujúce vo vete ako vložky (typu reku, vraj, azda, hádam), na druhej strane bolo chápanie nesamostatných častíc ako morfém, teda nie samostatných slov, alebo ako uvádzacích spojok. Podmienkou možnosti chápania častíc ako osobitého slovného druhu bolo podľa J. Ružičku zavedenie ich vyčerpávajúcej definície z hľadiska významu, pretože dovtedy používané syntaktické kritérium umožňovalo iba ich negatívne vymedzenie. Vyčlenenie častíc v lingvistike malo dosah aj na členenie spájacích výrazov vzhľadom na ich funkciu v súvetí (Mistrík, 1960).

Ako zložitejšia a spornejšia sa vnímala otázka kategórie stavu (predikatív), pretože sa ako slovný druh vydeľovala na základe syntaktickej funkcie. Opomína sa tým výrazný lexikálny význam a pri vymedzení ako autosémantického slovného druhu aj charakteristika z hľadiska gramatického významu. Samostatné syntaktické hľadisko bolo podľa J. Ružičku možné v prípade predikatívu použiť len ako kritérium výraznej diferenciácie oproti pravým príslovkám.

Chápanie kopuly dokonca vnímal pre teóriu skladby ako významné, vzhľadom na to, že s ňou súvisí výklad celej predikácie ako základného vetotvorného vzťahu, pretože spona sa prisudzovala „predikatizačná“ úloha. Častejšie bolo jej vnímanie v rámci dvojčlennej vety, menej časté v súvislosti s jednočlennou vetou. Spona sa tak primárne charakterizovala zo syntaktického hľadiska, z hľadiska gramatických kategórií sa chápala (podobne ako iné tzv. sponové slovesá) ako plnohodnotné sloveso (1956a, 1958a – v tejto štúdii uvádza dôvody, pre ktoré nie je možné chápať sponu ako samostatný slovný druh). J. Ružička (1958a) prízvukoval, že aplikácia samostatných syntaktických kritérií je pri definovaní slovného druhu nedostačujúca, dokonca je nutné takú izolovanú aplikáciu vylúčiť.

Vo vzťahu k vymedzeniu skupiny modálnych slov ako osobitného slovného druhu sa podľa J. Ružičku (1956a) postupovalo inak, a to prostredníctvom ich nemožnosti zaradenia medzi príslovky a negatívnej schopnosti byť členmi vety či vstupovať do syntaktických vzťahov. Chápali sa ako slová podľa fonologických hľadísk, majúce len lexikálnu platnosť, preto nepatrili k tzv. autosémantickým slovám. Syntaktickou úlohou modálnych slov sa zaoberal aj V. Šmilauer, J. Kopečný ich chápali ako osobitnú skupinu prísloviek a označoval ich termínom modalitné príslovky. Považoval ich za lexikalizované vložky, parentézy vstupujúce do vety ako dodatočne pripojenie detailu, ako poznámka vyjadrujúca mieru istoty, hodnotenie obsahu

alebo oprávnenosť obsahu, resp. poznámka k použitému výrazu. Vzhľadom na to, že medzi vložkou a okolitými časťami vety nevzniká nijaký osobitný syntaktický vzťah, kládol ich na úroveň vložených viet. Otázka parentézy tak patrila do skladby, no podľa J. Ružičku sa tu opomínali dôsledky pre teóriu slovných druhov.

Podľa Š. Peciaru bola problémom pri klasifikácii neohybných slovných druhov absencia formálneho kritéria, teda tzv. morfológická sústava tvarov, ktorá charakterizuje väčšinu ohybných slov. Neohybné slovné druhy sa tak hodnotili na základe dvoch kritérií: významová stránka slov v širokom a všeobecnom zmysle a ich syntaktická funkcia a syntagmatické vzťahy vo vete. (Peciar, 1958) S ohľadom na význam, syntaktické funkcie a syntagmatické vzťahy sledoval odlišnosti citosloviec a prísloviek v opozícii k pomocným, gramatickým slovám (predložky, spojky). Na základe svojej analýzy sa domnieval, že nie je nutné vyčleniť modálne slová ako osobitný slovný druh a parentézu rovnako radil do oblasti vetnej stavby. Nakoniec sa dospelo k zhode a predikatívy, spony a modálne slová sa považovali len za prechodné typy medzi slovnými druhmi, nie za osobitné slovné druhy.

Ukázalo sa, že aplikácia jednej vlastnosti slova alebo kombinácia dvoch nebola pre vyčlenenie a klasifikáciu slovných druhov postačujúca. Do klasifikácie a opisu museli pristúpiť tak sémantické a gramatické vlastnosti, ako aj syntaktická úloha slov vo vete.

Aj P. Ondrus (1959) prízvukoval, že pri klasifikácii slovných druhov v slovenskom jazyku nepostačuje pre vyčerpávajúce určenie slova prevládajúce sémantické a morfológické hľadisko. Nevyhnutným sa stalo aj uplatnenie syntaktického hľadiska. Práve toto hľadisko pomáhalo charakterizovať a určiť miesto slov v gramatickej stavbe (autor konkretizuje na príklade slov málo a mnoho a problematike ich zaradenia medzi číslovky alebo príslovky), vzhľadom na spornosť ich zaradenia v gramatike, ale aj charakteristiky v slovníkoch. Kombinácia sémantických, morfológických a syntaktických vlastností umožnila vydeliť prevahu spoločných a odlišných vlastností, pričom črty odlišnosti vystupovali do popredia predovšetkým v syntaktickom pláne (v prípade sledovaných slov predovšetkým schopnosť určovania), čím umožňovali jasnejšie zaradovanie slov k príslušným slovným druhom, najmä v sporných prípadoch.

Otázky vymedzenia vlastností, o ktoré sa opierala klasifikácia slovných druhov, korešpondovala aj s otázkou vymedzenia hraníc morfológie oproti lexikológii a syntaxi a zároveň ukazovala na ich symbiózu a systémový, nerozlučný charakter, ale aj neostrosť hraníc medzi nimi.

Školská prax

E. Jóna (1951/52) sledoval problematiku vetného rozboru v súvislosti so slovným rozborom v školskej praxi, pretože napriek ustálenej metodike vetného rozboru sa stále robili chyby. Dôvody prisudzoval zmechanizovaniu. Slovný rozbor sa podľa E. Jónu opieral o definície slovných druhov a o význam slov, ich tvar a úlohu v texte. Z uvedeného podľa autora vyplývala ich dôležitosť v jazykovej výchove, ale aj vo všeobecnom vzdelávaní. Preto vyslovil požiadavku zrozumiteľného a výstižného definovania slovných druhov, čo by zaistilo ich jasné určovanie a dokonalé definovanie, pretože pohľad na dôležitosť slovných druhov u lingvistov nebol jednotný. (Jóna, 1951/52, s. 233-234) E. Jóna reflektoval aj meny zasahujúce nielen gramatický systém, najmä pokus o zavedenie častíc ako osobitného slovného druhu a nové chápanie a delenie prísloviak. Pripomenul aj kategóriu predikatívov a modálnych slov vyjadrujúcich vzťah hovoriaceho k výpovedi, pričom tieto slová nie sú členmi vety. (8)

Teoretické problémy syntaxe mali svoju praktickú stránku. J. Ružička v zhode so svojimi názormi zdôrazňoval jednotu obsahu a formy jazykového prejavu aj v súvislosti s vetným rozborom a jeho výučbou. (Ružička, 1952/53a) Nepovažoval za vhodné, aby sa pri vetnom rozbere ustrnulo len na forme jazykového prejavu. Za hlavné jazykové jednotky považoval slovo a vetu, pričom slová chápal ako jednotky pomenúvajúce predmety, javy a deje, vyskytujúce sa mimo nás i v nás a vety ako jednotky vyjadrujúce myšlienky. Tieto prvky však samy o sebe netvoria stavbu jazyka. Ich vzájomnú úzku prepojenosť dokazuje skutočnosť, že slová ako pomenovacie jednotky nadobúdajú význam s podobe gramatických tvarov a pri spájaní týchto tvarov do viet.

Zmeny vo vnímaní syntaktického jazykového plánu sa nevyhnutne prejavovali aj v ich transponovaní do školskej praxe a akceptácii nového ponímania. Na túto skutočnosť v roku 1958 upozornil napr. V. Uhlár, ktorý v oblasti skladby upriamil pozornosť na tri problémy so skladmi vo vete: vetný, terminologický a metodický. Spájal ich s nepripravenosťou našich škôl na akceptovanie takého ponímania skladby, aké si žiadala náuka o skladoch. V súvislosti s vedným vymedzením náuky o skladoch upozornil na to, že ju učitelia a jazykovedci nevnímali ako užitočnú a neakceptovali ju ako úvod do poznávania skladby. Dôvod videl v nepochopení tejto náuky a jej potreby ako podkladu pre vecné chápanie poznávania vety a jej členov. Podľa V. Uhlára nové poňatie skladby pomáhalo vymaniť vetný rozbor z bezduchého mechanizmu kladenia otázok a odpovedí bez chápania významových vzťahov a súvislostí vetných členov.

(Uhlár, 1958, s. 87) Z hľadiska terminológie upozornil V. Uhlár na to, že B. Letz kritizoval neustálenosť a nevhodnosť terminológie vetných skladov. Názvoslovie by podľa neho malo byť výstižnejšie. Vo vzťahu k metodológii sa domnieval, že veľké ťažkosti (a to aj nadaným žiakom) robí hlavne abstraktnosť syntaxe. Vyžaduje si totiž cit pre logiku, bez ktorej je syntax pre žiakov nezvládnuteľná. Za vhodné považoval na všetky nepravidelnosti a zložitosti skladby len poukázať ako na javy vymykajúce sa z pravidelnosti skladby.

Napriek uvedenému jazykovedci vnímali význam skladby pre správny rozvoj myslenia žiakov. Podľa Ž. Tarcalovej (1958) skladba učí chápať, ako sa mení slovo a jeho funkcia vo vete a poznanie vetných členov a ich vzájomných vzťahov pomáha nadobudnúť základy pre stavbu vety. Tieto aspekty sa vnímali ako dôležité pre vyučovanie gramatiky a pre správne ústne či písomne vyjadrovanie žiakov. Podľa Ž. Tarcalovej sa problematike nevenovala dostatočná pozornosť, čo spôsobovalo štylistické chyby, neprirodzený slovosled a chyby v interpunkcii, ktoré dokazovali nedôkladnú prácu vo vetosloví (Tarcalová, 1958, s. 237). Príčiny stavu sa videli rozmanito, od učebných osnov cez zaradenie učiva na koniec školského roka a zložitosť určovania skladov, uvádzanie veku neprimeraných príkladov v učebniciach až po nedostatočné a nesprávne používanie názorných pomôcok pri vyučovaní gramatiky a skladby.

Predstavené názory na skladbu sú výberom z problematiky, ktorou sa slovenská lingvistika (nielen v syntaxi) zaoberala v 40. – 50. rokoch 20. storočia. Potvrdzuje myšlienku, že jazyk ako systém predstavuje celok a celistvosť, ktorú nie je možné vyvodiť len na základe простého súčtu jednotlivých častí. Komplexná štruktúra vzájomne závislých a podradených súčastí, ich vzťahy a vlastnosti do istej miery určuje ich funkcia v rámci celku. Celistosť systému vzniká zo vzájomnej dynamickej a komplexnej previazanosti jeho častí. Sledované názory korešpondujú s postupnosťou poznávania v danej oblasti.

Systémová lingvistika sústreďovala pozornosť na poznávanie komponentov celku. V tomto období sa ukazuje, že povaha sledovaných jednotiek si vyžadovala rozšírenie pozornosti aj na širší priestor, napr. sledovanie kontextu. Ukazuje sa, že záujem o syntaktické javy smeroval k prestúpeniu hraníc vytýčených hranicou vety. Jazyk sa vníma ako entita včlenená do zložitejších súvislostí na úrovni komunikačnej činnosti. Do úvahy sa berú aj faktory, od ktorých systémová lingvistika abstrahuje. Vnímanie širších vzťahov sa prejavuje na snahe určiť vzťahy a závislosti medzi vetami, ale aj propozíciami či pri opise spôsobov a foriem ich vyjadrenia. Okrem uvedenej problematiky sa v sledovanom období v slovenskej

syntaxi sústreďovala pozornosť aj na iné otázky, napr. charakteristiky vetných členov, klasifikácii viet a súvetí, slovosledu, aktuálnemu členeniu či definovaniu výpovede.

Hľadanie odpovedí na nastolené otázky smerovalo nielen k precizovaniu predmetu syntaxe, ale aj prekrývajúcich sa oblastí syntaktickej roviny s inými jazykovými plánmi. Prispelo k spresneniu definovania syntaktických pojmov a klasifikačných kritérií, napr. pri triedení viet či opisu jednotlivých vetných členov, pričom toto úsilie reflektovalo aj praktické požiadavky vyplývajúce napr. z vyučovania syntaxe. Zároveň sa otvárala otázka prekročenia hranice vety a presunu zacielenia na zložitejší pragmatický a komunikačný rozmer vety. Prestúpenie vetnej stavby viedlo napr. aj k neskoršiemu profilovaniu textovej lingvistiky.

Poznámky

(1) S ohľadom na spoločenské, kultúrne a politické podmienky narastá počet vedomých používateľov spisovného jazyka najskôr v súvislosti s rozvojom škôl, neskôr tu pôsobia médiá (rozhlas, televízia, film). Tento posun je badateľný najmä v 40. rokoch 20. storočia.

(2) Najmä pravopisné úpravy z roku 1940, 1953 a 1968 mali viesť k dosiahnutiu požiadavky súladu medzi hovorenou a písanou formou spisovnej slovenčiny a vylúčenie tzv. písmenkovej výslovnosti, ktorá sa vnímala ako rušivý faktor. J. Ružička (1969, s. 71) hodnotí úsilie zosúladiť ortografiu s ortoepiou ako „veľmi dôležitú črtu súčasnej etapy vývinu“. Stabilizovanie sa týkalo aj tvaroslovnej roviny, čo sa prejavilo upevňovaním morfológického systému, jeho zjednodušovaním a štýlovou diferenciáciou.

(3) Na túto problematiku upozorňuje najmä J. Ružička napr. vo vzťahu k tvoreniu analytických slovesných tvarov. (1957b) V tomto prípade vnímanie významu pomocného slovesa byť tvorilo spoločnú oblasť, v ktorej sa stretal náhľad gramatický a syntaktický. Formálna stránka radila sloveso byť do oblasti gramatiky a chápanie pomocných sloves ako nerozlučiteľných jednotiek viedlo k zavedeniu pojmu zložený vetný člen. J. Ružička (1952/53b) hovorí o zloženom vetnom slovesnom základe aj o zloženom prísudku (1957a). Problém sa viaže aj na hľadanie hlavnej syntaktickej úlohy slovesa v syntagmatike alebo vo vete. Syntaktický zmysel sa prízvukuje najmä pri spojení dvoch sloves so samostatným lexikálnym obsahom, resp. pri spojení s formálnym pomocným slovesom vo vete. Do úvahy sa berie aj sledovanie vecného významu a tzv. významovej kompatibility (čo vedie k identifikácii, či ide o plnovýznamové sloveso alebo či sa pomocné sloveso hodnotí ako morféma). Syntagmatické

hľadisko odpovedá na otázku členskej platnosti v slovesnej syntagme (podobne v článku z roku 1958b).

(4) J. Ružička kritizoval aj výhradné zameranie na spisovný jazyk. Nový pohľad na členenie jazykového materiálu považoval za obmedzený. Vnímal Letzovu koncepciu za nedostatočne prepracovanú a vyčítal mu, že sa neopiera o odbornú literatúru. Pozitívne hodnotil uvádzanie syntaktických príkladov a prínos nového a dobrého materiálu.

(5) Ružičkove (1956a) poznámky sa týkali Letzovej Gramatiky slovenského jazyka z roku 1950, v ktorej sa dodáva, že okrem mien a slovies skúma tvaroslovie aj neohybné slovné druhy ako príslovky, predložky, spojky a citoslovčia, podľa čoho sa následne diferencuje tvaroslovie na tri hlavné časti: skloňovanie, časovanie a neohybné slová. Toto delenie podľa J. Ružičku predpokladá vymedzenie kmeňoslovia, čiže náuky o tvorení slov, ako pomenovaní v sústavnom opise gramatickej stavby jazyka ako osobitného oddielu. Zároveň sa osobitne vydeľuje aj využívanie gramatických tvarov v rámci syntaxe.

(6) Protiklad sa objavuje napr. aj pri zisťovaní syntaktickej formy s ohľadom na základný, nepríznakový a príznakový poriadok členov vety, pričom tu do výkladu vstupuje aj otázka kontextu a slovosledu, aktualizácie, systémovosti a individuálnosti. (Ružička, 1959b)

(7) E. Jóna (1950/51) v uvedenom období uvádza deväť slovných druhov: nomen substantivum, nomen adjectivum, pronomen, numerales, verbum, adverbium, praepositio, conjunctio, interiectio. Príslovky, predložky, spojky a citoslovčia sa chápu ako častice v širšom zmysle. V užšom zmysle sa o časticiach uvažuje ako o osobitom slovnom druhu. Táto otázka ostáva podľa autora naďalej otvorená. Slovné druhy autor vníma ako historicky ustálené, pričom pri ich delení sa nepostupovalo podľa pevného a jednotného pravidla. Základ delenia tvoria tzv. logické kategórie chápané ako najvyššie triedy, ku ktorým ľudstvo dospelo dlhou myšlienkovou prácou (patria sem všetky predmety i javy sveta a ich základné vzťahy). Slovné druhy zároveň odrážajú vonkajší svet ako súhrn predmetov a javov s tvárnosťou trvácou alebo menlivou tak, ako sa odzrkadľuje v pojmoch, ktoré tvoria vecný lexikálny význam slov.

(8) Dovtedajšie delenie slovných druhov podľa autora nestačilo, ale pridať nové slovné druhy na druhý a tretí stupeň škôl nepovažoval E. Jóna (1951/52) za vhodné. Medzi slovné druhy navrhuje zaradiť len častice a uvádza charakteristiku vhodnú pre tretí stupeň škôl.

LITERATÚRA

- ČERNÝ, J.: Dějiny lingvistiky. Olomouc: Votobia, 1996.
- DOLNÍK, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: Textová lingvistika. 1. vyd. Bratislava: Stimul, 1998. 134 s.
- CHOMOVÁ, A.: Vybrané kapitoly z dejín spisovnej slovenčiny od 15. storočia. Banská Bystrica: Belianum, 2016. 158 s.
- JÓNA, E.: Prehľad slovných druhov v slovenčine. Kapitola zo slovenskej gramatiky. In: Slovenská reč, 16, 1950/51, č. 4, s. 100-107.
- JÓNA, E.: Zo školskej gramatiky. Častice ako osobitný slovný druh. In: Slovenská reč, 17, 1951/52, č. 7-8, s. 233-236.
- KOTULIČ, I.: Výskum dejín slovenského jazyka za uplynulé polstoročie. In: Slovenská reč, 34, 1969, č. 4, s. 197-209.
- MIHÁL, J.: Kongruencia a rekcia. In: Slovenský jazyk, 1, 1940, s. 211-217.
- MISTRÍK, J.: K realizácii aktuálneho členenia. In: Slovenská reč, 24, 1959, č. 4, s. 193-212.
- MISTRÍK, J.: Príspevok ku klasifikácii súvetí. In: Sborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 11-12. 1959-1960. Red. E. Pauliny, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1960, s. 27-45.
- ONDRUS, P.: Miesto slov málo, mnoho v gramatickej stavbe slovenského jazyka. In: Jazykovedné štúdie. 4. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959, s. 229-231.
- PAULINY, E.: Gramatickí činitelia a vetný takt pri slovoslede. In: Slovenská reč, 16, 1950/51a, č. 7, s. 197-207.
- PAULINY, E.: Z jazykovednej terminológie. In: Slovenská reč, 16, 1950/51b, č. 5, s. 146-149.
- PAULINY, E.: Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983. 256 s.
- PECIAR, Š.: Niektoré problémy klasifikácie neohybných slov. In: Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika Františka Trávníčka. Red. V. Machek et al. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 141-146.
- RUŽIČKA, J.: Syntax ako časť gramatiky. Rozbor a kritika Bröndalovej teórie gramatiky. In: Slovo a tvar, 2, 1948, s. 17-20.
- RUŽIČKA, J.: Z náuky o vete. In: Slovenská reč, 17, 1951/52, č. 5-6, s. 138-145.
- RUŽIČKA, J.: K rozboru vety. O výrazoch, ktoré nie sú gramaticky spojené s vetou. In: Slovenská reč, 18, 1952/53a, č. 9, s. 257-270.
- RUŽIČKA, J.: Príspevok ku skladbe slovesa byť – som. In: Slovenská reč, 18, 1952/53b, č. 13-14, s. 398-405.
- RUŽIČKA, J.: Sporné otázky slovenskej morfológie. In: Slovenská reč, 21, 1956a, č. 1, s. 3-19.
- RUŽIČKA, J.: Zhrnutie diskusie o morfológii. In: Slovenská reč, 21, 1956b, č. 1, s. 19-20.
- RUŽIČKA, J.: Diskusný príspevok k teórii skladby. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 3, 1957a, s. 264-268.
- RUŽIČKA, J.: K problému pomocných slovík. In: Slovenská reč, 22, 1957b, č. 5, s. 269-281.
- RUŽIČKA, J.: Podmet v genitíve. In: Slovenská reč, 22, 1957c, č. 1, s. 5-20.

RUŽIČKA, J.: Dva sporné slovné druhy. In: K historickosrovnávacímu studiu slovanských jazyků. Sborník projevů z konference o historickosrovnávacím studiu slovanských jazyků, která se konal 28. ledna až 2. února 1957 v Olomouci a v Praze. Red. J. Bělič et al. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958a, s. 55-65.

RUŽIČKA, J.: Syntaktický rozbor a syntaktické využitie slovík pohybu. In: Studie ze slovanské jazykovědy. Sborník k 70. narozeninám akademika Františka Trávníčka. Red. V. Machek et al. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958b, s. 275-284.

RUŽIČKA, J.: Niekoľko slov o skladbe. In: Slovenská reč, 24, 1959a, č. 1, s. 39-45.

RUŽIČKA, J.: Základné sporné otázky slovenskej skladby. In: Jazykovedné štúdie, 4. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959b, s. 7-34.

RUŽIČKA, J.: Vzťahy medzi morfológiou a syntaxou. In: Slovo a slovesnosť, 26, 1965, č. 6, s. 119-123.

RUŽIČKA, J.: Spisovná slovenčina v období 1918-1968. In: Slovenská reč, 34, 1969, č. 2, s. 65-75.

ŠIMKOVÁ, M.: Sporné otázky slovenskej morfológie: malé pripomenutie po 60 rokoch. In: Slovenská reč, 82, 2017, č. 1, s. 65-74.

ŠTOLC, J.: K syntaxi činiteľských a dejových podstatných mien. In: Slovo a tvar, 2, 1948, s. 6-10.

ŠTOLC, J.: O slovoslede a o postavení prívlastku. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 2, 1956, s. 382-383.

TARCALOVÁ, Ž.: Význam grafického znázorňovania v skladbe. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 4, 1958, s. 237-241.

UHLÁR, V.: Vráťme sa k otázke skladov. In: Slovenský jazyk a literatúra v škole, 4, 1958, s. 87-90.

VAVRO, J.: Zo syntaxe číslovky jeden. In: Slovenská reč, 12, 1946, č. 1, s. 30-39.

Resumé

Some Issues of the Slovak Syntax of the 1940s and 1950s

The discussions in Slovak linguistics of the 1940s and 1950s were dealing with several fundamental issues of grammar and syntax. This paper touches some problems of those times' discussions as it appeared in the periodical linguistic press (views of some Slovak linguists, eg E. Jóna, B. Letz, E. Pauliny, J. Ružička, J. Štolc). These discussions resulted from the actual and intense development within morphological and syntax descriptions of Slovak language. The contribution focus on the relation between syntax, morphology and lexicology, the application of syntactic criteria for the classification of the parts of speech and the impact of the discussed issues on the field of educational practice.

ALOJZY FELIŃSKI JAKO DOBRY KRYTYK TWÓRCZOŚCI KAROLA KAZIMIERZA SIENKIEWICZA

Magdalena Patro-Kucab
mpatro@ur.edu.pl

Kluczowe słowa: korespondencja, krytyka literacka, Karol Kazimierz Sienkiewicz, Alojzy Feliński
Keywords: correspondence, literary criticism, Karol Kazimierz Sienkiewicz, Alojzy Feliński

Z jednej strony spuścizna epistolarna Alojzego Felińskiego zachowała się nie za bogato, z drugiej zaś cechuje ją tematyczna różnorodność. Powiązana jest bowiem szeregiem relacji i zależności z liczną personalnie i treściowo różnorodną aktywnością społeczną ówczesnych liderów działających w Warszawie, w Galicji czy w Petersburgu. Za sprawą listów poety możliwa staje się więc prezentacja życia oraz działalności dramaturga na wielu polach i w szerokim kręgu animatorów ówczesnego życia politycznego i kulturalnego.

Na całość korespondencji Felińskiego składa się obecnie korpus 105 zachowanych i dostępnych listów z lat 1795–1820 (drukowanych i rękopiśmiennych; autografów i kopii), skierowanych do grupy dziewięciu adresatów-przyjaciół: Michała Wyszkwoskiego, Franciszka Skarbka Rudzkiego, Gustawa Olizara, Jana i Walerii Tarnowskich oraz osób należących do ówczesnego kręgu towarzyskiego i publicznego: Łukasza Gołębiowskiego, Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, Ludwika Osińskiego, Adama Jerzego Czartoryskiego (1).

Pośród wymienionej wyżej epistolografii można wskazać, co podkreślono wcześniej, na listy adresowane do Franciszka Skarbka Rudzkiego (ok. 1766–ok. 1846) (2), urodzonego w Warszawie publicysty, literata, prawnika i numizmatyka; absolwenta stołecznego pijarskiego *Collegium Regium*, który dopełnił swą edukację podczas podróży do Lwowa i Wiednia, u boku Józefa Maksymiliana Ossolińskiego. Wraz z otrzymaniem pracy w palestrze Komisji Skarbowej Koronnej zaznajomił się z Tadeuszem Czackim i Michałem Wyszkwoskim, a następnie zaprzyjaźnił z Konstantym Tyminieckim i Alojzym Felińskim. W biografii Rudzkiego należy także odnotować jego powstańczy akces z 19 kwietnia 1794 roku.

Z kolei w okresie porozbiorowym literat początkowo przebywał w Dzikowie, pełniąc funkcję nauczyciela Jana Feliksa Tarnowskiego. Jednak już w roku 1798 przeniósł się do majątku Olizarów – Korosteszowa, zostając wychowawcą synów Feliksa Olizara – Narcyza i Gustawa, zaś ślad dotyczący tego zatrudnienia odnajdujemy między innymi w listach Felińskiego (3).

Przypomnijmy również, że wspomniany wcześniej starosta nowogrodzki, Tadeusz Czacki przyczynił się do małżeństwa Rudzkiego z córką Piaseckiego (a po jej śmierci, z siostrą zmarłej), dzierżawcy Korobaczyna koło Brusilowa, gdzie zamieszkał przy teściu. Z pierwszego małżeństwa miał syna Aleksandra, z drugiego zaś – syna Karola.

W pierwszym dziesięcioleciu XIX wieku (w roku 1807) Czacki powołał Rudzkiego do Krzemieńca na stanowisko pisarza w Komisji Skarbowej Edukacyjnej. Pracował tutaj aż do momentu jej likwidacji po powstaniu listopadowym. Ponadto był doradcą Czackiego w sprawach liceum, a także organizacji i reformy szkolnictwa na Wołyniu. Z jego rad korzystał także książę Adam Jerzy Czartoryski. Z kolei w roku 1810 otrzymał Rudzki propozycję objęcia dyrektorstwa nad krzemieniecką szkołą, jednak z niej nie skorzystał, wybierając zajęcia dotychczasowe. Przyjął jednak opiekę nad tutejszym gabinetem numizmatycznym. Ów pobyt w Krzemieńcu skłonił Rudzkiego zarówno do pracy naukowej (w zakresie historii), jak i literackiej; pisał prawdopodobnie *Podróże nowego Guliwera* (4).

Powracając jednak na karty korespondencji Felińskiego prowadzonej z Rudzkim, należy na początku zaznaczyć, że składa się na nią 36 listów. Jej cezurę wyznaczają daty od 27 lutego 1795 roku do 21 lipca 1819 roku. Wymieniony ciąg epistolarny w roku 1872 opublikował Józef Ignacy Kraszewski (Listy, 1872, s. 171–195). Epistolografię tę archiwizuje w swoich zbiorach rękopiśmiennych Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu (Feliński, 1795–1819, k. 36–58), a także Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (Feliński, 1803–1819, k. 285–336). Na jej kartach podjęto różnorodną tematykę, poczynając od krytyki literackiej, poprzez działalność wołyńskiego poety jako nauczyciela, kończąc zaś na zagadnieniach związanych z prywatną sferą życia Felińskiego.

Jednak tematem niniejszego artykułu pragnę uczynić postać młodego naówczas poety Karola Kazimierza Sienkiewicza (5). Przyszedł on na świat 20 stycznia 1793 roku w Kalinówce na Ukrainie; w zubożałej rodzinie ziemiańskiej jako syn Antoniego herbu Sieniuta, komornika taraszczańskiego, oraz Józefy z Taniszewskich. Ukończył szkołę bazylianów w Humaniu, a następnie podwydziałową w Winnicy (w roku 1814 przekształconą w gimnazjum). Na lata 1810–1812 przypada z kolei jego edukacja w szkole krzemienieckiej. Elżbieta Z. Wichrowska sugeruje, że tym razem wpływ na wybór miejsca edukacji mógł mieć sam Czacki, poznany przez Sienkiewiczów w wizytowanej przez siebie Winnicy (Wichrowska, 2004, s. 288).

Osiemnastoletni Karol Sienkiewicz przybył do uznanego gimnazjum w momencie, kiedy szkoła wciąż przeżywała swą świetność. Z Krzemieńcem wiązała się także jego dalsza

działalność, gdyż od roku 1813 rozpoczął on pracę jako sekretarz osobisty Filipa Platera. W piątki, w domu wizytatora, brał udział w wieczorach literackich, coraz bardziej pobudzając swoje pisarskie zainteresowania (wraz z Tymonem Zaborowskim należał między innymi do Klubu Piśmienniczego).

Jak podkreśla Wichrowska, to właśnie w atmosferze „wołyńskich Aten” nastąpi erupcja talentu Sienkiewicza i jego narodziny jako poety, późniejszy bowiem okres w życiu bibliotekarza będzie znamionować twórczość ciesząca się mniejszym uznaniem publiczności oraz odznaczająca się niższą plennością twórczą (ibid., s. 290).

Mając na uwadze biografię Sienkiewicza, warto jeszcze przypomnieć, że w latach 1817–1818 w towarzystwie młodych Zamoyskich przebywał w Szwajcarii, Włoszech i Niemczech. Po powrocie do kraju w roku 1819 wraz z Łukaszem Gołębiowskim porządkował zbiory biblioteczne w Puławach i Sieniawie. Z czasem odbył także kolejną podróż zagraniczną celem uzupełnienia bibliotecznych zbiorów książąt Czartoryskich. Z kolei w czasie powstania listopadowego parał się głównie działalnością literacko-publicystyczną, zaś w późniejszym okresie pochłonęły Sienkiewicza zajęcia naukowe, organizował także Bibliotekę Polską w Paryżu. Zmarł 7 lutego 1860 roku w stolicy Francji.

Warto nadmienić, że Feliński postać początkującego literata przywołuje w swej epistolografii w kontekście własnych zainteresowań twórczością młodych artystów wywodzących się ze środowiska krzemienieckiego, podejmując jednocześnie na kartach listów problem krytyki literackiej. Należy jednak na początku zaznaczyć, że Feliński odnosi się jedynie do dwóch utworów Sienkiewicza i czyni to w sposób dosyć lakoniczny. Co interesujące, mimo owej zwięzłości w przedstawieniu wskazanego wyżej problemu, wypada temu zagadnieniu poświęcić uwagę, gdyż pozwala ono dostrzec charakterystyczną dla omawianej epoki zależność pomiędzy dojrzałym artystą (mistrzem) a adeptem literackiego rzemiosła (ucznem).

Przypomnijmy, że obaj twórcy, na co zwróciła uwagę Elżbieta Z. Wichrowska, mieli okazję spotkać się osobiście, prawdopodobnie miało to miejsce na przełomie 1816 i 1817 roku w Warszawie (ibid., s. 300) (6). Jednak już wcześniej, zanim doszło do tego zaznajomienia, dramaturg z wielką admiracją wypowiadał się na temat młodego, dobrze zapowiadającego się poety. Pisał bowiem do Rudzkiego:

„Racz oddać mój list Sienkiewiczowi; wielkich to nadziei młodzieniec i spodziewam się (co najwięcej mnie cieszy), że do wielkich talentów będzie łączyć najlepsze serce. Przysłał mi dwie sceny tłumaczenia »Ifigenia«, które mi się

bardzo podobało. Nie chciałem go z początku zrażać drobnymi krytykami, zachęciłem go tylko, żeby kończył. Scenę jaką, która mu się najlepiej uda, pošlę do pamiętnika. A jak całą tragedię skończy, wskażę mu miejsca do poprawy, i udoskonaloną trzeba będzie wydrukować, żeby pokazać Warszawie, że pierwszy z Polaków dobrze Rasyna przełożył, młodzieniec i Wołynianin” (Listy, 1872, s. 181).

Należy zauważyć, że u progu swej twórczości translatora *Ifigenii* stawiano obok innych, dobrze zapowiadających się twórców, między innymi Adolfa Dobrowolskiego, Jana Januszewskiego czy Tymona Zaborowskiego.

Alojzy Feliński, wówczas już nie tylko znany, ale też uznany dramaturg, autor tragedii pt. *Barbara Radziwiłłówna* nie tylko dostrzegał dorobek literacki młodego artysty, ale przede wszystkim pochlebnie wypowiadał się na jego temat. Z cytowanego wyżej listu wynika bowiem, że Sienkiewicz przestał Felińskiemu do konsultacji rękopis swoich prób translacyjnych. Autor *Barbary...* pisze do Rudzkiego, iż wysoko ocenia literackie pierwociny bibliotekarza. Nie są one co prawda wolne od błędów, ale krytyką, aby nie zrażać niepotrzebnie młodego literata, zechce się z nim podzielić dopiero w momencie przygotowania przekładu do druku.

W tym miejscu należy wyjaśnić, że twórcy klasycystyczni przywiązywali ogromną wagę do odpowiedzialności za słowa wypowiedane publicznie, szczególnie zaś za słowo poetyckie (8). Między innymi Franciszek Dmochowski w *Sztuce rymotwórczej*, w *Pieśni I* przestrzegał:

„[...] Pisz ostrożnie rymy.

Nie leń się ich dwadzieścia razy wziąć do limy.

Nie trać serca w robocie, zniknie trudność z pracą,

A nic na opóźnieniu twe dzieła nie stracą.

Czemu dziś nie wydołasz, nazajutrz dokażesz,

Z czasem przydasz, co trzeba, a co nadto, zmażesz.

Cóż po tym, że się jaka piękność w dziele świeci,

Jeśli ją tysiąc błędów i tysiąc wad szpeci?

[...]

Boisz-li się publicznej pism twoich obmowy?

Trzeba, byś sam dla siebie był krytyk surowy” (Dmochowski, 1956, s. 31–32).

Szczególnie ceniono więc nauczycielską rolę krytyka. Uważano, że osądu dzieła literackiego powinien dokonywać odbiorca wyposażony w odpowiednie dyspozycje wiedzy i charakteru. To jemu przypadała jednocześnie rola uważnego czytelnika i surowego sędziego.

Na zasygnalizowany problem zwracano uwagę już wcześniej na gruncie literatury powszechnej; na przykład zdaniem Horacego krytyk winien wytknąć twórcy każde potknięcie, aby ostatecznie móc zaprezentować czytelnikowi wymodelowane dzieło bliskie idealnemu wzorcowi. Autor *Listu do Pizonów* stwierdzał:

„Mąż prawy i roztropny będzie ganił nieartystyczne wiersze, wytykał twarde, przy zbyt nieozdobnych dopisze odwróconą trzciną czarny znak potępienia, obetnie profesjonalne ozdoby, zmusi do rozjaśnienia ciemnych miejsc, słowem: dwuznaczności, zaznaczy, co trzeba zmienić, słowem: stanie się Arystarchem. Nie powie: „Dlaczego dla głupstwa mam obrażać przyjaciela?” Te głupstwa mogą mieć poważne następstwa dla poety, gdy go słuchacze raz wyśmieją i przyjmą nieprzychylnie” (Horacy, 1951, s. 87–88).

Rzymski poeta wskazywał zatem na szczególną rolę w powstaniu i ukształtowaniu dzieła literackiego nie tylko samego twórcy, ale także jego krytyka. Podkreślał, iż obaj należą do wspólnoty ludzi pióra, których zespala przyjaźń i zaufanie. Dzięki temu mogą oni nawiązać ze sobą tak potrzebną relację, która w konsekwencji przyczyni się do ostatecznego udoskonalenia dzieła – poddania go oczyszczającemu spojrzeniu krytyka.

W kontekście wypowiedzi Horacego należy przypomnieć, że przeświadczenie dotyczące potrzeby krytyki literackiej w Polsce, jak zaznacza Teresa Kostkiewiczowa, ukształtowało się ponadto na podstawie pism Aleksandra Pope’a i Denisa Diderota. Badaczka podkreśla wagę krytycznego osądu, który przebiega na linii krytyk – dzieło – autor. Jej zdaniem pożytek z tej relacji powinien odnieść przede wszystkim utwór, który dzięki sugestiom sądzącego może zostać udoskonalony, a w konsekwencji zbliżyć się do idealnego wzorca. Krytyk wytyka co prawda dziełu wady i niedoskonałości, sugerując je jego twórcy, ale dzięki temu zapobiega nieprzychylnemu przyjęciu utworu przez kompetentnego czytelnika. Kostkiewiczowa twierdzi więc, że „krytyka w swoisty sposób nobilituje dzieło, jest świadectwem jego akceptacji przez uprawnionego do ferowania opinii odbiorcę” (Kostkiewiczowa, 1990, s. 160).

Warto więc podkreślić, że także Feliński należał do grona tych twórców, którzy dostrzegali wartość zabiegów krytycznoliterackich na etapie przygotowywania dzieła

literackiego. Sam, opracowując własne utwory, liczył na szczególną pomoc w zakresie ich oszlifowania ze strony warszawskich przyjaciół. Kiedy – już jako dojrzały i świadomy swej roli twórca – pracował w zaciszu poleskich i wołyńskich dworów nad utworami mającymi przysporzyć mu w przyszłości tytułu do sławy, prosił w listach swych kolegów o krytyczną ocenę powstających wówczas dzieł.

Zaznaczmy, że Feliński adresatów swojej korespondencji upatrywał pośród przyjaciół-literatów, zwracał się bowiem o pomoc przede wszystkim do Michała Wyszowskiego (pośrednio do Konstantego Tyminieckiego), Franciszka Skarbka Rudzkiego, rzadziej do Franciszka K. Dmochowskiego. Niekiedy prosił o uwagi również artystów-malarzy, chociażby rozmiłowaną w sztuce włoskiej Walerię Tarnowską ze Stroynowskich. Czynił tak zapewne dlatego, że już na przykład Aleksander Pope w *Liście o krytyce* zwracał uwagę na istnienie nierozzerwalnego związku pomiędzy twórcą a krytykiem jego artystycznych dokonań. Pisał bowiem, że natura krytyka powinna zdradzać podobne predyspozycje do tych, jakie odznaczają artystę, nad którego dziełem dokonuje się osądu:

*„Krytykiem jak Poetę więc trzeba się rodzić,
Ażeby śmiałym krokiem po Parnasie chodzić.
Temu uczyć przystoi, który sam celuje,
Kto umie sam napisać, niech ten krytykuje,
I na ten czas pomimo moją miłość własną
Ulegnę, gdy mi znawca wytknie wadę jasną,
Lecz kto sam nie ma daru, niech mnie nie dotyka.
Obraża mnie słabszego śmiałość przeciwnika,
Obstanę (bo się godzi:) za mych dzieł utworem.
Czyż nie broni i Krytyk swoich zdań z uporem?”* (Pope, 1816, s. 3–4)

W przypadku polskich prawodawców klasycyzmu postulat więzi pomiędzy autorem a krytykiem (członkiem tej samej społeczności) wysunął między innymi Franciszek K. Dmochowski, który w *Sztuce rymotwórczej* pisał:

*„O, jak tych los pomyślny, jak ci są szczęśliwi,
Których zdrowa przyjaciół oświeca krytyka
I bez ogródki wszystko na oczy wytyka!
W tych obliczu zdejm z siebie wyniosłość pisarza.
[...]*

*Mądry przyjaciel pilnie dopełnia urzędu
 Sędziego i żadnego nie przepuszcza błędu.
 Wytknie, co zaniedbane, co niskie – poprawi,
 Co nie w ładzie, na swoim to miejscu postawi.
 Byстрыm okiem rozezna złoto od pozłoty,
 Od męskich ozdób zwodne odłączy błyskoty,
 Przygani wytworności wyrazów zbytecznej,
 Zmaże sposób mówienia cudzy, niedorzeczny;
 Obrażony języka tok uleje właśnie
 I wyraz twój wyłoży, kiedy nie brzmi jasnie.
 Tak poczyną w krytyce przyjaciel prawdziwy” (Dmochowski, 1956, s. 32).*

W kontekście wypowiedzianych wyżej uwag, a także mając na uwadze młodzieńcze poetyckie próby Sienkiewicza, także należy dostrzec wagę zabiegów krytycznoliterackich ugruntowanych autorytetem współczesnego dramaturga, Alojzego Felińskiego. Translator *Ifigenii* zwracał się listownie do partnera literackiej komunikacji przynależącego do tego samego kręgu znawców. Wierzył bowiem, że uznany tragediopisarz dostrzeże wszelkie usterki, aby – w momencie ogłaszania prac szerszej publiczności – zapobiec naruszeniu kanonu podstawowych reguł i pozostać w zgodzie z powszechnie panującym gustem (9).

Feliński stawiał się więc dla Sienkiewicza przykładem dobrego krytyka, sędziego, którego wzorcowy portret pozostawił w swoich pismach między innymi Pope:

*„Dobry krytyk Sędziego jest wiernym obrazem,
 Czystość ducha nim rządzi, bezstronność mu radzi,
 Prawo mu rozkazuje, prawda go prowadzi,
 Gdy jest takim, nie tylko wyrocznią się stanie,
 Lecz go szukać powszechne będzie przywiązanie” (Pope, 1816, s. 37).*

Polscy teoretycy klasycyzmu także chętnie patrzyli na krytyka, widząc go w roli sędziego. Czynił tak w swoim traktacie, wspomniany już wcześniej, Dmochowski („Mądry przyjaciel pilnie dopełnia urzędu// Sędziego i żadnego nie przepuszcza błędu”), ale także Adam Kazimierz Czartoryski w *Przedmowie do „Kawy”* wypowiadał się na temat konieczności istnienia przewodnika wiodącego twórcę do wybranego celu – zbliżenia jego dzieła do pożądanego ideału (Czartoryski, 1993, s. 119).

Dopowiedzmy także, iż ferujących opinie na temat literatury powinna znamionować przede wszystkim znaczna wiedza, ale równie ważne okazywały się: wrażliwe serce, cechy charakteru gwarantujące bezstronny osąd i obiektywizm czy brak zawiści.

Należy jeszcze dodać, że niezwykle ważną rolę w przypadku Felińskiego odgrywają jego kompetencje umysłowe. Za jego wyborem jako krytyka przemawia nie tylko działalność pisarska, ale także doskonała znajomość wzorcowych dzieł klasycyzmu europejskiego. Znany jest przecież również za sprawą prac przekładowych (*Ziemiańska* Jacquesa Delille’a, *Wirginii* Vittorio Alfieriego d’Asti czy *Radamista i Zenobii* Prospera Jolyota de Crebillone’a).

Powracając jednak na karty omawianego wyżej listu, należy podkreślić, że Feliński docenia nie tylko talent Sienkiewicza, ale też pozytywnie osądza młodego twórcę jako człowieka. Pragnie nawet pomóc mu w publikacji przygotowanej translacji *Ifigenii* Jeana Racine’a, wyrażając radość z tego, że wspomniany przekład znamionuje prawdziwy kunszt, a ponadto tłumaczenie zostało dokonane przez Polaka, w dodatku Wołynianina.

Mając na uwadze powyższe stwierdzenia, należy dopowiedzieć, że przekład tragedii istotnie ukazał się w „Pamiętniku Warszawskim”, w roku 1816 (Sienkiewicz, 1816, s. 323–327). Na marginesie należy także dodać, iż Sienkiewicz debiutował odami żałobnymi (na cześć Józefa Czecha, T. Czackiego czy ks. Józefa Poniatowskiego) (10).

Co istotne, Feliński wiosną 1815 roku musiał bacznie przyglądać się twórczości młodego literata, gdyż także w kolejnym miesiącu pisał do przyjaciela:

„Uściskaj ode mnie najczulej kochanego Sienkiewicza, którego krótki bilecik i »*Ode do Losu*« odebrałem. Błyskają z niej piękności godne jego” (Listy, 1872, s. 183).

Tym razem dramaturg odnosił się do tchnącej optymizmem i przepełnionej wiarą w lepszą przyszłość *Ody do losu*. Optymistycznym nadziejom, co do wskrzesiciela Polski, cara Aleksandra I, uległ więc i ten młody twórca (Wichrowska, 2004, s. 294), który pozostawał w oddziaływaniu estetyki klasycystycznej, co – biorąc pod uwagę środowisko krzemienieckie (wpływ Alojzego Osińskiego czy autora *Barbary*...) – zupełnie nie powinno dziwić.

Ostatnie uwagi dotyczące Sienkiewicza pochodzą z korespondencji jesiennej tego pamiętnego roku. Translator *Wirginii* wspomina o wspólnym czytaniu i krytyce dzieł bibliotekarza, poczynionej w majątku Ludwika Kropińskiego. Feliński informuje przyjaciela o równie dobrym przyjęciu prac autora *Ody do losu* przez właściciela Woroncyna.

Poważni i doceniani już artyści dostrzegli więc w dorobku Sienkiewicza szczególny rodzaj twórczej dojrzałości. Krzemieniecki profesor wyrażał także prośbę, aby Rudzki poprosił

Sienkiewicza o przestanie kolejnych rękopisów, z którymi poeta chciałby się osobiście zapoznać:

„[...] zastałem jeszcze w Woronczynie Kropińskiego, zabawiłem więc u niego [...] Kropiński czytał i odczytywał z rozważką i uniesieniem, poczętek »Ifigenii« i »Odę do Losu« Sienkiewicza, bardzo zgodził się ze mną, że to jest jedyny Polak, który w swoim wieku tak dojrzałe pisze. [...] Proś Sienkiewicza, żeby mi przysłał resztę pism swoich, jakie ma lepiej wygładzone” (Listy, 1872, s. 184).

Korespondencja Felińskiego to zatem także świadectwo (mimo własnych sukcesów) zainteresowań uznanego poety ówczesnym życiem literackim, a także próba rozpoznawania nowopowstających utworów, odkrywania rodzących się talentów. Na koniec można nawet nieśmiało stwierdzić, że listowna krytyka dzieł młodego Sienkiewicza, dokonywana ręką Felińskiego, mogła ostatecznie nadać finalny kształt wymienionym na kartach omawianej korespondencji utworom tłumacza *Ifigenii*.

Jak zaznaczono wcześniej, krytyczne uwagi Felińskiego na temat twórczości Sienkiewicza znamionuje znaczna lakoniczność. Warto więc pokrótce przypomnieć dorobek literacki prezentowanego w rozprawce poety. Otwiera go oda żałobna pt. *Śmierć. Wiersz pamiątce Józefa Czecha dyrektora gimnazjum krzemienieckiego poświęcony* (1811) i kolejno wzbogacają *Oda na śmierć Czackiego* (1813) oraz *Oda na zgon księcia Józefa Poniatowskiego* (1814). Wymienione utwory łączy wspólny temat oraz językowo-pojęciowy schemat (charakteryzujący odę pożegnalną z elementami patriotyzmu). Następny rok przynosi, wspomnianą w listach Felińskiego, *Odę do losu* (1815).

Warto także odnotować wiersz pt. *Pożegnanie z Krzemieńcem* (1811–1813), który Wichrowska określa mianem „refleksji dwudziestoletniego poety nad nieubłaganym końcem radosnej młodości” (Wichrowska, 2004, s. 294). Czytelnik otrzymuje w utworze obraz pejzażu krzemienieckiego (ruiny zamku, gmach gimnazjum, wieża z dzwonem). Wiersz, poza pożegnaniem się poety z rodzinną ziemią, rejestruje również jego rozłąkę z przyjaciółmi i gimnazjalnymi profesorami.

Kolejne lata przynoszą prace translatable, do których należą: *Usta Aleksandra, czyli noc muzyki Johna Drydena* (1814), omawiana już *Ifigenia* Racine’a (1815), *Metromania* Alexisa Pirona (1815) oraz *Szczęście pożycia małżeńskiego* Jamesa Thomsona (1815). Ponadto należy wspomnieć o kilku utworach okolicznościowych: *Do Filipa Platerra* (1814), *Do Adolfa Dobrowolskiego na Nowy Rok* (1815), *Oda na zgon księcia Józefa Poniatowskiego* (1814) czy *Marzenia w ogrodzie*

krzemienieckim (1815). Tym razem do głosu zaczynają powoli dochodzić refleksje na temat szybkiego upływu czasu oraz ludzkiego przemijania, a także tęsknota za opuszczonym Krzemieńcem (*Tęsknota do domu* czy *Pieśń poranna*, 1816).

Podkreślmy jednak, że w dojrzałym życiu Sienkiewicza coraz mniej porywała twórczość literacka, raczej poświęcał się on pracy naukowej i organizacyjnej.

Kończąc zaś krótką refleksję na temat relacji pomiędzy Felińskim a Sienkiewiczem, warto dopowiedzieć, że młodszy literat dotkliwie odczuł śmierć swojego mistrza, w roku 1820 pisał bowiem z Paryża do swych rodziców:

„Ten, który dla mnie był tak przychylnym, który mię tak szczerze lubił, kochany Feliński umarł. Mój Boże! Jaś był świadkiem tej żywej radości, z jaką mnie przyjął, gdyśmy do niego w nocy z Żytomierza przyjechali. Miłe te związki miały się co dzień powiększać – dziś już one nie są, tylko w bolesnym chyba wspomnieniu. Dwoma tygodniami przed śmiercią pisał do mnie do Paryża i jeszcze jak po przyjacielsku: »bardzo dawno, mówi, jakeśmy z sobą nie mówili, a teraz będziemy mieli o czym – ja o Krzemieńcu, ty o Paryżu«. Odpisałem mu, ale on już nie żył, gdym pisał. [...] Nadzieja, przyjaźń, rada – przerwane wszystko” (Cyt. za: Wichrowska, 2004, s. 301).

Notes:

- (1) Korespondencji Alojzego Felińskiego autorka niniejszej rozprawki poświęciła monografię pt. *W kręgu spraw prywatnych i publicznych. Korespondencja Alojzego Felińskiego z lat 1795–1820* (Patro-Kucab, 2019, 340 s.).
- (2) Informacje biograficzne pochodzą z opracowań – (Kantecki, 1879, s. 31–32; 45–46, 49–53; Aleksandrowska, 1991, s. 46–48).
- (3) Między innymi listy pisane w Osowie – (Listy, 1872, s. 178–179; s. 182).
- (4) Na temat działalności naukowej i literackiej F.S. Rudzkiego pisze szerzej E. Aleksandrowska (Aleksandrowska, 1991, s. 47).
- (5) Przypominając biografię Karola K. Sienkiewicza, sięga się po następujące prace – (Skowronek, 1996, s. 222–226; Wichrowska, 2004, s. 287–306; eadem, 2005, s. 169–190).
- (6) Por. też list Felińskiego do księcia Czartoryskiego: *„Ośmielam się jeszcze złożyć Mu dzięki za łaskawe umieszczenie przy sobie Sienkiewicza [...] od dawna tak bardzo pragnął; nie wątpię więc, że dołoży wszystkich usiłowań, aby tej łaski stał się godnym”* (Feliński, 1803–1820, k. 43–44).
- (7) Zob. (Listy, 1872, s. 181).
- (8) Na marginesie niniejszego wywodu należy przypomnieć najważniejsze uwagi dotyczące wspomnianej powyżej kwestii, którą wyczerpująco omówiła przed laty Teresa Kostkiewiczowa, prezentując kwestie dotyczące krytyki literackiej w XVIII stuleciu, (Kostkiewiczowa, 1990, s. 153–180; 308–329).

- (9) W kontekście kategorii gustu znamienny jest fragment listu Felińskiego skierowanego do Ludwika Osińskiego: „Szanowny kolego! [...] Najmocniej cię proszę, żebyś mu [K. Piotrowskiemu – M.P.-K.] bliższego do siebie wstępu łaskawie pozwolił. Kilka godzin obcowania z tobą, więcej mu gust ukształci, niż kilka lat czytania” (Feliński, 1876, s. 170).
- (10) Na temat ód żałobnych autorstwa Sienkiewicza dotyczących znamienitych osób związanych z Krzemieńcem pisze E.Z. Wichrowska (Wichrowska, 2005, s. 172).

LITERATURA:

- ALEKSANDROWSKA E.: *Rudzki Franciszek Ksawery Skarbek*. W: *Polski słownik biograficzny*, t. 33, z. 2, Warszawa–Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1991, s. 222–226.
- CZARTORYSKI A.K.: *Przedmowa do: „Kawy”*. W: *Oświeceni o literaturze. Wypowiedzi pisarzy polskich 1740–1800*. Oprac. T. Kostkiewiczowa i Z. Goliński, t. 1, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1993, s. 114–119.
- DMOCHOWSKI F.K.: *Sztuka rymotwórcza*. Oprac. S. Pietraszko, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1956, 184 s.
- FELIŃSKI A.: *List do A.J. Czartoryskiego*. W: idem, „*Wiersze, przeróbki utworów dramatycznych, przekłady, mowy, prace publicystyczne i korespondencja*”, rkps MKCzart. 5454, 1803–1820, k. 43–44
- FELIŃSKI A.: „*Listy [Alojzego] Felińskiego do F[Franciszka] Rudzkiego*”, 1795–1819. W: idem, „*Wiersze, przeróbki utworów dramatycznych, przekłady, mowy, prace publicystyczne i korespondencja. III. Prace publicystyczne – mowy przemówienia, drobne artykuły i recenzje z lat 1803–1819*”, bd, rkps MKCzart. 2177 IV, t. 1, k. 285–336, kopie.
- FELIŃSKI A.: „*Proza. I. Do Rudzkiego*”, 1795–1819. W: idem, „*Pisma i listy Alojzego Felińskiego przepisane z jego autografów*”, rkps Ossol. 2097/I, k. 36–58.
- HORACY: *List do Pizonów*. W: *Trzy poetyki klasyczne. Arystoteles–Horacy–Pseudo-Longinus*. wyd. 2. zmien. Przeł., wstępem i objaśnieniami opatrzył T. Sinko. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1951.
- KANTECKI K.P.: „*Dwaj krzemieńczanie. Wizerunki literackie, cz. 1: Alojzy Feliński*”, Lwów: nakładem księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1879, 157 s.
- KOSTKIEWICZOWA T.: *Krytyka literacka w Polsce w epoce oświecenia*. W: E. Sarnowska-Temeriusz, T. Kostkiewiczowa, *Krytyka literacka w Polsce w XVI i XVII wieku oraz w epoce oświecenia*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990, s. 153–180; 308–329.
- „*Listy*” Alojzego Felińskiego [do Franciszka Skarbka Rudzkiego]. Wyd. J.I. Kraszewski W: *Na Dziś. Pismo zbiorowe poświęcone literaturze, naukom, sztuce, gospodarstwu krajowemu, handlowi i przemysłowi*, 3, 1872, s. 171–195.
- POPE A.: *Wiersz o krytyce przez Alexandra Pope w ang. jęz. napisany; a przez Kajetana Jaxę Marcinkowskiego z różnych fr. tł. na ojczysty jęz. przeł.*, Berdyczów: s.n., 1816, 48 s.
- SIENKIEWICZ K.K.: *Z „Ifigenii” tragedii Rassyna, aktu I, scena 2*. W: *Pamiętnik Warszawski*, 4, 1816, s. 323–327.
- SKOWRONEK J.: *Sienkiewicz Karol Kazimierz*. W: *Polski słownik biograficzny*, t. 37/1, z. 152, Warszawa–Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1996, s. 222–226.
- WICHROWSKA E.Z.: *Karol Sienkiewicz*. W: *Krzemieniec. Ateny Juliusza Słowackiego*. Pod red. S. Makowskiego. Warszawa: Biblioteka Narodowa. Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2004, s. 287–306.

WICHROWSKA E.Z.: *Karol Kazimierz Sienkiewicz (1793–1860)*. W: Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza, 40, 2005, s. 169–190.

RESUMÉ

Alojzy Feliński as a good critic creativity of Karol Kazimierz Sienkiewicz

The article is an attempt to approximate fragments of the correspondence of Alojzy Felinski addressed to Franciszek Skarbek Rudzki.

In the pages of his epistolography, the translator of *Virginia* evokes the figure of Karol Sienkiewicz. He does this in the context of his interests in the work of young artists who come from the environment of Krzemieniec. The article is an attempt to prove that Feliński addressed the problem of literary criticism in his letters.

SÉMANTICKÁ DISPROPORCIA A JEJ VÝRAZOVÉ IMPLIKÁCIE NA PLOCHE PREKLADOV VYBRANÝCH PROZAICKÝCH DIEL LEONIDA ANDREJEVA

Natália Dúbravská
n.dubravska@umb.sk

Kľúčové slová: Leonid Andrejev, expresionizmus, František Miko, sémantická disproporcia, preklad

Key words: Leonid Andreyev, expressionism, František Miko, semantic disproportion, translation

1 Ideovo-estetické východiská poetiky Leonida Andrejeva

1.1 Kontradiskurz a princíp deestetizácie

Experimentálnosť autorskej poetiky a novátorstvo ideovo-estetickej koncepcie tvorby ruského prozaika a dramatika Leonida Andrejeva vnieslo do literárneho povedomia na prelome 19. a 20. storočia prvok určitej diskontinuity, ktorý svojou radikálnou vyhranenosťou voči konvenciám súdobého literárneho diskurzu prekonal kánon realistickej tradície a predznamenal budúce smerovanie tvorivých tendencií na poli svetovej literatúry v ďalších dekádach 20. storočia. Na ploche Andrejevových diel dochádza k relativizácii dobových literárno-estetických východísk a myslenia o literárnom texte ako takom. V spisovateľovej próze a dráme dominuje snaha o vymanenie sa spod vplyvu starého diskurzu a o liberalizáciu tvorivých postupov na sémantickej a lexikálnej rovine diela. Tematická a jazyková subverzia voči postulátu klasického realizmu sa v Andrejevovom diele prejavuje v podobe deformácie autorského naratívu, umocňovania expresívnosti výrazových prostriedkov a uplatňovania širokého spektra tabuizovaných motívov.

Andrejevov ikonoklazmus a silný resentment namierený proti tradičným estetickým hodnotám, ako aj jeho snaha o prekonanie existujúceho literárneho diskurzu a nastolenie nového, pramení z latentne pociťovanej krízy spoločenského vedomia na sklonku storočia a z potreby obmeny systému tradovaných umeleckých kategórií (Murphy, 2010) v duchu nietzscheánskej požiadavky prehodnotenia všetkých hodnôt, charakteristickej pre ideový program súdobých formujúcich sa myšlienkových prúdov. Epistemologická skepsa, ktorá na prelome storočí stála v zárodku novosformovaných ideových postulátov, viedla v kontexte literatúry k relativizácii kategórií, ktoré boli dosiaľ „*estetizované*“ *prostřednictvím konvenčních*“ (Murphy, 2010, s. 60) „*interpretačních a orientačních soustav*“ (s. 56). V

dôsledku účelovej deestetizácie konvenčných hodnôt tak na poli literatúry vzniká tendencia potláčať estetickú funkciu umeleckého textu ako „*reakcia na samoučelnosť estetického tvaru, ktorý sa rozvíja zvonku, od formy a nie zvnútra, od zážitku*“ (Miko, 1969, s. 108). Na úkor estetickej formy, ktorá prestáva byť adekvátnym prostriedkom na komunikáciu epického zážitku v diele, začína byť na ploche textu do popredia pretláčaná subjektívnosť ako jedna z nosných kategórií výrazovosti (Miko, 1969).

1.2 Polarizácia na osi objekt – subjekt

Proces vývinu tvárnosti literárneho diela na prelome storočí podľa F. Miku (1969) poznačila percepcia umeleckého textu v rovine objektu polarizácie „*medzi estetickou hrou a vyjadrením životného zážitku*“ (Miko, 1969, s. 67). Tento dichotomický pohľad na charakter umeleckého diela sa podľa neho odzrkadlil v jeho matérii, „*ktorá sa chápe jednak ako priamy objekt estetického vnímania, a jednak ako prostriedok na vyjadrenie zážitku*“ (s. 67). Oscilácia medzi formalistickými a funkcionalistickými prístupmi k povahe prozaického diela v úvode 20. storočia umocnila disonantný vzťah medzi objektom a subjektom ako dvoma výrazovými pólmi literárneho textu, čím na poli literatúry vytvorila priestor pre vznik novej, expresívnej poetiky.

Novovzniknutý literárny smer postavil svoju ideovú osnovu na „*sémantickej disproporcii medzi objektívnou významovou zložkou a subjektívnym postojom podávateľa*“ (Miko, 1969, s. 63), ktorá sa po vzore Bühlerovej „*expressionfunktion*“ (Plesník a kol., 2011) manifestovala neúmernou intenzifikáciou subjektívneho aspektu rozprávača na úkor objektívneho obsahu ako prejav „*osobního – třeba kolektivně zobecnělého*“ (Zima, 1961, s. 51) a spravidla negatívne ladeného – zaujatia voči zachytávanej skutočnosti (Miko, 1969). Primát subjektívneho prvku v diele tak nadobudol podobu sugestívnej transformácie zobrazovanej reality do roviny zodpovedajúcej výhradne názorovému spektru podávateľa.

1.3 Realizácia expresívnosti v dichotómii operatívnosť – ikonickosť

Diskrepancia medzi „*subjektívnou reprodukciou vyjadrovanej skutočnosti*“ (Miko, 1969, s. 62) a prvkom objektivity, ktorá stojí v centre expresívnej poetiky, je podľa F. Miku (1969) výrazom polarizácie, ku ktorej dochádza na línii juxtapozície expresívnosť – markantnosť. Obe polaritné výrazové kategórie sú podľa neho produktom základnej diferenciácie výrazu na osi operatívnosť – ikonickosť, tvoriacej gro výrazovej sústavy. Expresívnosť v Mikovom ponímaní

vzniká ako výslednica línie operatívnosť – subjektívnosť, ktorá sa formuje v protiklade k línii ikonickosť – zážitkovosť – markantnosť. Vzťah expresívnosti a markantnosti sa ďalej „*uplatňuje naprieč cez všetky sprostredkujúce kategórie*“ (Miko, 1969, s. 62), pričom kategória markantnosti implementuje v procese kreovania expresívnosti aj výrazové vlastnosti, ktoré sú jej deriváciami, t. j. kolorit, silu, figuratívnosť a kontrast výrazu (Miko, 1969).

1.4 Autonomizácia sémantického znaku a deformácia jazyka

Nadmerná amplifikácia subjektívneho prvku v diele má v expresívnej poetike slúžiť ako nástroj na umocnenie intenzity výrazu. Prvok intenzity a priamočiarosti výrazu je v expresionizme účelovo pretláčaný do popredia (Murphy, 2010) na úkor estetickej tvárnosti textu, čím narúša formálnu konzistentnosť literárneho diela. Pod vplyvom tenzie medzi formálnou a funkčnou zložkou diela dochádza na ploche expresionistického textu k autonomizácii sémantického znaku, ktorý tak stráca svoj pôvodný „*denotačný vzťah k referentu*“ (s. 66) a stáva sa do veľkej miery arbitrárnym prvkom a nástrojom realizácie idiosynkrázie spisovateľa (Murphy, 2010).

Odstránením ustáleného denotačného vzťahu medzi znakom a referentom vzniká pre autora priestor na vyňatie znaku z konvenčného jazykového alebo tematického rámca a na jeho spájanie so znakmi, ktoré majú vo vzťahu k nemu polaritné zážitkové vyznenie. Tento postup sa uskutočňuje v rámci deestetizačnej stratégie, ktorej produktom je istá deformita, respektíve prvok disonancie v štruktúre textu. Narušením zaužívaných kompozičných a tematických konvencií (Plesník a kol., 2011) na základe uplatňovania disonantných prvkov na ploche expresionistického diela dochádza k „*deformácii jazyka a cezeň i k deformácii toho, čo sa ním vyjadruje*“ (Miko, 1969, s. 63).

V kontexte expresionistickej prózy bývajú nositeľom disonantnej kvality spravidla gramatické, lexikálne, syntaktické a zvukové prostriedky, ktoré reprezentujú výrazové gesto autora (Miko, 1969) a svojím príznakom vyznievajú v texte frapantne, preexponovane, ba dokonca až rušivo (Plesník a kol., 2011).

1.5 Charakter expresívnosti v prozaickej tvorbe Leonida Andrejeva

Disonantný prvok, ktorý je výrazom sémantickej disproporcie medzi epickou a subjektívnou zložkou expresionistického textu, je pevne ukotvený v celej Andrejevovej tvorbe.

Spisovateľ buduje naratív svojich diel na expresívnych antinómiách, realizujúcich sa paralelne na tematickej, ako aj na jazykovej rovine textu.

V rovine témy sa disonancia u Andrejeva prejavuje v podobe základného konfliktu na osi jednotlivec – realita a z nej odvodených binárnych opozíciách sloboda – determinizmus (Choma, 2001), bytie – nebytie, racionalita – iracionalita a vedomie – podvedomie (Dúbravská, 2018). Autor koncipuje a amplifikuje tematický konflikt na princípe disonantného a konsonantného synkretizmu, teda dopĺňaním disonantného konfliktu *„zmierňujúcimi konsonanciami, pričom však disonancia vcelku vždy prevláda“* (Miko, 1969, s. 129). Dominantný tematický konflikt medzi jednotlivcom a objektívnou skutočnosťou sa v spisovateľových dielach *„v daných spoločenských okolnostiach nedá riešiť a končí rezignáciou“* (s. 128) postavy, v dôsledku čoho býva ladenie Andrejevovej prózy a drámy spravidla pesimistické.

Na jazykovej úrovni sa expresionistická disonancia v Andrejevovej tvorbe realizuje kulmináciou a juxtapozíciou polaritných výrazov s kladným a záporným zážitkovým vyznením. Tento jav azda najlepšie ilustruje frekventované používanie antonymických dvojíc v podobe substantív: *„ожидали **короля**, а явился **шут**“* (Andrejev, 1990, s. 167), adjektív: *„**молодые** лица, но **старые**, глубокие морщины“* (s. 166), deadjektívnych adverbii: *„так **страшно** было и **весело**“* (Andrejev, 1995, s. 43), slovies: *„**родить** детей, чтобы **убивать**“* (s. 41) či iných slovných druhov: *„**умирая** каждую секунду, мы были **бессмертны**“* (s. 39).

Po antonymii sú v rámci Andrejevovej poetiky ďalším prevalentným prostriedkom navodzovania disonantného efektu v texte štylistické trópy. Spisovateľ svoju prózu pretkáva bohatou spleťou metonymií: *„рука лежала поверх белого летнего одеяла и почти не отделялась от него — такая она была белая, прозрачная и холодная.“* (Andrejev, 1990, s. 196), prirovnaní: *„но стена была все так же высока. Как и небо, рассекала она землю, лежала на ней, как толстая сытая змея“* (Andrejev, 1995, s. 37) a personifikácií *„туча прошла, не бросив ни одной капли дождя и сделав воздух сухим и легким“* (s. 57). Trópy v optike Andrejeva slúžia prevažne ako nástroj na vnášanie *„ľudského prvku do mimoľudskej skutočnosti“* (Miko, 1969, s. 119). Antropomorfizáciou anorganickej prírody prozaik účelovo relativizuje hranicu medzi živým a neživým, prisudzuje neživým objektom ľudské kvality a stavia ich na jednu úroveň s človekom. Posilňovaním antropomorfnej zložky v texte Andrejev ešte väčšmi umocňuje expresívnosť tróпов, ktoré sú už samy o sebe nositeľom výrazovosti,

pretože vznikajú na základnom sémantickom konflikte medzi prvotným významom znaku a jeho aktuálnym referentom (Miko, 1969).

Ďalším frekventovaným nástrojom realizácie sémantickej disproporcie na ploche diel spisovateľa je opakovanie alebo funkčné kumulovanie výrazov, prostredníctvom ktorého Andrejev recipientovi selektívne podsúva tie prvky, ktoré sú podľa neho z hľadiska svojej sémantiky ťažiskové. Opakovanie výrazne spomaľuje a narúša plynulý tok deja, čím účelovo deformuje tradičný naratív prózy. Autorova sugestívna amplifikácia vybraných výrazových prostriedkov na úkor iných navyše zdôrazňuje prítomnosť subjektívneho prvku v diele, čím opäť umocňuje celkové disonančné vyznievanie prózy. Opakovanie sa v Andrejevovej próze zvyčajne realizuje na začiatku a konci susedných viet prostredníctvom epanastrofy: „*В это время было уже светло, и вдруг – капнул дождь. Дождь – как у нас, самые обыкновенные капельки воды*“ (Andrejev, 1995, s. 196) alebo na začiatku niekoľkých po sebe nasledujúcich riadkov v podobe anafory:

„– **Свобода!** – шепчет кто-то тихо и нежно, как имя возлюбленной.

– **Свобода!** – говорит кто-то задыхаясь от безмерной радости – весь стремление, весь вдохновение и полет.

– **Свобода!** – звучит железо“ (Andrejev, 1990, s. 161).

V niektorých prípadoch Andrejev uplatňuje efekt opakovania plošne, teda na celej ploche prozaického alebo dramatického textu prostredníctvom kumulácie synonymických prvkov, pričom jednotlivé pleonastické výrazy majú funkčný presah naprieč niekoľkými kapitolami diela. Autor sa však pri pleonazmoch neriadi určitou vopred stanovenou symetrickou schémou a pri ich lokalizácii postupuje skôr arbitrárne. Najmarkantnejšie sa Andrejevova práca s pleonazmami prejavuje v novele *Красный смех* (1904), v ktorej prozaik extenzívne pracuje so symbolikou krvi a šialenstva, čo sa odzrkadľuje na nadmernom používaní výrazov ako je „*кровь*“, „*красный*“ či „*сумасшедший*“ a ich sémantických derivátov. Prehľad najfrekventovanejších výrazov v diele je kvantitatívne znázornený v nasledujúcej tabuľke:

Тематика крови	Поčet použití	Тематика шаленства	Поčet použití
красный	53	сумасшедший	24
кровь	22	безумие	20

красный смех	19	безумный	18
кровавый	14	сходить/сойти с ума	15
красноватый	6		

Tabuľka 1: Kvantitatívne zastúpenie najfrekvencovanejších výrazov v novele *Красный смех* (Woodward, 1965, s. 250 – 251)

Opakujúce sa segmenty môžu mať v Andrejevovej próze aj podobu celých vetných konštrukcií, ktoré sa asymetricky a fragmentárne objavujú na väčšej ploche textu:

„– Да, мы слышали что-то. **Мы сторожим тирана.**

– Что теперь республика – свобода?

– Да. **Мы сторожим тирана. Мы устали.**

– Поцелуемтесь, братья!

Холодные губы вяло прикоснулись к горячим устам.

– **Мы устали**“ (Andrejev, 1990, s. 162).

2 Metamorfózy Andrejevovej poetiky v slovenskom jazyku

2.1 Genéza tvorby Leonida Andrejeva v slovenskom preklade

Prozaická a dramatická tvorba Leonida Andrejeva v slovenskom literárnom kontexte spočiatku dlho nenachádzala relevantnú odozvu. Prvé preklady Andrejevových diel vychádzali na našom území skôr sporadicky, fragmentárne a koncentrovali sa predovšetkým v dobovej periodickej tlači. Takto publikované texty mali prevažne informatívny charakter – ich primárnym cieľom bolo sprostredkovať recipientovi akýsi prehľad súdobých vývinových tendencií a trendov na ruskej literárnej scéne, čo sa odzrkadlilo na ich nižšej umeleckej úrovni vo vzťahu k originálu. Preklady z Andrejevovej tvorby, počnúc prvým prekladom úryvkov z novely *Červený smiech* z roku 1905 až po preklady do roku 1960, sa vyznačovali prílišnou snahou o čo možno najvernejšie pretlmočenie textu originálu, čo v konečnom dôsledku viedlo k ich strnulosti a nedostatočnej autenticke. Bohdan Pavlů („Paľo“), Helena Turcerová-Devečková, Jozef M. Prídavok, Mikuláš Gacek, Juraj Slávik-Neresnický a iní autori prekladov Andrejevových diel z tohto obdobia zasahovali do pôvodného textu len minimálne, ponechávali v ňom ruský slovosled, trpný rod, prechodníky, mnohokrát doňho nefunkčne prenášali osobné zámená či rusizmy, čím znásobovali alebo naopak neutralizovali expresívne vyznenie spisovateľových diel v cieľovom jazyku. Jediné výraznejšie zásahy v preloženom texte

sa týkali zmien v samotnej štruktúre textu, najmä v dĺžke jednotlivých odsekov a súvetí s cieľom zvýšiť celkovú mieru jeho komunikatívnosti vo vzťahu k čitateľovi (Choma, 2001).

Požiadavka komunikatívnosti mala v prvej polovici 20. storočia kľúčovú úlohu aj pri výbere samotných diel na preklad. Prekladatelia pri voľbe Andrejevových diel takpovediac vsádzali na istotu – spravidla inklinovali k tým, ktoré boli pre slovenského čitateľa z hľadiska svojej ideovo-sujetovej výstavby prístupnejšie a zrozumiteľnejšie a nekolidovali s jeho hodnotovým nastavením, čo podmienila najmä celková spoločenská atmosféra. Vo všeobecnosti sa u nás tešili popularite predovšetkým preklady Andrejevových krátkych próz *Krešťania* (1931, 1933, 1961), *Marseillaisa* (1923, 1925, 1930), *Ben-Tovit* (1924, 1926, 1928, 1949), *Smiech* (1918, 1923, 1948) a drám ako *Ten, ktorého zauškujú* (1927, 1969) (Choma, 2001), v ktorých bola jasne čitateľná nadväznosť na realistickú tradíciu, a ktoré príliš nepolarizovali verejnú mienku, zatiaľ čo ťažiskové, experimentálne a ambivalentné diela spisovateľa, v ktorých sa zreteľne profilovala jeho frapantná poetika, zostávali (až na niekoľko výnimiek) v úzadí.

Záujem o experimentálnu prózu a drámu Andrejeva sa objavil úmerne s rozmachom publikovanej tvorby autora v slovenskom jazyku až na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov. Kým do šesťdesiatych rokov bola na našom území publikovaná len jedna zbierka Andrejevových próz (*Nočný rozhovor a iné novely* v preklade Jozefa M. Prídavka), po roku 1961 vyšlo v slovenskom preklade (vrátane reedícií) súborne osem autorových prác (*Poviedka o siedmich obesených* (1961), *Myseľ* (1966, 2011), *Tri komédie* (1967), *Rozhovor uprostred noci* (1971, 2004), *Hry* (1992), *Balada o siedmich obesených* (2006)). Nová generácia prekladateľov na čele so Šarlotou Baránikovou, Jánom Ferenčíkom, Ivanom Králikom a Andrejevovou dvornou prekladateľkou Vierou Mikulášovou-Škridlovou v porovnaní so staršou generáciou uplatňovala pri preklade spisovateľovej tvorby omnoho dynamickejší prístup k textu a na rozdiel od nej prílišne nezdôrazňovala požiadavku textovej vernosti. Prekladatelia si osvojili „rozvinutejší a ustálenejší jazyk, v ktorom možno funkčnejšie narábať s hovorovou rečou aj s autorovými kľúčovými slovami či opakovaním zvrátov a užívaním expresívnych slov, teda s tým všetkým, čo charakterizuje Andrejevov štýl“ (Choma, 2001, s. 147). Preložené diela tak v kontexte prijímajúcej kultúry vyznievali prirodzenejšie a aktuálnejšie, pričom si zároveň dokázali uchovať príznačný tón autorovej poetiky.

2.2 Variácie jazykovej expresívnosti na ploche vybraných slovenských prekladov Andrejevových

diel

Rozdiel medzi jednotlivými generačnými prekladmi Andrejevových diel v slovenskom jazyku sa najmarkantnejšie prejavuje v spôsobe, akým prekladatelia uchopovali spisovateľov špecifický, z pohľadu štylistickej kompozície príznakový jazyk a zhmotňovali ho v cieľovom jazyku. Z hľadiska tvorivého prístupu prekladateľov k jazyku pôvodnej tvorby spisovateľa možno na ploche prekladov identifikovať dve línie. Prvá z nich reprezentuje snahu o vysokú mieru textovej totožnosti vo vzťahu k originálu, ktorá sa prejavuje doslovným preberaním formulácií z východiskového textu a ich transferom v identickej podobe do textu prekladu. Obdobný prístup je prevalentný najmä v prácach už spomínanej staršej generácie prekladateľov na čele s Paľom či Jurajom Klaučom. Doslovne až otrocky vyznieva Paľov preklad úryvkov z novely *Červený smiech* (1905), ktorý vyšiel samostatne v dvoch číslach Slovenského týždenníka. Pôvodnú pasáž z Andrejevovho diela: „*И что-то ужасное, нестерпимое, похожее на падение тысячи зданий, мелькнуло в моей голове, и, холодея от ужаса, я прошептал [...]*“ (Andrejev, 1995, s. 214) Paľo napríklad prekladá ako: „*Dačo úžasného, nezniesiteľného, ako čoby sa rúcalo tisíc stavísk, mihlo sa v mojej hlave, a chladnúc od úžasu, zašepťal som [...]*“ (Andrejev, 1905, s. 6). Z uvedeného úryvku vyplýva, že prekladateľ namiesto hľadania funkčných ekvivalentov či inventívnej reorganizácie poradia slov vo vete, do cieľového jazyka mechanicky prenáša ruský slovosled a v texte prekladu neopodstatnene ponecháva sloveso v tvare prechodníka „*chladnúc*“. Takto doslovne preložená, „porušená“ veta vyznieva v kontexte formálnych syntaktických pravidiel cieľového jazyka neprirodzene a vnáša doň istú mieru disonancie, ktorá v pôvodnom texte nie je prítomná. Oveľa kreatívnejší a uhladenejší preklad konkrétnej pasáže docielila Viera Mikulášová-Škridlová v zbierke Andrejevových krátkych próz *Rozhovor uprostred noci* publikovanej v roku 1971: „*A myslou mi preblesklo čosi příšerné, nezniesiteľné, ako keď sa zosunú tisíce budov, a s mrazivou hrôzou som zašepkal [...]*“ (Andrejev, 1971, s. 178). Mikulášová, ako predstaviteľka mladšej generácie prekladateľov Andrejevovej prózy, na rozdiel od Paľa narába so slovosledom v danej vete voľne, vďaka čomu je jej preklad konzistentný a v cieľovom jazyku nepôsobí cudzo. Prekladateľka sa za každú cenu nesnaží dodržiavať zásadu textovej vernosti, čo dokazuje aj odstránením prechodníkovej formy „*холодея*“ a jej funkčným nahradením výrazom „*s mrazivou hrôzou*“.

Zároveň so slovosledom a slovesami v tvare prechodníka Paľo z východiskového textu nefunkčne preberá aj ruské výrazy, ktoré prostredníctvom fonetickej transkripcie prepisuje do

slovenského jazyka. Ide najmä o výrazy: „*prísľuha*“ (*прислуга*), „*vizgot*“ (*визг*), „*zainteresovalo*“ (*заинтересовало*) a „*ničevo*“ (*ничего*). V niektorých prípadoch prekladateľ prenáša rusizmy na základe medzijazykovej homonymie, v dôsledku čoho sa na ploche jeho prekladu objavujú tzv. faux amis, teda podobne znejúce slová s odlišným významom: „*úžas*“ (*ужас*) namiesto „*hrôza*“ či „*bezvedomie*“ (*безумие*) namiesto „*šialenstvo*“. Takto porušené slová, okrem toho, že v mnohých z nich dochádza k významovému posunu, vyznievajú v jazyku prijímajúcej kultúry ako exotický, nepôvodný prvok – stávajú sa nositeľmi príznaku, ktorý v pôvodnom texte absentuje, sú teda pocíťované ako expresívne. Mikulášová sa v porovnaní s Paľom neodôvodnenému preberaniu ruských výrazov v preklade vyhýba, respektíve rusizmy aplikuje len tam, kde je to z jej pohľadu funkčné – napríklad v prípade výrazu „*мишина*“, ktorý nahrádza slovom „*tíšina*“.

Ďalšou charakteristickou črtou Paľovej práce s textom (a práce staršej generácie prekladateľov vo všeobecnosti) je vnášanie bohemizmov alebo prvkov, ktoré sú v optike súčasného, ustáleného spisovného jazyka vnímané ako zastarané či nespisovné. České výrazy typu „*chomáč*“, „*kytka*“ a „*barva*“, vyskytujúce sa v Paľovom preklade, vyznievajú na ploche slovenského textu cudzoročno, exoticky a navodzujú v ňom expresívny účinok, ktorý u Andrejeva nemožno nájsť, pretože v konkrétnych pasážach uplatňuje bezpríznačné slová. Rovnako expresívne pôsobí na súčasného recipienta nespisovný výraz s nádychom archaickosti „*šľahnul*“ (pôvodne „*резнул*“) v Paľovom preklade úryvku „*drôt [...] šľahnul vzduchom*“ (Andrejev, 1905, s. 3) alebo výrazy „*zdeptanou*“, „*zdemykanou*“ (pôvodne „*притоптанной*“) v Prídavkovom preklade pasáže „*polia s nízúčkou, akoby **zdeptanou**, **zdemykanou** trávou*“ (Andrejev, 1933, s. 78) v poviedke *Priepasť*. Na rozdiel od oboch zmienených prekladateľov, Mikulášová vo svojich verziách prekladov nahrádza konkrétne slová neutrálnymi výrazmi „*preťal*“: „*drôt [...] preťal vzduch*“ (Andrejev, 1971, s. 162) a „*udupanou*“: „*pole s nízkou, akoby **udupanou** trávou*“ (Andrejev, 2006, s. 178).

Zatiaľ čo časť staršej generácie prekladateľov Andrejevovej tvorby (Paľo, Klaučo) sa vyhýbala priamym zásahom do prekladaného textu a formu textu prevažne prenášala do cieľového jazyka bez výrazných zmien, istá skupina prekladateľov mala tendenciu aktívne vstupovať do autorovej poetiky a presadzovať na jej úkor vlastný idiolekt. Prekladatelia ako Jozef M. Prídavok sa pokúšali účelovú, expresívnu disproporcionálnosť Andrejevových textov skorigovať implementáciou vlastných postupov, čím spisovateľovu poetiku paradoxne ochudobňovali a vzdäľovali od originálu (Choma, 2001). Prídavok na ploche prekladu

Andrejevovej poviedky *Priepať*, uverejnenej v zborníku krátkych próz *Nočný rozhovor a iné novely* (1933), autorov naratív z veľkej časti lyrizoval a tým ho zbavoval charakteristickej „vyjadrovacej ekonomickosti a ostrosti“ (Choma, 2001, s. 147). Jeho snaha nadinterpretovať prozaikov text sa prejavuje hneď v úvodnej vete poviedky, konkrétne v syntagme „уже кончался день“ (Andrejev, 1995, s. 47), ktorú prekladateľ ďalej rozvíja ako „zmráka sa, deň sa chýli ku koncu“ (Andrejev, 1933, s. 73). V porovnaní s pôvodným znením vety a prekladmi z pera Mikulášovej: „deň sa už nachýlil“ (Andrejev, 2006, s. 175) a Klauču: „deň sa už chýlil ku koncu“ (Andrejev, 1967, s. 8), vyznieva Prídavkov preklad syntagmy preexponovane a v kontexte Andrejevovej poetiky neautenticky (Choma, 2001). Podobným spôsobom prekladateľ nadinterpretuje vetu: „Tak blízke a silné bolo slnko, že široko ďaleko temer všetko mizlo a iba ono samotné ostávalo, **farbilo cestu svojou širokou záplavou**“ (Andrejev, 1933, s. 73), čím ju vzdáva od originálu: „Так близко и так ярко было солнце, что все кругом словно исчезало, а оно только одно оставалось, **окрашивало дорогу и ровняло ее**“ (Andrejev, 1995, s. 47). Mikulášová sa, na rozdiel od Prídavka, aj v tomto prípade usiluje zachovať Andrejevov strohý idiolekt a pri výraze „окрашивало дорогу и ровняло ее“ sa vyhýba vkladaniu nefunkčných lyrizujúcich vsuviek, či naopak, eliptickému vynechávaniu častí textu: „**ožarovalo a vyrovnávalo cestu**“ (Andrejev, 2006, s. 175). Prekladateľka sa vo svojich prácach nesnaží spisovateľov text nadinterpretovať ani podinterpretovať a na osi objektívnosť – subjektívnosť hľadá pri preklade určité ekvilibrium. Dôkazom toho je jej snaha predchádzať potrebe Andrejevov naratív dodatočne explikovať, pokiaľ si to charakter samotného textu nevyžaduje. Príkladom funkčného uplatnenia explikácie v preklade textu poviedky je veta: „И тьма сгущалась так незаметно и вкрадчиво, **что трудно было в нее поверить** [...]“ (Andrejev, 1995, s. 53), v ktorej Mikulášová opodstatnene dopĺňa výraz „что трудно было в нее поверить“ o vsuvku: „**Tma hustla tak nebadane a ukradomky, že človek tomu nemohol uveriť** [...]“ (Andrejev, 2006, s. 180).

Z komparácie jednotlivých prekladateľských riešení vyplýva, že v opozícii k staršej, prvotnej generácii slovenských prekladateľov Andrejevovej tvorby (počnúc prvými, provizórnymi prekladmi Paľa, až po preklady Jozefa M. Prídavka a Juraja Klauču), ktorá k spisovateľovej tvorbe pristupovala skôr váhavo a nedokázala jeho expresívnu poetiku adekvátne pretlmočiť, sa s odstupom viac ako polstoročia sformovala nová, pokrokovejšia generácia prekladateľov (Ján Ferenčík, Viera Mikulášová-Škridlová, Šarlota Barániková), spomedzi ktorých sa Viera Mikulášová-Škridlová „*dostáva najbližšie k adekvátnemu tlmočeniu*

Andrejevovho textu, raz hladkého, inokedy prerývaného, eliptického aj hravého, prostého a dvojznačného“ (Choma, 2001, s. 147).

Záver

Expresívna poetika Leonida Andrejeva bola výrazom subverzie voči tradičným estetickým hodnotám a konvenciám existujúceho literárneho diskurzu, ktorý až do konca 19. storočia limitoval možnosti autorovho sebaujavenia na ploche literárneho diela. V odpovedi na reštriktívnosť postulátu klasického realizmu a primátu estetickej formy diela na úkor zážitkovosti sa v Andrejevovom diele začal koncipovať idiolekt vymykajúci sa súdobým literárnym postupom, v jadre ktorého stála požiadavka sémantickej disproporcie medzi epickou a subjektívnou zložkou textu ako základného predpokladu formovania expresívnosti.

Hlavným princípom autorovej poetiky sa stal prvok disonancie. Disonancia sa v Andrejevovej tvorbe realizovala ako produkt antinómie, ktorá mala paralelný presah na jazykovej i na tematickej rovine diela. Cieľom danej štúdie bolo zmapovať prvok disonancie v jazykových a tematických súvislostiach Andrejevovej prózy, analyzovať jeho podiel na formovaní jazykovej expresívnosti v poviedkovej a novelistickej tvorbe autora a skúmať odchýlky pri prenose jazykovej expresívnosti na plochu vybraných diel Andrejeva v slovenskom jazyku.

LITERATÚRA

Knižná

- ANDREJEV, L. 1990. *Sobranije sočinenij v šesti tomach. Tom vtoroj*. 1. vyd. Moskva: Chudožestvennaja literatura, 1990. 558 s. ISBN 5-280-00979-2.
- ANDREJEV, L. 1933. *Nočný rozhovor a iné novely*. 1. vyd. Myjava : D. Pažický , 1933. 228 s.
- ANDREJEV, L. 1971. *Rozhovor uprostred noci*. 1. vyd. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1971. 283 s.
- ANDREJEV, L. 1995. *Rasskazy*. 1. vyd. Paríž : Bookking International, 1995. 509 s. ISBN 287714-276-0.
- ANDREJEV, L. 2006. *Balada o siedmich obesených*. 1. vyd. Bratislava : Ikar , 2006. 301 s. ISBN 80-551-1147-2.
- BOWERS, K. – KOKOBOBO, A. 2015. *Russian Writers and the Fin de Siècle : The Twilight of Realism*. 1. vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. 316 s. ISBN 978-1-107-07321-0.
- DÚBRAVSKÁ, N. 2018. *Umelecké koordináty Leonida Andrejeva v kontexte filozofie A. Schopenhauera a F. Nietzscheho* : diplomová práca. Banská Bystrica : UMB, 2018, 57 s.

- CHOMA, B. 2001. *Štúdie zo slovanského expresionizmu*. 1. vyd. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV , 2001. 170 s. ISBN 80-88815-08-8.
- KUSÁ, M. a kol. 2017. *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825-2015*. 1. vyd. Bratislava : Veda , 2017. 263 s. ISBN 978-80-224-1556-9.
- MIKO, F. 1969. *Estetika výrazu : teória výrazu a štýl*. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo : Pedagogická fakulta v Nitre, Kabinet literárnej komunikácie , 1969. 292 s.
- MURPHY, R. 2010. *Teoretizace avantgardy : modernismus, expresionismus a problém postmoderny*. 1. vyd. Brno : Host , 2010. 294 s. ISBN 978-80-7294-269-5.
- PLESNÍK, Ľ. a kol. 2011. *Tezaurus estetických výrazových kvalít*. 2. vyd. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011. 484 s. ISBN 978-80-8094-924-2.
- ZIMA, J. 1961. *Expresivita slova v súčasnej češtině : studie lexikologická a stylistická*. 1. vyd. Praha : Československá akademie věd , 1961. 139 s.

Časopisecká

- ANDREJEV, L. 1905. Červený smiech. In *Slovenský týždenník*. 1905, roč. 3, č. 30, s. 2 – 3.
- ANDREJEV, L. 1905. Červený smiech. In *Slovenský týždenník*. 1905, roč.3, č. 31, s. 5 – 6.
- ANDREJEV, L. 1967. Priepasť. In *Predvoj : týždenník pre politiku, kultúru a hospodárstvo*. 1967, roč. 3, č. 29, s. 8 – 9.
- WOODWARD, J. B. 1965. Devices of Emphasis and Amplification in the Style of Leonid Andreev. In *The Slavic and East European Journal* . DOI: 10.2307/305245, 1965, roč. 9, č. 3, s. 247 – 256.

Resumé

Semantic disproportion and its expressive implications in the context of translation of selected prosaic works of Leonid Andreyev

The study focuses on literary expressionism and the aspect of expressivity and its implications in the short stories and novellas of Leonid Andreyev. Its subject matter deals with the concept of semantic disproportion as a result of dissonance on the linguistic and thematic level. Author of the study analyses the interrelation between multiple linguistic devices used in Andreyev's works and the level of their expressivity. The author subsequently examines the translations of Andreyev's short stories and novellas (The Red Laugh, The Abyss) in Slovak language by various translators (Bohdan Pavlů, Viera Mikulášová-Škridlová, Jozef M. Prídavok, Juraj Klaučo) and evaluates their relevancy in terms of preserved (or omitted) level of linguistic expressivity while pointing out any semantic shifts or stylistic deviations from the original works.

RECENZIE

INTERDISCIPLINÁRNE PRÍSTUPY V TEÓRII A DIDAKTIKE TLMOČENIA

Recenzovaná publikácia: ŠTUBŇA, Pavol – VERTANOVÁ, Silvia (eds.). 2017. Interdisciplinárne prístupy v teórii a didaktike tlmočenia. Bratislava: Z – F Lingua. 142 s. ISBN 978-80-8177-037-1.

Publikácií venujúcim sa teórii a didaktike tlmočenia je na slovenskom knižnom trhu ako šafranu. Preto vznik každého nového titulu z oblasti translatológie zameraného práve na tlmočenie je prínosom pre rozvoj vzdelávacieho i pracovného procesu budúcich aj už pracujúcich tlmočníkov a tiež pre odborníkov, ktorí budúcich tlmočníkov pripravujú na univerzitnej pôde. K takýmto publikáciám patrí aj kolektívna monografia Interdisciplinárne prístupy v teórii a didaktike tlmočenia, na tvorbe ktorej sa podieľali autori Silvia Vertanová, Pavol Štubňa, Marcela Andoková, Tomáš Sovinec a Ján Tupý, všetko vedecko-pedagogickí pracovníci z Filozofickej fakulty UK v Bratislave.

Ako uvádzajú autori monografie, úlohou odboru tlmočníctvo je formovať univerzálny interkultúrny mediátor, a preto je nevyhnutné integrovať do pôvodne filologického zamerania tohto odboru aj poznatky z ďalších vedných disciplín, teda vzdelávať poslucháčov nielen v oblasti tlmočnickej teórie a v tréningu tlmočnických kompetencií, ale aj v iných zúčastnených disciplínach. Autori tejto publikácie sa v jednotlivých kapitolách zaoberajú najmä prepojením translatológie s kognitívnou lingvistikou, psycholingvistikou, psychofyzológiou, rétorikou a praxeológiou tlmočenia.

Prvá kapitola pod názvom Prieňky tlmočnických a psychologických výskumov prináša súhrnný pohľad na historický prierez translatologického a kognitívneho výskumu a na implementovanie kognitívnych vied do tlmočnickej praxe. Zdôrazňuje sa v nej význam hraničných vied, zaoberajúcich sa prepojením mentálnych procesov s rečovou činnosťou, najmä kognitívnej lingvistiky a psycholingvistiky. Keďže aplikácia poznatkov týchto vied pri nácviku tlmočnických kompetencií prispieva k skvalitneniu formovania tlmočníkov, autori kapitoly prinášajú prípadovú štúdiu, ktorá sa zaoberá ekvivalentáciou, resp. transferom konkrétneho typu jazykových schém – kolokácií. Ďalšia časť kapitoly sa venuje osobe tlmočníka z pohľadu psychológie. Analyzuje profil tlmočníka profesionála, posudzovanie kvality tlmočnickovho výkonu a rozoberá osobnostné predpoklady, ktoré by tlmočník mal

spĺňať, resp. vlastnosti, ktorými by sa mal vyznačovať. Posledná časť kapitoly rozoberá zvládanie fyzickej, no najmä psychickej záťaže tlmočníka.

V druhej kapitole s názvom Interdisciplinarita ako inovácia v didaktike tlmočenia sa autorky venujú tlmočeniu ako špecifickému typu komunikácie a kompetenciám tlmočníka. Z nich udeľujú pozornosť najprv jazykovým a rečovým kompetenciám, následne komunikačným a tlmočnickým kompetenciám, a tiež špecifickým kompetenciám (ako napr. komprimácia informácie, zohľadňovanie vnútorných súvislostí a vzťahov k skutočnosti a i.). Keďže k špecifickým kompetenciám patrí aj zvládanie stresu (podrobne rozpracované spoluautormi už v predošlej kapitole), autorky zaraďujú podkapitolu o technike vyvinutej pre potreby eliminácie stresu v oblasti scénického umenia, tzv. Alexandrovej technike, ktorá je využiteľná a vhodná aj pre tlmočníkov.

V druhej časti tejto kapitoly autorky nadväzujú na predchádzajúcu analýzu jazykových a rečových kompetencií a venujú sa rétorike, teda vede o rečníctve, v službách tlmočníctva. Poukazujú na jej dôležitosť v tlmočnickej praxi i pri formovaní budúcich tlmočníkov. Predstavujú koncept učebnice rétoriky pre tlmočníkov vytvorenej na FiF UK v Bratislave (porov. Vertanová et al. Tlmočník ako rečník. 2015), venujú sa princípom antickej rétoriky i fázam prípravy reči na seminároch Rétorika pre tlmočníkov, pre potreby ktorého táto učebnica vznikla. Rozoberajú tiež tréning pamäti rečníka a kultivovanie rečovej kompetencie, s ktorým súvisia defekty a sofizmy v reči. V závere kapitoly vyjadrujú autorky potrebu revidovania syláb odboru tlmočníctvo na Slovensku a predstavujú aj náčrt revidovaných syláb.

Témou a zároveň názvom tretej časti tejto publikácie je Praxeológia tlmočenia. Autori sa v nej venujú rôznym aspektom spojeným s vykonávaním tlmočnickej praxe. V úvode sa krátko zaoberajú spoločenským statusom tlmočníka od minulosti podnes. Následne prechádzajú k veľmi dôležitej téme zasahovania do komunikátu zo strany tlmočníka a lojality (týkajúcej sa tlmočníka z rôznych pohľadov). Ďalej prinášajú autori zopár rád týkajúcich sa zabezpečenia podmienok tlmočenia, i príklad z praxe, ktorý ukazuje, čo sa môže stať, keď zabezpečenie niektorej z podmienok zlyhá. Veľká časť tejto kapitoly je venovaná predstaveniu typických komunikačných situácií, v ktorých sa najčastejšie tlmočí. Cieľom autorov je poukázať na špecifiká extralingválnych faktorov, s ktorými tlmočník v jednotlivých situáciách musí rátať. Na základe týchto faktorov autori približujú niektoré aspekty tlmočenia v oblasti politiky (s osobitným dôrazom na tlmočenie pre európske inštitúcie a protokolárne tlmočenie), tlmočenia v obchode, súdneho a komunitného tlmočenia, tlmočenia pre médiá (s vydelením

tlmočenia televíznych prenosov a simultánneho tlmočenia filmov), pódiového a sprievodného tlmočenia. Posledná časť kapitoly predstavuje modelovú konferenciu (organizovanú už niekoľko rokov Fakultou medzinárodných vzťahov EU v Bratislave) ako prostriedok a spôsob precvičenia a (aj vlastného) otestovania tlmočnických schopností poslucháčov odboru tlmočníctvo z FiF UK v Bratislave v simulovaných podmienkach blízkyh reality. V súvislosti s konferenčným tlmočením sa autori ešte na záver v podkapitolách venujú fázam prípravy na tlmočenie konferencie a zdôrazňujú význam systematickej rešerše tlmočníka.

Publikácia vhodne reflektuje skutočnosť, že v procese tlmočenia sa pri formovaní konečnej podoby translátu zapájajú okrem paraverbálnych a paralingválnych prvkov aj mnohé extralingválne okolnosti. Preto, ako hovoria autori v závere monografie, sa aj výskum v oblasti tlmočenia čoraz viac zameriava na iné disciplíny, skúmajúce nielen mentálne procesy pri produkcii translátu v cieľovom jazyku, ale aj produkciu textu u rečníka, procesy pri vnímaní a chápaní významu zdrojového komunikátu zo strany tlmočníka, aktivitu jeho pamäte a prístup k mentálnemu lexikónu, no i zvládanie záťaže, udržanie sústredenia či štiepenie pozornosti. Poukazovanie na tento interdisciplinárny charakter tlmočenia je dôležité už pri formovaní budúcich tlmočníkov v pedagogickej praxi. Včasné uvedomenie si komplexnosti tejto činnosti (a profesie) môže študentov viesť k zodpovednejšej a svedomitejšej príprave na budúce povolanie.

Ján Keresty

SPRÁVY A INFORMÁCIE

Modelová konferencia Európskej Únie v Štrasburgu očami tlmočníkov

Model European Union Strasbourg (MEUS) je najväčšia simulácia legislatívneho procesu Európskej únie, ktorá sa každoročne koná v budove Európskeho parlamentu v Štrasburgu. Simulácia trvá týždeň a môžu sa jej zúčastniť všetci od 18 do 27 rokov, dokonca aj tí, ktorí nežijú na území EÚ. Pri prihlasovaní na MEUS si každý

študent vyberie jednu z piatich rolí – poslanec Európskeho parlamentu, minister v Európskej rade, tlmočník, novinár alebo lobista. Súčasťou každej prihlášky je životopis, motivačný list a v závislosti od roly niekoľko ďalších dokumentov. V prípade tlmočníkov išlo o výpis študijných výsledkov a odporúčací list (napríklad od vyučujúceho). Počas simulácie sa každý zhostí svojej úlohy a dostáva tak možnosť priamo zažiť a zúčastniť sa na legislatívnom procese Európskej únie. Každý ročník sa vyberú dve témy, o ktorých rokuje aj skutočný Parlament. Náš ročník bol výnimočný, pretože sme sa zaoberali až tromi témami – energetickou úniou, ochranou práv spotrebiteľa a z dôvodu blížiacich sa eurovolieb – reformou volebného zákona EÚ.

Príprava bola veľmi intenzívna, vypracovali sme si glosáre zamerané na všetky tri spomínané témy spolu s glosárom týkajúcim sa všeobecnej slovnej zásoby EÚ. Obdržali sme množstvo materiálov, ako napr. topic guides, rokovací poriadok, paralelné texty či písomne vyjadrené postoje jednotlivých členských štátov či politických skupín k daným problematikám. V procese prípravy sme mali možnosť zúčastniť sa webináru, na ktorom sme sa zoznámili s tlmočnickým softvérom Interpretbank, s ktorým sme počas konferencie pracovali.

Pokiaľ ide o tlmočenie, pre jeden jazyk sú vybraní traja uchádzači do jednej kabíny. Nejde len o študentov, konferencie sa zúčastnili aj tlmočníci, ktorí sa už tlmočením reálne živia, prípadne sa chystajú na akreditačné skúšky EÚ. V rámci našej slovenskej kabíny sme sa stretli ako traja absolventi UMB z rôznych jazykových kombinácií.

Tlmočili sme každý deň 7 hodín s prestávkami počas rôznych situácií – zasadnutie EP, zasadnutie Rady, tlačové besedy, diskusie, všeobecné rozpravy... Počas celého týždňa sa tlmočilo v reálnych kabínach do 10 jazykov. Väčšinu času sa tlmočí z angličtiny do materinského jazyka, ale účastníci konferencie často využívali aj možnosť hovoriť v rodnom jazyku, tým pádom si mohli tlmočníci precvičiť aj retour tlmočenie, čiže tlmočenie z materinského jazyka do angličtiny. V takom prípade prebiehala pilotáž, čiže ostatné kabíny tlmočili anglickú verziu svojich kolegov.

Ako zaujímavosť môžeme spomenúť, že tento rok česká kabína nebola, preto nás občas počúvali aj účastníci zo susedného Česka. Vyhoveli sme dokonca aj ich žiadosti pretlmočiť ich krátke prejavy z češtiny do angličtiny.

MEUS je skvelá príležitosť precvičiť si tlmočenie s rôznymi vstupnými a premennými – prízvuk, rýchlosť, terminológia. Okrem tradičného simultánneho tlmočenia a pilotáže sme si mohli vyskúšať aj chuchotage, pokiaľ si o to niektorí z „poslancov“ vyžiadali. Išlo o náročné situácie, rečníci rozprávali rýchlym tempom, niekedy nezrozumiteľne

alebo bez pointy, pričom sa témy často striedali. Rovnako sme si vyskúšali, aké to je byť „zavretý“ v kabíne celý deň.

Na záver môžeme toto podujatie všetkým len odporučiť, a to nielen budúcim tlmočníkom, ale všetkým, ktorí sa čo i len trochu zaujímajú o politiku EÚ. Je to vynikajúca príležitosť vyskúšať si život tlmočníka EÚ v reálnych priestoroch a za takmer reálnych podmienok. Rovnako máte možnosť stretnúť ľudí z celého sveta a nadviazať cenné kontakty. Hoci to bol naozaj intenzívny a namáhavý týždeň, určite stál za to! Toto podujatie môžeme len odporúčať a ak by niekto zvažoval účasť a mal nejaké otázky, pokojne nás kontaktujte. Na záver by sme sa chceli poďakovať našim vyučujúcim doc. PhDr. Martinovi Djovčošovi, PhD., Mgr. Marianne Bachledovej, PhD., a PhDr. Miroslave Melicherčíkovej, PhD. za skvelú prípravu do sveta tlmočenia mimo laboratória.

Zuzana Chovancová, Michal Končitek, Natália Palčeková

Medzinárodná vedecká konferencia venovaná slovanským spisovným jazykom

Dňa 20. 3. 2019 sa na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia pod názvom *Slovanské spisovné jazyky v synchrónii a diachrónii: západoslovanský a východoslovanský kontext*. Podujatie organizovala Katedra slovanských jazykov ako výstup grantového projektu VEGA č. 1/0118/7 s rovnomeným názvom, ktorý je venovaný spracovaniu teórie spisovných slovanských jazykov na základe aktuálneho stavu a osobitostí historického rozvoja jednotlivých skúmaných národných jazykov. Cieľom organizátorov bolo vytvoriť platformu pre odbornú diskusiu jazykovedcov, literárnych vedcov, odborníkov na mediálnu komunikáciu, translatológov a kulturológov, súvisiacu s vývinovými tendenciami slovanských spisovných jazykov, dejinami slovanských spisovných jazykov v súčasnej vednej paradigme, funkčnými štýlmi, jazykovým obrazom sveta, literatúrou v kontaktoch so spisovným jazykom a prekladom vo vzťahu k spisovnému jazyku. Spätný pohľad na tematické spektrum vystúpení, ich kvalitatívnu úroveň a pestrú diskusiu o nastolených problémoch nás utvrdzuje v presvedčení, že definovaný zámer sa organizátorom podarilo naplniť.

Úvod konferencie patril plenárnym refératom načrtávajúcim rámec ďalších rokovaní. V. Liashuková, vedúca vyššie uvedeného výskumného projektu, predstavila postavenie spisovného jazyka v súčasnej vednej paradigme slavistiky, M. Balowski z Univerzity Adama Mickiewicza v Poznani hovoril o žánrovej prototypizácii a J. Krško z Katedry slovenského jazyka a komunikácie FF UMB o napätí medzi spisovným jazykom a hovorenými jazykmi v onymii. Prvá časť ďalších rokovaní prebiehala v troch sekciách - Aktuálne problémy ruskej filológie, Pôvodný a preložený umelecký text z pohľadu teórie spisovných jazykov, Slovná zásoba v synchrónii a diachrónii. Zaujímavú podobu mala najmä prvá sekcia, pretože sa realizovala prostredníctvom spojenia na diaľku so Surgutskou štátnou pedagogickou univerzitou (Ruská federácia). Vďaka technickým vymoženostiam sa publikum mohlo oboznámiť s aktuálnymi vedeckými poznatkami a problémami, ktorým sa venujú významní ruskí odborníci pôsobiaci na ďalekej Sibíri, a priamo s kolegami diskutovať o prezentovaných témach. Popoludňajšie vystúpenia a na ne nadväzujúca bohatá diskusia sa pohybovali v priestore jazykového obrazu sveta, jazykového vývinu a medzijazykových kontaktov v synchrónii a diachrónii, jazykovej kultúry a jazykovej politiky.

Na konferencii odznelo celkovo 36 referátov účastníkov zo šiestich krajín (Poľsko, Česko, Slovensko, Rusko, Bielorusko, Ukrajina) a 14 rôznych univerzít. Otvorili sa nové možnosti spolupráce medzi jednotlivými pracoviskami, nadviazali sa nové alebo upevnili dlhodobé kontakty odborníkov - slavistov, zaoberajúcich sa výskumom postavenia spisovných slovanských jazykov v súčasnej vede a spoločnosti či podobami ich fungovania v rôznych komunikačných sférach a perspektívami ich ďalšieho rozvoja. Ostáva už len veriť, že podobné podujatia zamerané na výskum slovanských jazykov budú mať aj naďalej pevné miesto vo vedeckom programe Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Anita Račáková

Fotodokumentácia: Gabriela Olchowa

POKYNY PRE AUTOROV

Upozornenia:

Neupravené príspevky nebudú uverejnené.

Za jazykovú správnosť príspevkov zodpovedajú autori.

Jazyk	Príspevky môžu byť napísané v jazyku, ktorý sa vyučuje na Filozofickej fakulte UMB. (t. j. slovenský, anglický, nemecký, ruský, francúzsky, španielsky, taliansky, maďarský, poľský)
Na začiatku príspevku označiť sekciu:	Literárnovedná; lingvistická; translatologická; kulturologická; recenzie; informácie o konferenciách; seminároch a kolokviách; kronika
Formát súboru:	Microsoft Word 2007 - *.DOCX
	Špeciálne symboly a znaky, ktoré nie sú obsiahnuté v znakovnej sade unicode, zahrnúť ako obrázky. V prípade väčšieho počtu symbolov vložte celú tabuľku ako jeden obrázok.
Písmo	12 b, Times New Roman
Riadkovanie	1,5
Odseky:	Na začiatku každého odseku alebo logického celku odsadenie 1,5 cm
Zarovnanie	Do bloku

Hlavička	NÁZOV PRÍSPEVKU (kapitálky, bold, veľkosť 14, centrovane, riadkovanie 1,5) Vynechať riadok (1,5) Meno autora (bold, veľkosť 12, zarovnanie vľavo, riadkovanie 1), Vynechať riadok (1) Inštitúcia - pracovisko, mesto (bold, veľkosť 12 zarovnanie vľavo, riadkovanie 1) e-mail vynechať riadok (1,5) Kľúčové slová – 3-5 kľúčových slov v slovenčine a angličtine Vynechať riadok Text (text môže byť členený do kapitol a podkapitol)
	Príklad: O REFLEXII TEÓRIE PREKLADU ODBORNÝCH TEXTOV NA SLOVENSKU Vladimír Biloveský Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica,

	vladimir.bilovesky@umb.sk Kľúčové slová: preklad, interdisciplinarita, translatológia Key words: translation, interdisciplinarity, translatology
Text príspevku	Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1,5; zarovnané okraje Text členiť na odseky, kapitoly, resp. podkapitoly
Formát strany	Normalizovaná strana (30 riadkov, 60 znakov). Rozsah štúdie: minimálne 10 strán (pri riadkovaní 1,5)
Poznámky za príspevok	Poznámky v texte označujte (1), (2)... Umiestňujte ich na koniec textu pred zoznam literatúry. Nepoužívať poznámky pod čiarou!
Literatúra: Zoznam literatúry uvádzať v abecednom poriadku, prosíme nečíslovať	za textom vynechať riadok(1,5) LITERATÚRA (Times New Roman, bold, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Vynechať riadok (1) Knižná: VILIKOVSKÝ, J. <i>Preklad ako tvorba</i>. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984, 240 s. Časopisecká: VILIKOVSKÝ, J. <i>Preklad jazykovej špecifiky</i>. In: Revue svetovej literatúry, 16,1980, č. 6, s.170-176. Štúdia v zborníku: VILIKOVSKÝ, J. <i>Slovenské preklady Poeovho havrana</i>. In: Preklad a tlmočenie 3. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie v dňoch 20. a 21. júna 2001 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Filologická fakulta UMB, 2001, s. 12-40. (Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje)
Resumé: 1/ v angličtine, ak je príspevok v slovenčine; 2/ v slovenčine alebo angličtine, ak je príspevok v cudzom jazyku	Za literatúrou, vynechať riadok (1,5) Resumé (Times New Roman, bold, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Vynechať riadok (1) Text resumé (Times New Roman, veľkosť 12, riadkovanie 1, zarovnané okraje) Prosíme uviesť názov príspevku v jazyku resumé.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Language	Papers can be submitted in any language taught at the Faculty of Arts (Slovak, English, German, Russian, French, Spanish, Italian, Hungarian, Polish)
Document format	Microsoft Word 2007 - *.DOCX
Symbols and characters not contained in the Unicode Character Set must be inserted as pictures. In the case of several such symbols, insert the whole table as a picture.	
Please state the appropriate section at the beginning of your paper: Literary criticism; linguistics; translation studies; culturology; reviews; conference, seminars and colloquium information; chronicle	
Font	Times New Roman, 12 point
Spacing	1.5
Paragraphs	Please set an indent of 1.5 cm at the beginning of each paragraph or semantic unit
Text alignment	Justified
Heading	TITLE OF THE ARTICLE (in capitals, bold, 14-point font, centred, 1.5 spacing) One blank line (spacing 1.5) Name of the author (in bold, 12-point font, left aligned, spacing 1) One blank line (spacing 1) Institution – place of employment, city (in bold, 12-point font, left aligned, spacing 1) E-mail address One blank line (spacing 1.5) Key words (3-5) Text... Example: O REFLEXII TEÓRIE PREKLADU ODBORNÝCH TEXTOV NA SLOVENSKU Vladimír Biloveský Faculty of Arts, Matej Bel University in Banská Bystrica <u>vladimir.bilovesky@umb.sk</u> Key words: translation, interdisciplinarity, translatology
Text of the paper (min. 10 pages)	Times New Roman, 12-point font, spacing 1.5, justified alignment. Please organize the text of your paper into paragraphs, chapters and sub-chapters (if needed).
Page format	Standard page (30 lines, 60 keystrokes each)
Endnotes	Please mark the endnotes, e.g. (1), (2), etc. Place them at the end of the text before the bibliographical

	references.
Bibliography: Please state in alphabetical, not numerical order.	One blank line after the text (1.5 spacing) Bibliography (Times New Roman, in bold, 12-point font, spacing 1, justified alignment) One blank line (spacing 1) Monograph: VILIKOVSKÝ, J. <i>Preklad ako tvorba</i>. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984, 240 p. Journal: VILIKOVSKÝ, J. <i>Preklad jazykovej špecifiky</i>. In: Revue svetovej literatúry, 16, 1980, n. 6, p. 170-176 Paper in an anthology: VILIKOVSKÝ, J. <i>Slovenské preklady Poeovho havrana</i>. In: Preklad a tlmočenie 3. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie v dňoch 20. a 21. júna 2001 v Banskej Bystrici. Banská Bystrica: Filologická fakulta UMB, 2001, p. 12-40 (Times New Roman, 12-point font, spacing 1, justified alignment)
Résumé: 1/ in another language if the paper is in Slovak; 2/ in Slovak or in English if the paper is in another language	After the bibliography leave one line blank (spacing 1.5) Résumé (Times New Roman, in bold, 12-point font, spacing 1, justified alignment) One blank line 1) Text of résumé (Times New Roman, in bold, 12-point font, spacing 1, justified alignment) Please state the title of the paper in the résumé, in the language of the résumé.